

Ιάκωβος Περ. Χονδρομάτης

Εθνικοσοσιαλιστικές και φασιστικές οργανώσεις στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου και της Κατοχής (1940 - 1944)

Ιάκωβος Περ. Χονδρομάτης
(Διπλωματούχος Στρατιωτικής Σχολής ΤΟΥ Aachen)

Εθνικοσοσιαλιστικές και φασιστικές οργανώσεις στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου και της Κατοχής (1940 – 1944)

Πρόλογος της Σύνταξης*

Σκοπός αυτής της δημοσίευσης δεν είναι η κοινωνικοπολιτική ανάλυση γύρω από τα αίτια της εμφάνισης των φασιστικών – ναζιστικών κινήσεων, αλλά η παρουσίαση κάποιων ντοκουμέντων που θα μας βοηθήσουν και να κατανοήσουμε ιστορικά αυτά τα κινήματα. Παράλληλα, να κατανοήσουμε στις σημερινές συνθήκες την αναβίωση τέτοιων κινήσεων ιδιαίτερα στον ελλαδικό χώρο.

Πριν κάποιο χρονικό διάστημα είχαμε απευθύνει μέσω διαδικτύου μια πρόταση για συνεργασία για τη μελέτη κάποιων υπαρχόντων αρχείων. Δεν υπήρξε ανταπόκριση. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι δεν πρέπει σιγά σιγά να δημοσιεύονται κάποια αρχεία τα οποία δεν έχουν νόημα να μένουν θαμμένα σε κάποιες σκονισμένες βιβλιοθήκες και να μην αξιοποιούνται κινηματικά. Τότε τα αρχεία αποκτούν την πραγματική τους αξία χρήσης.

Το ντοκουμέντο που δημοσιεύουμε, γραμμένο από τον ιστορικό εθνικιστή Ιάκωβο Χοντροματίδη, εκτός από τις ποικίλες πληροφορίες που μας προσφέρει, έχει και την δέουσα σημασία του λόγω της ιδιότητας του ιστορικού. Είναι διπλωματούχος στρατιωτικής ιστορίας, και λόγω αυτής της ιδιότητας έχει πρόσβαση σε κρατικά και άλλα αρχεία που εμείς δεν μπορούμε να έχουμε. Γι' αυτό και μας προσφέρει μια ποικιλία πληροφοριών.

Το φασιστικό – ναζιστικό κίνημα αναδύθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, διαψεύδοντας τις προσδοκίες της γενιάς του 19^{ου} αιώνα για κοινωνική χειραφέτηση και απελευθέρωση του προλεταριάτου και της κοινωνίας από τα καπιταλιστικά δεσμά. Η σοσιαλιστική – κομμουνιστική προοπτική φάνταζε, έλκυε και κινητοποιούσε εκατοντάδες χιλιάδες εργαζόμενους στην προοπτική περάσματος «από το βασίλειο της αναγκαιότητας στο βασίλειο της ελευθερίας».

Η διάψευση ήρθε με τον τραγικότερο τρόπο κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο αφού οι προλετάριοι, ιδιαίτερα της κεντρικής Ευρώπης επέλεξαν (για λόγους που δεν μπορούμε να αναλύσουμε εδώ), από «Προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε», το «Προλετάριοι όλων των χωρών σφαχτείτε». Η αυταρχία και ο δεσποτισμός ήταν το διεθνές περιβάλλον που έπρεπε να κινηθούν οι επαναστάτες και παρόλο που ξέσπασε η ρώσικη επανάσταση μέσα από αυτή την κρίση δεν κατάφερε να ολοκληρωθεί. Ούτε μπόρεσαν να επικρατήσουν οι επαναστάσεις που ξέσπασαν στην κεντρική Ευρώπη, ιδιαίτερα στη Γερμανία. Παρόλα αυτά οι σοσιαλιστικές ιδέες παρέμειναν δημοφιλείς και αυτό θέλησαν να εκμεταλλευτούν οι άρχουσες τάξεις χρησιμοποιώντας και διαστρεβλώνοντας αυτές τις ιδέες ενάντια στην κοινωνική επανάσταση.

Η φασιστική και ιδιαίτερα η ναζιστική θεωρία ποτέ δεν υπήρξαν αυτόφωτες, με την έννοια της δικής τους αυθύπαρκτης κοσμοθεώρησης. Και οι δύο δανείστηκαν τις σοσιαλιστικές ιδέες, τις διαστρέβλωσαν και της προσάρμοσαν στα δικά τους κριτήρια. Ποτές δεν απέκτησαν κυβερνητική πλειοψηφία μέσω εκλογών, η πολιτική εξουσία και η διακυβέρνηση τους ήταν δοτή, τους δόθηκε ως εναλλακτική λύση από της άρχουσες ελίτ απέναντι στα ριζοσπαστικά επαναστατικά σοσιαλιστικά κινήματα της εποχής.

Ο ιταλικός φασισμός μέσα από ένα μίγμα εθνικιστικού ρασιοναλισμού και σοσιαλιστικού συντεχνιακού κράτους καταργεί την πάλη των τάξεων προς όφελος της άρχουσας τάξης και του έθνους. Δημιουργεί τη φαντασίωση της αναβίωσης της νέας ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, ενώ ο επεκτατισμός και ο εθνικιστικός σωβινισμός έρχονται σαν εφελτήριο να υποκαταστήσουν στο εσωτερικό της κοινωνίας, τον αυταρχισμό της ανελευθερίας και τις κοινωνικές ανισότητες.

Ο Μουσολίνι ξεκίνησε την πολιτική του καριέρα σαν στέλεχος του σοσιαλιστικού κόμματος και μαζί με τον θεωρητικό του φασισμού Τζεντίλε δημιουργούν εκείνη την ιδεολογία όπου το κράτος και στην προκειμένη περίπτωση η καθαρή του μορφή η καταστολή (δομική βία) θα έπρεπε

---

* “ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ Νο 1 ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΕΘΝΙΚΟΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΦΑΣΙΣΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ”, από Γ. Μεριζιώτης, Σάββατο 30 Ιανουαρίου 2010,
http://athens.indymedia.org/front.php3?lang=el&article_id=1126385

να είναι ο εγγυητής της διατήρησης και συνεργασίας των τάξεων, ενίοτε προς όφελος της άρχουσας ελίτ.

Παρόλο που η Ιταλία ήταν με την μεριά των νικητών στο πρώτο παγκόσμιο πόλεμο η λήξη του την βρίσκει με έντονα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, σε αυτά τα προβλήματα έρχεται να απαντήσει το κίνημα των εργατικών συμβουλίων μέσα από μια επαναστατική προοπτική. Η κινητοποίηση των εργατικών συνδικάτων, με στόχο την κατάληψη των εργοστασίων και τη δημιουργία σοβαρή αναταραχή στους κόλπους των καπιταλιστών και ρήξη στο υπάρχον κοινωνικό σύστημα.

Μέσα σ' αυτή την επαναστατική κρίση, διασπάται το Σοσιαλιστικό Κόμμα και από τους κόλπους του ξεπηδά το φασιστικό κόμμα με επαναστατική φρασεολογία όσον αφορά τα αιτήματα των εργαζομένων, αλλά διαφωνώντας ριζικά στην αλλαγή του αστικού καθεστώτος, και με ακραίο εθνικιστικό ιδεολογικό υπόβαθρο. Τα στοιχεία αυτά ήταν καθοριστικά για να βρει ανταπόκριση στην συντηρητική μερίδα της εργατικής τάξης, στους μικροαστούς αλλά ακόμη και στη μεγαλοαστική τάξη. Που αντιλαμβανόμενη τον ιδεολογικό του προσανατολισμό, πολύ γρήγορα το στήριξε πολιτικά και οικονομικά.

Η παροιμιώδης αυτή αλλά και σκόπιμη ανοχή από όλα τα επίπεδα της πολιτικής εξουσίας επέτρεψε στον Μουσολίνι να δημιουργήσει ένοπλα φασιστικά τμήματα, τους μελανοχίτωνες. Με την περιβόητη πορεία του προς τη Ρώμη στις 29 Οκτωβρίου 1922, εξανάγκασε βουλή και το βασιλιά της Ιταλίας να τον κρίνουν πρωθυπουργό της χώρας. Έτσι, επιβλήθηκε η φασιστική δικτατορία που μετέτρεψε την Ιταλία σε τεράστιο στρατόπεδο με όλο το λαό κρατούμενο και σε διατεταγμένη θητεία. Η αστυνόμευση ήταν σε απόλυτη έξαρση, με τις φανερές και μυστικές, υπηρεσίες και παρακρατικές οργανώσεις.

Οι πολιτικές δολοφονίες, οι εξαφανίσεις, οι εξορίες σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και η εξαγορά συνειδήσεων ήταν καθημερινά φαινόμενα. Τα άλλα πολιτικά κόμματα καταργήθηκαν και το Φασιστικό Κόμμα ταυτίστηκε με την έννοια του κράτους. Όλες οι ουσιαστικές ελευθερίες έκφρασης, συνάθροισης, εκλογής κ.λπ., καταργήθηκαν όπως και το οικογενειακό άσυλο, η προσωπική ζωή και το απόρρητο των επιστολών. Η λογοκρισία ήταν απόλυτη σε όλα τα μέσα ενημέρωσης τα οποία μετατράπηκαν σε υμνολόγους του καθεστώτος και του αρχηγού. Το φασιστικό καθεστώς (ανέπτυξε ιμπεριαλιστική εξωτερική πολιτική, κάνοντας αρχικά την Αλβανία προτεκτοράτο της Ιταλίας. Κατόπιν κατέκτησε τη Λιβύη, τη Σομαλία, την Ερυθραία και την Αιθιοπία, δημιουργώντας έτσι την Ιταλική Ανατολική Αφρική.

Μαζί με τη ναζιστική Γερμανία βοήθησαν στη νίκη και εγκαθίδρυση της Φρανκικής δικτατορίας στην Ισπανία το 1939, που ήταν ομογάλακτο καθεστώς, πνίγοντας στο αίμα το ισπανικό προλεταριάτο. Στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αποτέλεσε τον τρίτο κρίκο το άξονα των φασιστικών καθεστώτων (μαζί με τη Γερμανία και την Ιαπωνία) που ξεκίνησαν τη μεγαλύτερη ανθρωποσφαγή της ανθρωπότητας.

Ο όρος προέρχεται από τη λατινική λέξη *fascis* = δέσμη από βέργες φτελιάς η σημύδας δεμένες με κόκκινη ταινία την οποία κρατούσαν οι ακόλουθοι των δημόσιων λειτουργών στην αρχαία Ρώμη ως σύμβολο εξουσίας. Το σύμβολο αυτό είχε υιοθετήσει ο Μουσολίνι, ως έμβλημα για το κόμμα του¹. Το φασιστικό καθεστώς πάντως δεν ανέπτυξε ρατσιστικές ή μυστικιστικές ιρασιοναλιστικές ιδεολογίες όπως οι ναζί.

Ο γερμανικός εθνικοσοσιαλισμός, είναι μίγμα αυταρχικού κρατικού σοσιαλισμού μαζί με ιρασιοναλιστικά στοιχεία όπως η λατρεία του «κισμέτ του αίματος», η ανωτερότητα της άριας γερμανικής φυλής, κλπ. Ο όρος προέρχεται από τη συντομογραφία του όρου *Nationalsozialismus* = εθνικοσοσιαλισμός². Ο Ναζισμός (γερμ. *Nazismus*): Η γερμανική εκδοχή τον φασισμού, ο *χιτλερισμός* ή, όπως πιο σωστά αποκαλείται, ο εθνικοσοσιαλισμός. Είναι η ολοκληρωτική ιδεολογία που αναπτύχθηκε από το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα Γερμανίας, που ιδρύθηκε από τον Χίτλερ τη δεκαετία του 1920. Σύμφωνα με το κόμμα αυτό, το κράτος ως έννοια είναι απόλυτα κυρίαρχο και καθοριστικό για την εξέλιξη ενός λαού, πρέπει να είναι λαϊκό, και ο λαός να πειθαρχεί απόλυτα και πρόθυμα, έτοιμος για κάθε θυσία, προς όφελος όλου του έθνους.

1 Δες «Λεξικό των ισμών», Αντώνης Διαμαντίδης, εκδ. Γνώση

2 Το ίδιο.

Για το ναζιστικό κράτος, μια βασική μέριμνα είναι η γέννηση γερόν παιδιών και κυρίως φυλετικά καθαρών. Υποστηρίζει ότι είναι υπέρμαχος της κοινωνικής δικαιοσύνης φυσικά μόνο για τους φυλετικά καθαρούς υπηκόους του, και όπως κάθε άλλη φασιστική ιδεολογία, ενεργεί υπέρ της κατάργησης της πάλης των τάξεων και υπέρ της ρύθμισης των σχέσεων μεταξύ εργοδοτών και εργατών από το κράτος.

Για το ναζισμό, τα πάντα πηγάζουν από το κράτος, και φυσικά από το κόμμα που διαχειρίζεται, την κρατική εξουσία και δεν αποδέχεται σε καμία περίπτωση την οποιαδήποτε αντιπολίτευση. Βασίζεται στην ελεύθερη οικονομία, που όμως, λειτουργεί μέσα σ' ένα κράτος εξολοκλήρου παρεμβατικό. Το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα του Αδόλφου Χίτλερ πίστευε ακράδαντα στο μεγαλείο της γερμανικής φυλής και γενικότερα της άριας φυλής, από την οποία προέρχονται τα γερμανικά φύλα. Κορυφαίος του στόχος ήταν να κυριαρχήσει η φυλή αυτή σε όλο τον κόσμο, επειδή ήταν η ανώτερη φυλή και ήταν κάτι σαν πεπρωμένο για τη σωτηρία του κόσμου από τα άλλα «μιαρά», όπως υποστήριζε, φύλα. Κατόρθωσε το κόμμα αυτό να κυριαρχήσει στη γερμανική πολιτική σκηνή και κάτω από τραγικές συνθήκες μετά την ήττα τον εργατικών συμβουλίων, ήτα στην οποία έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο η σοσιαλδημοκρατία, να πάρει την εξουσία, να της δοθεί από την «δημοκρατία της Βαιμαρης», διαλύοντας όλους τους δημοκρατικούς θεσμούς, με σκοπό τη δημιουργία του Γ' Ράιχ που θα κυρίευε όλο τον κόσμο. Οδήγησε τη Γερμανία στα ακρότατα όρια του εθνικισμού και διαστρέβλωσε κάθε ιδεώδες, προσπαθώντας να εμποτίσει με τη ναζιστική ιδεολογία το γερμανικό λαό.

Η αριστερή πτέρυγα του ναζιστικού κόμματος, που ήταν η κοινωνική του βάση, τα τάγματα εφόδου SD, είχαν αντιγράψει ολόκληρη θεματολογία από τα σοσιαλιστικά προγράμματα ακόμα και από τους μπολσεβίκους που κατηγορούσαν. Δεν τους εμπόδισε να αντιγράψουν και το βηματισμό του Κόκκινου Στρατού. Με την αριστερή πτέρυγα του φασιστικού κόμματος ξεμπερδωσε ο Χίτλερ, μέσα από τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις που ονομάστηκαν «Νύχτα των μεγάλων μαχαιριών», δολοφονώντας τον ηγέτη τους και πολλά μέλη και εκτοπίζοντας πολλούς σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Το φασιστικό και το ναζιστικό κίνημα από τα πιο ομορτυνιστικά κινήματα που υπήρξαν ποτέ αντιγράφανε τα πάντα αρκεί να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς τους. Γι' αυτό μην απορούν κάποιοι για τον «αριστερισμό» του Μαύρου Κρίνου, των δήθεν αυτόνομων, κτλ, που έχουν κλέψει και διαστρεβλώσει λεκτικά ακόμη και αντιεξουσιαστικές φρασεολογίες.

Μια άλλη κρυφή, αλλά σημαντικότερη πλευρά του ναζισμού που αποσιωπείται σκόπιμα πολλές φορές είναι η σχέση που είχε με τον αποκρυφισμό. Οι σχέσεις των Ναζί με την περίφημη γερμανική μυστικιστική οργάνωση «Εταιρία της Θούλης», η φιλοσοφική εταιρία που ίδρυσε η Έλενα Μπλαβάτσκι το 1877 και βρίσκεται στη βάση όλων των αποκρυφιστικών οργανώσεων που ευνόησαν τη δημιουργία του Γ' Ράιχ. Μεταξύ άλλων η φυλετική θεωρία που περιλαμβάνει την ανωτερότητα της αρίας φυλής, η υπέρτατη σημασία της σβάστιγκας, και άλλων ρουνικών συμβόλων και η καθολική εφαρμογή μιας αποκρυφιστικής ψευτοεπιστήμης για την ερμηνεία του κόσμου.

Ακόμη και η ονομασία της Χρυσής Αυγής των Ελλήνων νεοναζιστών οφείλει το όνομά της στο αγγλικό θεοσοφιστικό τάγμα το «Ερμητικό Τάγμα της Χρυσής Αυγής» (Hermetic Order of the Golden Dawn), το οποίο ίδρυσε ο προσωπικός φίλος της μαντάμ Μπλαβάτσκι, Γουίλιαμ Γουίν Γουέσνκοτ το 1888³.

Δεν είναι τυχαίο ότι στην Ελλάδα οι πρώτες φασιστικές κινήσεις και οργανώσεις εμφανίστηκαν στη Θεσσαλονίκη. Η Θεσσαλονίκη και η ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας αποτέλεσαν πεδίο εθνικιστικών και σοβινιστικών αντεγκλήσεων, συγκρούσεων και διεκδικήσεων από τα γειτονικά βαλκανικά κράτη μαζί με το ελληνικό. Από τη σύστασή τους αυτές οι φασιστικές κινήσεις, προτού ακόμη ο ναζιστικός φυλετισμός αναπτυχθεί σε ψευτοεπιστήμη, ήταν έντονα ρατσιστικές ιδιαίτερα ενάντια στην κοινότητα των Εβραίων της πόλης.

Ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου στην εισαγωγή του διακρίνει έναν από τους λόγους που δεν αναπτύχθηκε ένα μαζικό φασιστικό κίνημα στην Ελλάδα. Λέει τα εξής: «Στην Ελλάδα κάθε τέτοια κίνηση ξεκινούσε αρχικά ως ελπιδοφόρα προσπάθεια, για να καταλήξει στα ίδια πρόσωπα και τους ίδιους μηχανισμούς που τη σχημάτιζαν αρχικά. *Ίσως βέβαια να φταίει το γεγονός ότι ο χώρος αυτός*

---

3 Δες την ογκώδη εργασία του Πήτερ Λεβέντα, «Ναζί και αποκρυφισμός», εκδ. Κέδρος

από την πρώτη στιγμή πρακτορεύτηκε, καθοδηγήθηκε και τέλος κυριεύθηκε από τις εγχώριες υπηρεσίες ασφαλείας, ενώ για πολλά χρόνια υπήρχε στα μέλη η εσφαλμένη αντίληψη ότι ο στρατός και η αστυνομία ήταν "δικοί μας", μια εντύπωση που υπήρξε τόσο αφελής όσο και καταστροφική για το εθνικιστικό κίνημα».

Δεν είναι τυχαίο ότι ακόμα και ο Χίτλερ ξεκίνησε την πολιτική καριέρα ως έμμισθος πράκτορας της ασφάλειας εντεταλμένος να παρακολουθεί τις συνελεύσεις ενός μικρού εργατικού αριστερού κόμματος. Εδώ να κάνουμε μια μικρή παρένθεση και να πούμε πως η έννοια του παρακράτους – παρακρατικός, είναι όρος που χρησιμοποιήθηκε από την αριστερά, ιδιαίτερα μετά τη δολοφονία του Λαμπράκη.

Είναι ένας ψευδής διαχωρισμός, γιατί μπορεί να σημαίνει από τη μια μεριά το νομιμοποιημένο συντεταγμένο κράτος και από την άλλη το παρα – κράτος, το μη νομιμοποιημένο. Μια πιο σωστή έννοια είναι το «βαθύ κράτος», δηλαδή ένα κράτος μέσα στο κράτος. Δεν παίζουμε με τις έννοιες. Αλλά θέλουμε να πούμε πως το κράτος έχει τη μορφή του Ιανού, δηλαδή έχει δύο πρόσωπα⁴. Επειδή όμως το κράτος και στη συγκεκριμένη περίπτωση, τα σώματα ασφαλείας και οι κατασταλτικές δυνάμεις, δεν αυτοκινητοποιούνται. Αν το έκαναν αυτό, θα ήταν στάση. Παίρνουν εντολές από την εκάστοτε πολιτική – κυβερνητική εξουσία. Έτσι ανάλογα με τις πολιτικές συγκυρίες και τα συμφέροντα της κυβερνητικής εξουσίας χρησιμοποιούνται οι φασιστικές – ναζιστικές οργανώσεις μέσα από τη μεθοδολογία της πέμπτης φάλαγγας. Ανάλογα με το τι συμφέρει ή όχι στη δεδομένη στιγμή ενεργοποιούνται ή αδρανοποιούνται αυτές οι οργανώσεις. Ποτέ όμως δεν κόβουν τους δεσμούς τους με το κράτος και τον ομφάλιο λώρο που τους συνδέει ιδιαίτερα με τα σώματα ασφαλείας⁵.

Στη Θεσσαλονίκη, λοιπόν, που θεωρείται η πόλη με τις περισσότερες πολιτικές δολοφονίες και μέσα στο βόρβορο του εθνικισμού αναδύθηκαν και δραστηριοποιήθηκαν οι πρώτες φασιστικές οργανώσεις. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι η Θεσσαλονίκη, αυτή η φτωχομάνα όπως την αποκαλούσαν παλιά, δεν ήταν και στην πρώτη γραμμή των εργατικών και κοινωνικών αγώνων.

Ιάκωβος Περ. Χονδρομάτης

(Διπλωματούχος Στρατιωτικής Σχολής ΤΟΥ Aachen)

Εθνικοσοσιαλιστικές και φασιστικές οργανώσεις στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου και της Κατοχής (1940 – 1944)

Εισαγωγή

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1920 και αρχές του 1930 θεωρείται και είναι ουσιαστικά η ακμή της μεγάλης σύγκρουσης των ιδεολογικών ρευμάτων στην Ευρώπη, όταν δημιουργήθηκαν πολιτικά κινήματα με τοποθετήσεις, για να αντιπαραταχθούν στον κομμουνισμό και τον κοινοβουλευτισμό.

Κανένα όμως από αυτά τα κινήματα - εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις- δεν απέκτησε σημαντική επιρροή και εκπροσώπηση στα κοινοβούλια. Τα περισσότερα κυμαίνονταν από άκρατο συντηρητισμό και εθνικισμό μέχρι έναν πολύ λαϊκίστικο συντεχνιακό σοσιαλισμό. Διακήρυτταν τη ρήξη με το παλαιό καθεστώς, την αδικία και την πλουτοκρατία, ενώ επιζητούσαν την ανάπτυξη της εθνικής ψυχής μέσα σε ένα ομογενοποιημένο φυλετικό κράτος.

Τα πιο πολλά είχαν ως πρότυπο τον ιταλικό φασισμό και τον γερμανικό εθνικοσοσιαλισμό, αλλά κατά γενική ομολογία ποτέ δεν κατάφεραν να μετουσιώσουν τη δύναμη και τη δομή, τη φιλοσοφία και τη λειτουργικότητα τους.

Στην Ελλάδα την ίδια περίοδο εμφανίστηκαν και έδρασαν εθνικιστικές οργανώσεις με πατριωτικά και φιλολαϊκά κίνητρα, αλλά αρκετά συχνά με συγκεχυμένο ιδεολογικό και πολιτικό

---

⁴ Με τη φασιστική δικτατορία του Μεταξά όπως και με τη δικτατορία του Παπαδόπουλου θα ασχοληθούμε σε επόμενη εργασία.

⁵ Για να μη μακρυνούμε, δείτε σχέσεις μετά την μεταπολίτευση του φιλελεύθερου χώρου, ΝΔ κτλ, αλλά και τη δεκαετία του '80 του ΠΑΣΟΚ, με τις χουντικές οργανώσεις ΕΠΕΝ, ΒΕΟ, αλλά και τις νεοναζιστικές ΕΝΕΚ, κτλ. Όπως, επίσης, και την προσπάθεια του τότε βαρυσήμαντου στελέχους και υπουργού Κουτσόγιωργα, με τη δημιουργία «των αγανακτισμένων πολιτών» και τη διασύνδεσή τους με νεοταξίτες.

υπόβαθρο.

Αυτά που μπορούν να διαπιστωθούν για το ελληνικό εθνικιστικό κίνημα του Μεσοπολέμου είναι τα εξής:

α) Οι περισσότερες κινήσεις παρουσιάστηκαν με σημείο εκκίνησης τον αντικομμουνισμό και τον αντισημιτισμό στις αρχές του 1930.

β) Δεν εμφανίστηκε καμία αυθύπαρκτη πολιτική κίνηση με δικά της ιδιαίτερα γνωρίσματα και δική της φιλοσοφία. Δεν υπήρξε καν ένα ιδεολογικό εγχειρίδιο με καταστατικές πολιτικές αρχές, εκτός από τις συνηθισμένες προκηρύξεις και διακηρύξεις.

γ) Όλα σχεδόν τα ελληνικά πολιτικά κινήματα έκλιναν και προς τον φασισμό και προς τον εθνικοσοσιαλισμό, προσπάθησαν δε χωρίς εξαιρέσεις να τους μιμηθούν.

Ακόμα πρέπει να υπογραμμισθούν και τα εξής: Καμία από τις εθνικιστικές οργανώσεις δεν απέκτησε σημαντικό λαϊκό έρεισμα. Είτε έλειψαν οι προϋποθέσεις, είτε τα κατάλληλα πρόσωπα. Στην Ελλάδα κάθε τέτοια κίνηση ξεκινούσε αρχικά ως ελπιδοφόρα προσπάθεια, για να καταλήξει στα ίδια πρόσωπα και τους ίδιους μηχανισμούς που τη σχημάτιζαν αρχικά. Ίσως βέβαια να φταίει το γεγονός ότι ο χώρος αυτός από την πρώτη στιγμή πρακτορεύτηκε, καθοδηγήθηκε και τέλος κυριεύθηκε από τις εγχώριες υπηρεσίες ασφαλείας, ενώ για πολλά χρόνια υπήρχε στα μέλη η εσφαλμένη αντίληψη ότι ο στρατός και η αστυνομία ήταν "δικοί μας", μια εντύπωση που υπήρξε τόσο αφελής όσο και καταστροφική για το εθνικιστικό κίνημα.

Το μεγάλο όμως λάθος για τον ελληνικό εθνικισμό ήταν ότι στηρίχθηκε σε ξένα ιδεολογικά πρότυπα λαών με διαφορετική νοοτροπία και ψυχοσύνθεση. Όπως έγραψε ένας από τους μέντορες του ελληνικού εθνικιστικού κινήματος, ο Σπ. Σταυρόπουλος: "...το ελληνικόν πρότυπον του ελληνικού εθνικισμού δεν υπηρετήθηκε ουσιαστικώς διότι δεν υπήρξε. Διότι κανείς δεν εσκέφθη ως Έλλην αλλά ως συρόμενος οπαδός των πάσης μορφής δυτικοευρωπαϊκών προτύπων ή σημερινών κινήματων, κινήσεων, κομμάτων...". Σε τελική ανάλυση τα ελληνικά εθνικιστικά κινήματα του Μεσοπολέμου δεν κατόρθωσαν να εμφανιστούν ποτέ ενωμένα και δεν κατάφεραν να οργανωθούν σε ένα μαζικό κίνημα αμφισβήτησης της καθεστηκυίας τάξης.

Ο Γερμανός πρεσβευτής Αϊζενλόρ σε μια αναφορά του προς το Υπουργείο Εξωτερικών του (9 Μαΐου 1934) επεσήμανε με μοναδική σαφήνεια ότι «οι αντικομμουνιστικές, φασιστικές και εθνικοσοσιαλιστικές ελληνικές οργανώσεις είναι κατακερματισμένες και η ανάπτυξή τους εμποδίζεται από τη φυσική απειθαρχία του λαϊκού χαρακτήρα την τάση να λένε πολλά λόγια και την αντίθεση προς δυναμικής μορφής δράση. Ο ελληνικός λαός είναι πατριώτης αλλά το κράτος και η ανάγκη να προσφέρει οποιαδήποτε θυσία για το κράτος του είναι, ως ιδέες, ξένα. Η πολιτική θεωρείται τελείως είτε ως αυτοσκοπός είτε ως μέσον για την ικανοποίηση υλικών συμφερόντων».

Δύο χρόνια αργότερα ο βρετανός πρεσβευτής Γουώτερλυ έγραψε κάτι ανάλογο. «Η φύση του ελληνικού χαρακτήρα είναι τέτοια, ώστε κανένας δεν είναι πιθανό να ευχαριστηθεί με τη δικτατορία, ακόμη και αν φέρει κοινωνικές μεταρρυθμίσεις και οικονομική ευημερία» (από Βρετανική πρεσβεία προς Ήντεν, 7 Αυγούστου 1936).

Οι απόψεις των δύο Ευρωπαίων διπλωματών, αντίθετων μάλιστα πολιτειακών συστημάτων, που δείχνουν ότι συλλάβει την ελληνική ιδιοσυγκρασία, δεν διαφέρουν καθόλου από τα αξίωμα του στρατηγού Κονδύλη που έλεγε πως «ο Έλληνας περισσότερο αναρχίζει παρά υπακούει».

Όπως πολύ εύστοχα παρατήρησε ο Νίκος Καρράς στο βιβλίο του «Ιωάννης Μεταξάς», «... στον απόηχο της ήττας του '22, ο έμφυτος πατριωτισμός των Ελλήνων δεν συνεβάδιζε απαραίτητα με την πειθαρχία, τον δυναμισμό και τη διάθεση για θυσίες, ώστε να εκδηλωθεί επαναστατικό εθνικό κίνημα αντιδρώντας στα κακώς κείμενα και το κατεστημένο των δύο γερασμένων πολιτικών παρατάξεων ...».

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΕΘΝΙΚΙΣΤΙΚΕΣ - ΦΑΣΙΣΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Την άνοιξη του 1927 εμφανίστηκαν στη Θεσσαλονίκη προκηρύξεις με αντικομμουνιστικό και αντισημιτικό περιεχόμενο, με αποτέλεσμα να εξαγριωθεί η τοπική κομμουνιστική οργάνωση και το εβραϊκό στοιχείο της πόλης.

"Σήμερα εκυκλοφόρησαν", έγραφε μια αναφορά ενός πληροφοριοδότη της αστυνομίας, "αι Αντικομμουνιστικά προκηρύξεις. Λόγω τούτου οι Κομμουνισταί εξημένησαν και ετοιμάζουν επίθεσιν κατά του εν λόγω Συλλόγου (σ.σ. εννοεί τον Πατριωτικό Σύνδεσμο "Παύλος Μελάς")

μετά την ανακάλυψιν του υπ'αυτών".

Πραγματικά, στις 2 Απριλίου 1927 τοιχοκολλήθηκαν σε πολλά σημεία της συμπτωτεύουσας προκηρύξεις με τίτλο "Οι Εβραίοι και ο Κομμουνισμός". Περιείχαν κατηγορίες για συνωμοσία της Μόσχας με όργανα τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης και προτροπές για εκδίωξη της μειονότητας από την Ελλάδα. Η ισραηλιτική κοινότητα διαμαρτυρήθηκε τότε έντονα στον γενικό διοικητή, όπως άλλωστε έπραξε και ο γενικός γραμματέας του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης, Ι. Αρβανιτάκης. Ο Ισραηλίτης μάλιστα βουλευτής Ζακ Βεντούρα έφερε το θέμα στη Βουλή στις 4/4/1927, όπου με την ευκαιρία ζήτησε να ληφθούν μέτρα κατά της δραστηριότητας των αντιεβραϊκών στοιχείων (βλ. εφημερίδες "Μακεδονία" 3/4/1927, "ΡΙζοσπάστης" 13/4/1927, "Εφημερίδα των Βαλκανίων" 4/4/1927 και το βιβλίο "Ο χαφιάς" του Αλέξ. Δάγκα).

Μέχρι το 1928 ιδρύθηκαν μόνο στη Θεσσαλονίκη δέκα περίπου σύλλογοι με αντικομμουνιστικούς κυρίως σκοπούς. Αμέσως μετά τη σύσταση τους επιχείρησαν να γίνουν γνωστοί στη βόρεια Ελλάδα με καταχωρήσεις στον τοπικό Τύπο, ενώ στο ευρύ κοινό παρέμειναν μάλλον άγνωστοι.

Χρονικά η πρώτη εθνικιστική αντικομμουνιστική οργάνωση στη Μακεδονία ήταν η "Λεγεώνα Εθνικής Σωτηρίας" το 1926. Ακολούθησε η "Εθνική Ένωσης Ελλάς" (ΕΕΕ) το 1927, που ήταν και αντισημιτική, η αντικομμουνιστική ένωση "Πατρίς" και στην Αθήνα η "Ένωσης Ελλήνων Φασιστών".

ΕΝΩΣΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΦΑΣΙΣΤΩΝ

Η πρώτη ουσιαστική κίνηση στον χώρο του ελληνικού φασισμού ήταν η δημιουργία της "Ένωσης Ελλήνων Φασιστών" από τον Θεόδωρο Υψηλάντη, γόνου της ιστορικής οικογένειας του '21. Η οργάνωση χρονικά συστάθηκε λίγο καιρό μετά την κατάληψη της εξουσίας από τον Μουσολίνι στην Ιταλία, τον Οκτώβριο του 1922, στο πολιτικό όμως προσκήνιο εμφανίστηκε μόλις τον Μάρτιο του 1928, όταν ο αρχηγός της οργάνωσης με μια προκήρυξη "...προς τους φασίστες απάσης της Ελλάδος...", καλούσε τον ελληνικό λαό να πυκνώσει τις τάξεις της Ένωσης Ελλήνων Φασιστών.

Η προκήρυξη άρχιζε ως εξής:

«Φασίσται»

Η προκήρυξη, αφού κάνει λόγο για την κοινοβουλευτική διαφθορά και τις αντεθνικές θέσεις των κομμουνιστών, συνεχίζει στον ίδιο τόνο: «Η Φασιστική ιδεολογία περικλείει εν εαυτή την Ενωσιν, την Πειθαρχίαν και την Εργασίαν. Δηλαδή την βαθείαν πίστιν και την ζωτικήν εκείνην ενέργειαν, η οποία συμπίπτει με το καθήκον του πολίτου προς πραγμάτωσιν της ευημερίας και της ισχύος της πατρίδος του, ενέργειαν ήτις συνεπάγεται την κατάπαυσιν των εμφυλίων διαμαχών, την συναδέλφωσιν του λαού και την κοινήν συνεργασίαν δια την ανάνηψιν του Έθνους από του λήθαργου και του μαρasmus».

Η οργάνωση των Ελλήνων Φασιστών έμεινε τελικά στα σπάργανα, αφού δεν μπόρεσε ποτέ να γίνει μαζική και να συγκεντρώσει κόσμο. Ο Υψηλάντης, ο οποίος κατά την τριετία 1914-1917 υπηρετούσε ως σταυλάρχης στα βασιλικά ανάκτορα, κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής ανέλαβε τη διοίκηση μιας ελληνογερμανικής εμπορικής εταιρίας. Πέθανε το 1943 και η τότε κατοχική κυβέρνηση απένειμε στη χήρα του ισόβια σύνταξη, που αργότερα (το 1946) και η κυβέρνηση Σοφούλη επικύρωσε.

Η ΠΡΩΤΗ ΜΑΖΙΚΗ ΦΑΣΙΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΕΛΛΑΣ (ΕΕΕ)

Τα Τρία Ξυλιν, όπως λεγόταν χαρακτηριστικά η οργάνωση, εμφανίστηκαν στη Θεσσαλονίκη το 1927 με στόχο την "άμυνα του Έθνους" απέναντι στον κομμουνισμό και σε όλα εκείνα τα αλλότρια ρεύματα στα οποία χρέωναν την ευθύνη για την οικονομική και την ηθική

Η προκήρυξη της Ένωσης Ελλήνων Φασιστών μέσω από τις σελίδες του περιοδικού "Νέα Εποχή" (1-4-1928).

Στη Θεσσαλονίκη υπήρχε έντονη η παρουσία του εβραϊκού στοιχείου (περίπου 60.000 Εβραίοι κατοικούσαν τότε στη συμπρωτεύουσα). Τα Τρία Εψιλον πήραν από την αρχή ξεκάθαρη αντισιμιτική θέση που τη συνδύαζαν με τον αντικοι-νοβουλευτισμό και τον αντικομμουνισμό. Στους βασικούς ακόμα εχθρούς συγκαταλεγόταν ο ταξικός συνδικαλισμός και τα υπάρχοντα κόμματα. Αρχηγός της οργάνωσης ήταν ο έμπορος Γ Κοσμίδης, με γραμματέα τον τραπεζικό Δ. Χαριτόπουλο. Τα γραφεία της ΕΕΕ βρίσκονταν στην οδό Πανταζίδου 8.

Τα περισσότερα μέλη της οργάνωσης ήταν νεαρής ηλικίας και προέρχονταν στην πλειονότητα τους από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα διαφορετικών πολιτικών αντιλήψεων, τα οποία είχαν στερηθεί σε μεγάλο βαθμό οποιαδήποτε μορφή κρατικής πρόνοιας από τη σχεδόν ανύπαρκτη της ελληνικής μεσοπολεμικής πολιτείας. Αρχικά το κάλεσμα των Τριών Έψιλον δεν βρήκε την ανταπόκριση που η ηγεσία επιθυμούσε. Σταδιακά, όμως, οι μαζικές επιδείξεις δύναμης με τις παρελάσεις συγκροτημένων τμημάτων, οι εξορμήσεις στην επαρχία, αλλά κυρίως η οικονομική κρίση και οι αντιθέσεις ανάμεσα στον ντόπιο

Η καθοριστική αρχή για την ανάπτυξη της ΕΕΕ έγινε τον Ιούνιο του 1931. Με αφορμή την αποκάλυψη της συμμετοχής αντιπροσώπου της εβραϊκής οργάνωσης "Μακάμπη" σε συνέδριο της Μακεδονικής Επιτροπής στη Σόφια τον Αύγουστο του 1930, όπου υιοθετήθηκε η ιδέα της αυτονόμησης της Μακεδονίας, η Εθνική Παμφοιτητική Ένωση (ΕΠΕ) της Θεσσαλονίκης, που λειτουργούσε ως αντίβαρο στην εξαπλούμενη δράση των κομμουνιστών στα Πανεπιστήμια, κυκλοφόρησε φυλλάδια με τα οποία καλούσε τους Θεσσαλονικείς να μποϊκοτάρουν τους Εβραίους της πόλης παρουσιάζοντας τους ως ξένα στοιχεία με κερδοσκοπικά ενδιαφέροντα και αντεθνική δράση, αφού συνεργάζονταν με τους κομμουνιστές και με Βούλγαρους κομιτατζήδες.

Παράλληλα ο Σύνδεσμος Εφέδρων Αξιωματικών έστειλε το παρακάτω τηλεγράφημα προς την κυβέρνηση και τον Τύπο: "Οργανώσεις ημών διατελούσαι εν αναστατώσει και κατάπληκτοι προ αποκα-λυφθειών προδοτικών αντεθνικών ενεργειών Μακαμπή, εξαιτούνται άμεσαον διάλυσιν ταύτης και απέλαιιν οργάνων διοικήσεως. Εις περίπτωσιν συνταγματικής ή νομικής αδυναμίας ήμεθα ηναγκασμένοι να εφαρμόσωμεν άγραφους νόμους και σύνταγμα προστασίας ελληνικής Μακεδονίας επιβάλλοντες αυτόματον διάλυσιν Μακαμπή και αναγκάζοντες θρασύδειλα όργανα

ταύτης μεταβώσι πάραυτα συνάντησιν « αρκουδιαρέων αυτονομιστών» (εφημ. "Μακεδόνικα Νέα", 25/6/1931).

Το απόγευμα της 24ης Ιουνίου εθνικιστές φοιτητές μέλη της ΕΠΕ, πέταξαν προκηρύξεις στα εβραϊκά καταστήματα της συμπρωτεύουσας. Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης αντέδρασαν και συνεπλάκησαν με τους φοιτητές στην περιοχή του Βαρδάρη, στην Ερμού, στη Βενιζέλου και αλλού. Δύο μέλη της ΕΠΕ, ο Εύθυμης Καρπαθούσης και ο Βασίλης Σκουβαλής, συνελήφθησαν από την αστυνομία αλλά αφέθηκαν σύντομα ελεύθεροι μετά από παρέμβαση του διοικητικού συμβουλίου της ΕΠΕ.

Ισχυρές αστυνομικές δυνάμεις, με επικεφαλής τον αστυνόμο Γαβριλάκη και τον διαμερισματάρχη Γιουλούντρα, κατέλαβαν τα επίκαιρα σημεία της πόλης για να αποτρέψουν την κλιμάκωση των επεισοδίων. Στο γνωστό ζαχαροπλαστείο του Φλόκα απαγόρευσαν στα μέλη της ΕΠΕ να μοιράσουν προκηρύξεις, ενώ ο πρύτανης του Πανεπιστημίου Βογιατζίδης ανέκρινε τους φοιτητές που συμμετείχαν στη διανομή των φυλλαδίων. Οι Εβραίοι προσπάθησαν να σταματήσουν την κυκλοφορία των προκηρύξεων και νέοι της Μακαμπί συγκρούστηκαν με φοιτητές και εθνικιστές των Τρία Εψίλων που έσπευσαν να επωφεληθούν από την κατάσταση.

Μόλις ο γενικός διοικητής Μακεδονίας Στυλιανός Γονατάς πληροφορήθηκε τα επεισόδια, διέταξε την κατάσχεση των φυλλαδίων και τη σύλληψη των πρωταίτιων. Εντούτοις, ένα μανιασμένο πλήθος από χαλυβδόκranους και άλλους εθνικιστές διαδήλωσε την πρόθεση του να συνεχίσει τον αγώνα, έχοντας προηγουμένως εξασφαλίσει τη συμπαράσταση των περισσότερων φορέων της πόλης.

Τη νύκτα της 25ης Ιουνίου ένας φανατισμένος όχλος από 200 άνδρες της ΕΠΕ, της ΕΕΕ και εφέδρων αξιωματικών, επιτέθηκε στα γραφεία της Μακαμπί που βρίσκονταν στη διασταύρωση των οδών Καραϊσκάκη και Πραξιτέλους. Μέσα στα γραφεία της εβραϊκής οργάνωσης βρισκόταν ο πρόεδρος της Μακαμπί Αλμπέρτος Κοέν, ο αντιπρόεδρος Ζακ Ερρέρα, ο γενικός γραμματέας Σιακή Σαλώμ και δέκα ακόμα άτομα. Οι επιτιθέμενοι, αφού εκραύγασαν διάφορες κατηγορίες και συνθήματα όπως "εργάζεσθε προδοτικώς και ήλθαμε να εκδικηθούμε", άρχισαν να σπάζουν πόρτες, γραφεία και παράθυρα. Ο εμπρησμός του οικήματος αποφεύχθηκε την τελευταία στιγμή από διερχόμενους αστυφύλακες του 2ου Αστυνομικού Τμήματος, ενώ συνελήφθησαν δύο εθνικιστές εργάτες, οι Νικ. Γιαγκάς και Αριστείδης Αποστόλου, που έλαβαν μέρος στα επεισόδια.

Την επόμενη μέρα και ενώ ο Γονατάς καλούσε τα προεδρεία της ΕΠΕ, της ΕΕΕ, των Εθνικών Λεγεώνων και των εφέδρων αξιωματικών για να τους κάνει συστάσεις, τα γραφεία της ΕΠΕ κατακλύσθηκαν από συγχαρητήρια τηλεγραφήματα ανωνύμων πολιτών και παραρτημάτων εθνικών οργανώσεων από τις επαρχιακές πόλεις της Βόρειας Ελλάδας, Κοζάνη, Κατερίνη, Δράμα, Ξυνό Νερό κ.ά.

Κατά τη διάρκεια των ταραχών τραυματίστηκε ο αντιπρόεδρος της Μακαμπί Ζακ Ερρέρα. Αμέσως μετά μια επιτροπή της εβραϊκής κοινότητας ζήτησε από τον αστυνομικό διευθυντή Καλοχριστιανάκη την εφαρμογή πρόσθετων μέτρων ασφαλείας, ενώ διαμαρτυρήθηκε έντονα στον γενικό διοικητή.

Ο Γονατάς, γνωστός από τη συμμετοχή του στο κίνημα του 1922 με

τους Κονδύλη, Πάγκαλο και Πλαστήρα, είχε τη φήμη του σκληρού και άμεμπτου αξιωματικού. Αρνήθηκε να κηρύξει στρατιωτικό νόμο επειδή κάτι τέτοιο, όπως δήλωσε τότε στη "Νέα Αλήθεια", "...θα επέφερε περιορισμόν της νυκτερινής κινήσεως εις βλάβην όλων των κινηματογράφων και θα επαύξανε την οικονομικήν κρίσιν...". Στις

Οι αρχηγοί της οργάνωσης ΕΕΕ. Στο κέντρο διακρίνεται (με το μουστάκι) ο πρόεδρος της οργάνωσης, Γ. Κοσμίδης.

29 Ιουνίου στην πόλη επικρατούσε γενικός αναβρασμός. Μια ομάδα χριστιανών δέχθηκε επίθεση στον εβραϊκό συνοικισμό Χαριλάου αρ. 6 από Εβραίους οπλισμένους με λαστούς και ρόπαλα. Πέντε άτομα τραυματίστηκαν, οι περισσότεροι χριστιανοί, ενώ διάχυτος υπήρχε ο φόβος για περαιτέρω ταραχές.

Τα πρώτα μαζικά πογκρόμ ενάντια στην εβραϊκή κοινότητα

Το απόγευμα της ίδιας ημέρας ένα ετερόκλητο πλήθος από 150-200 άτομα κατευθύνθηκε προς τον εβραϊκό συνοικισμό κοντά στην προσφυγική συνοικία της Τούμπας με πρόθεση να τον πυρπολήσει, αλλά λίγο πριν φθάσει στον προορισμό του η αστυνομία το σταμάτησε. Στη συνέχεια κατευθύνθηκε προς τον συνοικισμό του Κάμπελ ενισχυμένο από 1.500-2.000 πολίτες από τις προσφυγικές συνοικίες. Λίγη ώρα πριν από τα μεσάνυχτα εκδηλώθηκε πυρκαγιά στον συνοικισμό. Πρώτα κάηκε το παντοπωλείο του Γιοσέ Βρέζια, μετά το παράπηγμα του Σαλαμών Βεντούρα.

Ακολούθησε η συναγωγή, το σχολείο του συνοικισμού, ένα φαρμακείο, το σπίτι του ραβίνου και ιατρού του Κάμπελ. Μηχαήλ Πέσσα. Η φωτιά επεκτάθηκε και στα άκρα του συνοικισμού, στα αποκαλούμενα "Καναρίνια". Ο πανικός που προκλήθηκε κατέστησε το έργο της κατάσβεσης πολύ δύσκολο, με αποτέλεσμα να αποτεφρωθούν τελικά 20 σπίτια και να μείνουν άστεγοι περίπου 100 Εβραίοι, στην πλειοψηφία τους φτωχοί βιοπαλαιστές. Το προεδρείο της Μακαμπί κατήγγειλε αργότερα ότι ανάμεσα στους "εμπρηστές" υπήρχαν νέοι των Τρία Εψίλων, της Αντικομμουνιστικής Οργάνωσης Μακεδονίας-Θράκης και πρόσφυγες των συνοικισμών Τούμπας, Καλαμαριάς και Σέδες.

Κατά τις επόμενες ημέρες τα επεισόδια μεταξύ Χριστιανών και Εβραίων γενικεύθηκαν με αποτέλεσμα το ενδεχόμενο επιβολής στρατιωτικού νόμου να τεθεί εκ νέου. Οι στρατιωτικές αρχές και ο γενικός διοικητής όμως ήταν αντίθετοι, θεωρώντας ότι το μέτρο αυτό θα όξυνε ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Τελικά στις 2 Ιουλίου η αναστάτωση που προκλήθηκε εκτονώθηκε και η γενική διοίκηση διέθεσε το ποσό των 500.000 δρχ. για την αποκατάσταση των ζημιών. Παράλληλα οι αρχές της πόλης έκαναν έκκληση στους Εβραίους να επιστρέψουν στις εστίες τους.

Η ισραηλιτική κοινότητα με ανακοινώσεις στον τοπικό Τύπο απάλλαξε τις αστυνομικές και δικαστικές αρχές της συμπρωτεύουσας από τις όποιες ευθύνες καταλογίσθηκαν σε αυτές. Ωστόσο αργότερα ο Γονατάς κατηγορήθηκε ως ηθικός αυτουργός για τον εμπρησμό του συνοικισμού. Λίγο μετά απομακρύνθηκε από τη γενική διοίκηση Μακεδονίας και ανέλαβε την προεδρία της Γερουσίας στην Αθήνα. Ο συνοικισμός Κάμπελ μετονομάστηκε σε συνοικισμό Στυλιανού Γονατά και αυτό αποδίδεται στην επιρροή που ασκούσε η ΕΕΕ στο δημοτικό συμβούλιο της πόλης.

Η συνέχεια υπήρξε ακόμα πιο εντυπωσιακή για την οργάνωση. Οι βίαιες εκδηλώσεις κατά των Εβραίων και ο αντικομμουνιστικός της αγώνας θα ενταθούν, με αποτέλεσμα να αποκτήσει τη συμπαράσταση και την οικονομική ενίσχυση πολλών κρατικών φορέων. Σε επιστολή του στις 8/2/1932 προς τον Φίλιππο Δραγούμη, πολιτευτή της βόρειας Ελλάδας, ο διευθυντής των παραρτημάτων της ΕΕΕ Αναστάσιος Νταλίπης αναφέρει: "...διάφορα κονδύλια εψήφισαν ο Δήμος Θεσσαλονίκης, το Υπουργείο Προνοίας και αι Τράπεζαι Εθνική και Εκδοτική".

Τον Απρίλιο του 1932, στη δίκη για τη πυρπόληση του Καμπελ, ο συνήγορος της ΕΕΕ με αρκετή δόση αυταρέσκειας δηλώνει πως αν "πριν από το Κάμπελ η ΕΕΕ είχε 12 παραρτήματα και 3.000 μέλη, τώρα έχει 27 παραρτήματα και 7.000 μέλη".

ΟΙ ΚΑΘΟΔΟ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ (πορεία προς τη Ρώμη)

Μέσα στη συγκεχυμένη πολιτική κατάσταση της δεκαετίας του '30 οι "Τριεψιλίτες" επιχείρησαν, κατά το πρότυπο της πορείας του Μουσολίνι προς τη Ρώμη, να οργανώσουν μια

Παρέλαση
Τριεψιλιτών με
τα λάβαρα και
τις σημαίες τους.

ανάλογη πορεία προς την Αθήνα. Την Κυριακή 18 Ιουνίου 1933 συγκεντρώθηκαν στη Θεσσαλονίκη όλοι οι τομεάρχες και οι επικεφαλής των Παλαιών Αξιωματικών, για να λάβουν τις σχετικές οδηγίες για την κάθοδο τους στην πρωτεύουσα.

Στις 20 Ιουνίου διανεμήθηκε στον τοπικό Τύπο το ακόλουθο ανακοινωθέν των μελών της "Τρία Έψιλον": "Ανακοινούται ότι η από μηνών εξαγγελθείσα κάθοδος των μελών της ΕΕΕ Θεσσαλονίκης μετά αντιπροσωπειών των απανταχού της Ελλάδος παραρτημάτων αυτής, πραγματοποιείται οριστικώς το εσπέρας του προσεχούς Σαββάτου 24ην τρέχοντος, με επιστροφήν την πρωίαν της Τρίτης, 27η Ιουνίου. Δια της καθόδου ταύτης, ήτις πρόκειται να προσλάβη τον χαρακτήρα Πανελληνίου Εθνικού συναγεμίου, εκπληρούται η ζωηρά επιθυμία της ΕΕΕ όπως τρανώσουν την ευγνωμοσύνη αυτών προς τους αφανείς εργάτας του μεγαλείου της ελληνικής πατρίδος δια της στέψεως του Ηρώου αυτών (σ.σ. εννοεί το μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη). Πάσα αντίθετος διάδοσις οποθενδήποτε προερχομένη είτε περί τον χρόνο της μεταβάσεως και επιστροφής ή τον σκοπόν της καθόδου, είναι ανακριβής.

Το Ανώτατον Διοικητικόν Συμβούλιον της ΕΕΕ".

Σκηνή από την κάθοδο των Τριών Έψιλον στην Αθήνα τον Ιούνιο του 1933. Η φάλαγγα ανεβαίνει την οδό Σταδίου. φ3

Στην πραγματικότητα, πέρα από τη "Μουσολίνική" πορεία που επιχείρησαν τα Τρία Έψιλον αποσκοπούσαν στην "επιβολή της κοινωνικής ειρήνης και του κράτους προνοίας", αλλά κυρίως στον παραμερισμό των κομμουνιστών και των άλλων "αντεθνικών στοιχείων".

Στις 25 Ιουνίου 1933 δύο ειδικά ναυλωμένα τραίνα μετέφεραν στην Αθήνα περισσότερους από 1.500 χαλυβδόκρανους. Το προηγούμενο βράδυ της 24ης προς την 25η Ιουνίου και ενώ η πρώτη

αμαξοστοιχία εισερχόταν στη Λάρισα, δύο πολυπληθείς ομάδες κομμουνιστών διαδηλωτών λιθοβόλησαν τα βαγόνια στον σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης. Στη συνέχεια τα επεισόδια γενικεύθηκαν, αφού πολλά μέλη της ΕΕΕ κατέβηκαν από την αμαξοστοιχία και συνεπλάκησαν με τους διαδηλωτές. Μάλιστα συνέλαβαν έναν κομμουνιστή, τον Π. Ηλιόπουλο, τον οποίο παρέδωσαν στην αστυνομία. Κατά τη διάρκεια των λιθοβολισμών τραυματίστηκε στο κεφάλι ένας χαλυβδόκρανος, ο Κερτινάδης από τη Θεσσαλονίκη.

Το επόμενο πρωί στις 8 έφθασε στην Αθήνα η πρώτη αμαξοστοιχία. Ακολούθησε η δεύτερη με επιβάτες τους φοιτητές της οργάνωσης και τους Αλκιμους (τη νεολαία της ΕΕΕ). Στο δεύτερο τραίνο επέβαιναν επίσης τα μέλη της Εθνικοκοινωνικής Ένωσης "Ξίφος Βυζαντινών" και αντιπροσωπεία των Εφέδρων Αξιωματικών Μακεδονίας-Θράκης, κατέληξε εν μέσω των χειροκροτημάτων των πολιτών στο μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη.

Προηγούμενως τα μέλη της οργάνωσης Τρία Έψιλον παρατάθηκαν και χαιρέτησαν τη

σημαία τους. Επικεφαλής της πορείας ήταν οι ποδηλάτες Αλκιμοι με τις μπλε μπλούζες και η μουσική μπάντα του δήμου Αθηναίων. Ακολουθούσε η φάλαγγα των χαλυβδόκρανων με

Τριεψιλίτης εκφωνεί λόγο μπροστά στο Μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη.

φ4

φαλαγγάρχη τον Αναστ. Νταλίπη, υπασπιστή τον Σ. Ασβεστά, επιτελάρχη της οργάνωσης τον Χαρ. Βασιλογεώργο και επιτελείς των διαφόρων υπηρεσιών, όπως π.χ. Στρατωνισμού και Στρατολογίας τον Δημ. Γούλα, Υγειονομικού τον Αχ. Τζηρίδη, Πληροφοριών τον Στ. Αγγελομάτη και υφομαδάρχη τον Παττερίδη.

Στη συνέχεια με απόλυτη πειθαρχία ακολουθούσαν οι χαλυβδόκρανοι των επαρχιακών τμημάτων και αντιπρόσωποι τους: Ασπετάκης από την Έδεσσα, Σμυρλής από τη Βέροια, Πέκος από την Κλεισούρα, Φάκαλος από τα Γιαννιτσά, Παντελής από την Πτολεμαΐδα, Παπαθανασίου από το Αμύνταιο, Ρωμπαράς από τη Φλώρινα κ.ά. Στο τέλος της πορείας βρίσκονταν το προεδρείο και ο αρχηγός της οργάνωσης μαζί με την αντιπροσωπεία της ΕΠΕ.

Στην τελετή της Πλατείας Συντάγματος παραβρέθηκαν ο υπουργός Εσωτερικών Ι. Ράλλης, ο φρούραρχος Μπακόπουλος, ο πρόεδρος της Γερουσίας Στυλιανός Γονατάς, ο υπουργός Δικαιοσύνης Ταλλιαδούρος, αρκετοί βουλευτές, ενώ οι Άλκιμοι (σημ.τ.συν. να σημειωθεί ότι πολλά χρόνια αργότερα η δικτατορία των συνταγματαρχών αντέγραψε αυτή την οργάνωση με αυτό το πρότυπο και την ονομασία για την νεολαία της), ευλογήθηκαν από τον Μητροπολίτη Βέροιας Πολύκαρπο. Κατά τη διάρκεια της κατάθεσης των στεφάνων από τις εθνικιστικές οργανώσεις μία διμοιρία ευζώνων απέδιδε τιμές.

ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟ ΚΚΕ

Η κομματική οργάνωση του ΚΚΕ στο λεκανοπέδιο της Αττικής προσπάθησε κινητοποιώντας τα μέλη του να εμποδίσει την κάθοδο των μελών της Τρία Έψιλον στην πρωτεύουσα. Ο τότε γραμματέας της ΚΟΑ, Βασίλης Νεφελοϋδης, έγραψε στα απομνημονεύματά του: "Αποφασίσαμε να παρατάξουμε τις δυνάμεις μας σε πυκνές ομάδες κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής για να υποδεχτούμε τους φασίστες των ΕΕΕ με αποδοκιμασίες, πριν ακόμα πατήσουν το πόδι τους στην Αθήνα".

Στιγμιότυπο από την κάθοδο της ΕΕΕ στην Αθήνα.

Αριστερά: στιγμιότυπο από τις συγκρούσεις με το ΚΚΕ.

φ5

Ο Τύπος της εποχής κατέγραψε με λεπτομέρειες τα επεισόδια που τάραξαν την ηρεμία της πρωτεύουσας. Στους Μύλους της Αττικής "ομάς τεσσαράκοντα κομμουνιστών καιροφυλακτούσα, ελιθοβόλησε την αμαξοστοιχία..." (Καθημερινή, | 26/6/1933).

Στη λεωφόρο Κωνσταντινουπόλεως ανταλλάχθηκαν πυροβολισμοί ανάμεσα σε ομάδα κομμουνιστών και τους επιβάτες του τραίνου, με αποτέλεσμα τον φόνο ενός 35χρονου λιμενεργάτη, του Ανάργυρου Πικραμένου. Στη διασταύρωση των οδών) Βουλής και Καραγεώργεβιτς μια άλλη ομάδα αριστερών διαδηλωτών επιτέθηκε εναντίον των αστυνομικών που προστάτευαν τον χώρο της τελετής.

Συμπλοκές έγιναν και στον σταθμό Λαρίσης. Στη Μητροπόλεως, όπου μερικές δεκάδες κομμουνιστές επιχείρησαν να οργανώσουν αντιδιαδήλωση προς το Σύνταγμα, Χαλυβδόκρανοι και αστυνομικοί τους ξυλοκόπησαν και 31 από τους διαδηλωτές συνελήφθηκαν.

Το ίδιο βράδυ πάνω από 100 κομμουνιστές επιτέθηκαν στο Βαρβάκειο, όπου είχαν στρατωνισθεί οι Άλκιμοι. Ακολούθησε πετροπόλεμος, συμπλοκή με γκλομπ και σφαίρες από την αστυνομία και τους Τριεψιλίτες. Ένας διαδηλωτής, ο Π. Θωμόπουλος, τραυματίστηκε βαριά από αδέσποτη σφαίρα. Η αστυνομία για να αποτρέψει τη "διασάλευση της τάξης" συνέλαβε "προληπτικά" 200 περίπου κομμουνιστές.

Η απήχηση που είχε στην κοινή γνώμη η κάθοδος στην Αθήνα των Τρία Έψιλον, ιδιαίτερα στη βόρεια Ελλάδα, ήταν αρκετά μεγάλη. Το κύριο άρθρο των "Μακεδονικών Νέων" στις 27/6/1933 τόνιζε με έμφαση: "Ναι ένωση εθνικιστών ενώνει τους Έλληνες. Η κάθοδος των μελών

της Εθνικής Ενώσεως Ελλάς εις την πρωτεύουσά και το προσκύνημα αυτών εις τον τάφον του Αγνώστου στρατιώτου υπήρξε εκδήλωσης, την οποίαν εξετίμησε δεόντως η κοινή γνώμη ολοκλήρου της χώρας, η ποία περιέβαλε πάντοτε την ισχυράν αυτήν μακεδονικήν οργάνωσιν με συμπάθειαν και στοργήν... Η Εθνική Ένωσης Ελλάς ιδρυθείσα εδώ επάνω εις την πόλιν αυτήν, όπου αι διάφοροι υπονομεύσεις και οι αντιοί κίνδυνοι που επαναπειλούν την κρατικήν και εθνικήν μας υπόστασιν είναι περισσότερον έκδηλοι και βαθύτερον αισθητοί, παρά εις την παλαιν Ελλάδα, έτυχεν ανεπισήμου μεν πλην στοργικής ενισχύσεως εκ μέρους των αρχών και ορισμένων στρατιωτικών παραγόντων και κατόρθωσε βαθμιέαν και, κατόπιν επιμόνου και δύσκολου εργασίας, να φθάση εις την σημερινήν περιωπήν ". Και το άρθρο κατέληγε: "... Η εθνική αυτή ε-ΐρρία οφείλει να μείνει εκεί όπου την τοποθετεί η εθνική και κοινωνική αποστολή της ίνα ανέλθη εις μεγαλυτέραν ακόμη περιωπήν και αποτελέση έναν ηθινόν εθνικόν και κοινωνικόν δεσμόν μεταξύ των Ελλήνων, τους οποίους χωρίζει τα κόμμα και η πολιτική".

Για "δολοφονικές επιθέσεις των κομμουνιστών" στην μεγαλοπρεπήν παρέλασιν της ΕΕΕ" έκαναν λόγο και οι υπόλοιπες εφημερίδες ("Ελεύθερο Βήμα", "Καθημερινή" κ.ά.).

Παρόμοια πορεία και λαμπαδηφορία αντίστοιχη με αυτές των SS και των SA στη Γερμανία πραγματοποίησαν 100 περίπου χαλιβδόκρανη στους δρόμους του Πειραιά. Όμως και αυτή η πορεία δεν τελείωσε ομαλά. Κομμουνιστές, αστυνομικοί και Τριεψιλίτες συγκρούστηκαν μεταξύ τους και οι επικεφαλής της πορείας συνελήφθησαν.

Η ηγεσία των "Τρία Έψιλον" βιάστηκε να αξιοποιήσει την επιτυχία της καθόδου προς την Αθήνα και εξήγγειλε τον μετασχηματισμό της οργάνωσης σε πολιτικό κόμμα. Θεωρητικός του κινήματος ήταν ο γνωστός τότε στους Θεσσαλονικείς Ελ. Σταυρίδης, ο οποίος με άρθρα που δημοσίευε στην εφημερίδα "Δράση" (επίσημο δημοσιογραφικό όργανο της ΕΕΕ με γραφεία στην περιοχή του ναού της Αγίας Σοφίας) εξηγούσε τους λόγους για τους οποίους η οργάνωση ακολουθούσε αντισημιτική πολιτική.

Συγκεκριμένα ανέφερε ότι: "Κατά τας εκλογάς του 1915 οι Εβραίοι εψήφισαν τον συνδυασμόν του Δ. Γούναρη και έδωκαν εις το Λαϊκόν κόμμα 18 βουλευτάς περισσότερους, αφαιρέσαντες αυτούς από τον Βενιζελισμόν... Δεν ανεχόμεθα η τύχη και το μέλλον της Ελλάδος να ρυθμίζεται με εβραϊκός ψήφους αίτινες πάντοτε έχουν ύποπτα ελατήρια και δεν ελαύνονται βεβαίως από αγάπην προς την ελληνική πατρίδα..."(εφημερίδα "Δράσις", 28/2/1934).

Πολύ γρήγορα η οργάνωση με τη μαζικότητα της και τον δυναμικό εθνικιστικό προσανατολισμό της ξεπέρασε τα όρια της Θεσσαλονίκης και ίδρυσε παραρτήματα σε όλη την υπόλοιπη Ελλάδα. Στην Άθωνα η προσπάθεια "μεταφύτευσης" των Τρία Έψιλον υπήρξε άμεση αλλά όχι τόσο αποδοτική.

Πρόεδρος της αθηναϊκής τοπικής ΕΕΕ υπήρξε ο Ι. Λαζαράς, με γενικό γραμματέα τον Δ. Πολυμερή. Στο παράρτημα γυναικών ήταν η Ευθυμία Αγγελομάτη, στην προσφυγική Νέα Ιωνία ο Ν. Συμεωνίδης, στη Νεάπολη ο Μ. Σκευοφύλακας, στα Πετράλωνα ο Δ. Γιαννακόπουλος, στον Βύρωνα ο Α. Αραδούλης. Στην Καστοριά αρχηγοί του τοπικού παραρτήματος ήταν ο Ιω. Γκότσης και ο Αριστ. Αρμάσης.

Τον Απρίλιο του 1934 ιδρύθηκε τοπική ΕΕΕ και στην Πτολεμαίδα. Οι πρώτοι "Τριεψιλίτες" στη μακεδονική αυτή πόλη ήταν οι Κων/νος Αδαμόπουλος, Σωκράτης Καλαϊτζόπουλος, Γεωρ. Παρ. Μισανδρέου. Νικ. Ξυνόο. Δπυ. Σπανό.

Ο πρωτοσέλιδος τίτλος της "Δράσης" στις 2/3/1934 εξηγούσε τους σκοπούς του κινήματος ("Ελεύθεροι από παντός δεσμού, θα συνεχίσωμεν τον τραχύν αγώνα του καθαρισμού μέχρι τέλους") και κατήγγειλε τις δύο ξένων συμφερόντων εταιρίες ηλεκτροφωτισμού και ύδρευσης της συμπρωτεύουσας ως "απατώσες και εκβιάζουσες". Την ίδια χρονιά η ΕΕΕ υποστήριξε δικό της υπερκομματικό υποψήφιο στις δημοτικές εκλογές της Θεσσαλονίκης. Η προσπάθεια αυτή όμως

απέτυχε, καθώς ο υποψήφιος "Τριεψιλίτης" δήμαρχος Βορτσέλας συγκέντρωσε μόλις 798 σταυρούς προτίμησης έναντι 12.672 του υποψηφίου των Φιλελευθέρων Μηνά Πατρικίου και 16.084 του υποψηφίου των Λαϊκών Μάνου, ο οποίος τελικά εξελέγη.

Εδώ πρέπει να σημειωθεί πως μία ομάδα χαλυβδόκρανων αποχώρησε από την κεντρική επιτροπή των Τρία Εψιλον (Δ. Ιατρίδης, Σπ. Βάσσος, Αθαν. Ζαρίφης και Λεων. Περγλεγκίδης) και ψήφισε μαζικά τον υποψήφιο των Φιλελευθέρων Μηνά Πατρίκιο. Αργότερα, αφού προσχώρησε στην κίνηση αυτή και ο πρώην βουλευτής του κομμουνιστικού κόμματος Σταυρίδης, όλοι μαζί ίδρυσαν μια μικρότερης εμβέλειας εθνικοσοσιαλιστική οργάνωση με την ονομασία "Εθνικοί Δημοκρατικοί Φρουροί Βορείου Ελλάδος". Αρχηγός της οργάνωσης υπήρξε κάποιος Περιστερής, που κατά τη διάρκεια της Κατοχής έδρασε στα Τάγματα Ασφαλείας.

Παρόλη την αποτυχία του κινήματος στις δημοτικές εκλογές του 1934, σε κάποιες περιοχές της χώρας οι "χαλυβδόκρανοι" σημείωσαν θεαματικά αποτελέσματα. Στα Ιωάννινα εξελέγη δημοτικός σύμβουλος ο Σ. Μαρτίνης, υποψήφιος της ΕΕΕ, με 913 ψήφους επί 2.700 που ψήφισαν. Η επιτυχία μάλιστα του "Τριεψιλίτη" Μαρτίνη έλαβε διαστάσεις θριάμβου επειδή ο ίδιος με επιστολή του σε τοπική εφημερίδα, την "Ηπειρωτικός Αγών", δήλωσε εξαρχής πως επιζητούσε τις ψήφους των χριστιανών μόνο κατοίκων της πόλης και όχι των Εβραίων.

Στην Κοκκινιά του Πειραιά, προπύργιο της Αριστεράς, εξελέγησαν δύο μέλη των Τρία Εψιλον, οι Αξαρλής και Χρυσοχέρης. Γεγονός όμως είναι ότι η δύναμη της οργάνωσης μειώθηκε σημαντικά έπειτα από δύο συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις το 1933 και το 1934, αφού πάρα πολλά μέλη της ΕΕΕ είτε προσεχώρησαν σε άλλες παρεμφερείς εθνικιστικές ομάδες, είτε αφομοιώθηκαν από τους μηχανισμούς της εγχώριας εξουσίας (Λαϊκό Κόμμα, βενιζελικοί) που μονοπωλούσαν τότε τα πολιτικά πράγματα.

Η προσπάθεια της οργάνωσης να πολιτευθεί σήμεινε την άρση της κρατικής υποστήριξης και τη διακοπή της χρηματοδότησης, με αποτέλεσμα σταδιακή διαρροή των μελών της προς διάφορες κατευθύνσεις.

Στη Θεσσαλονίκη πάντως, όπου η ΕΕΕ εξαιτίας των ειδικών συνθηκών -εβραϊκή μειονότητα, ισχυρό εργατικό κίνημα, αυξημένη ανεργία- έδειχνε μεγαλύτερη δραστηριότητα, η κρίση καθυστέρησε να εκδηλωθεί. Η οργάνωση στη συμπρωτεύουσα διέθετε φοιτητική φάλαγγα, παράρτημα γυναικών και τμήμα ερασιτεχνικού θεάτρου που έδινε παραστάσεις στην αίθουσα του Λευκού Πύργου.

Τα Τρία Εψιλον για να αντιμετωπίσουν την κομμουνιστική δραστηριότητα που ήταν το ίδιο αξιόλογο και για να προσφέρουν "εις τον κατατρεγμένον υπό των κεφαλαιοκρατών και απατηθέντα υπό των κομμουνιστών εργάτην την φιλόστοργον σκιάν το εθνικού κράτους", είχαν διαιρέσει την πόλη σε τομείς. Τομεάρχες της ΕΕΕ στον 6ο Τομέα της Διοικητηρίου ήταν οι Λεπτουργός Νικόλαος, Μαυρόπολος Γεώργιος και Ζήσου Νικόλαος, στον 9ο Τομ. Αγ. Γεωργίου οι Χρυσοφίδης Γεώργιος και Τερζόγλου Παναγιώτης, στον 8ο Ακροπόλεως οι Καρακατσάνης Γεώργιος και Μείμαρίδης Δημήτρης κ.ά.

Στην εφημερίδα του κινήματος "Δράση", εκτός από αναγνώσματα εθνικιστικού περιεχομένου, εφλοξενούντο στήλες για θέματα εργατικά, προσφυγιάς, φοιτητικά, για απεργίες και ανταποκρίσεις για τις δραστηριότητες των αντίστοιχων εθνικοσοσιαλιστικών οργανώσεων του εξωτερικού.

Τον Μάιο του 1934 δεκάδες χαλυβδόκρανη πρωτοστάτησαν σε επεισόδια με κομμουνιστές εργάτες και αστυνομικούς, όταν παρέλασαν επιδεικτικά μέσα στην Πάτρα κατά τη διάρκεια φιλοβασιλικής διαδήλωσης. Τα επεισόδια άρχισαν στην πλατεία Ομονοίας, όταν μία ομάδα εθνικιστών "Αλκίμων" (σημ. τ. σύντ.:αρκετά αργότερα την ίδια ονομασία και παρόμοιες στολές χρησιμοποίησε και η χούντα των συνταγματαρχών στη δική της νεολαιίστικη παραστρατιωτική οργάνωση), μετά την ορκωμοσία τους παρέλασαν υπο τους ήχους στρατιωτικής μουσικής "φέροντες κρानη και γκλομπς". Μία ομάδα κομμουνιστών επιχείρησε να τους αποδοκιμάσει, δέχθηκε όμως την επίθεση των "Αλκίμων" με αποτέλεσμα να υπάρξει συμπλοκή με τραυματίες εκατέρωθεν. Αξίζει να σημειωθεί πως το παράρτημα της ΕΕ στην Πάτρα θεωρείτο από τα περισσότερο πολυπληθή, αφού τα μέλη του ξεπερνούσαν τα 500.

Με αφορμή τις βίαιες εκδηλώσεις και τον μαχητικό λόγο των μελών των Τρία Εψιλον, η

οργάνωση βρέθηκε αρκετές φορές στο επίκεντρο του πολιτικού ενδιαφέροντος. Κατά τη διάρκεια της καθιερωμένης παρέλασης της 25ης Μαρτίου στη Θεσσαλονίκη εκατοντάδες "Τριεψιλίτες" επιχειρήσαν δυναμικά να παρελάσουν ανάμεσα στους προσκόπους της εβραϊκής Μακαμπί. Η αστυνομία συγκρούστηκε μαζί τους και συνέλαβε πολλά στελέχη της κεντρικής επιτροπής.

Χαρακτηριστικό δείγμα για την κατάσταση που επικρατούσε τότε στους δρόμους και τις γειτονιές πολλών επαρχιακών πόλεων είναι η επιστολή που έστειλε ένας "Τριεψιλίτης" από την Ξάνθη στην εφημερίδα "Δράση" του κινήματος: "Στας 9 όλοι οι Αλκιμοί της ΕΕΕ συγκεντρωμένοι περίμεναν τας διαταγάς του ομαδάρχου. Αυτός, αφού μας ομίλησε δια την ημέραν των εκλογών, edιάλεξε περί τους 25, τους καλύτερους και μεγαλύτερους εξ ημών, τους διέταξε να πάνε να φάνε στα σπίτια τους και στις 10 ακριβώς το βράδυ να βρίσκονται στη Λέσχη. Οι άλλοι ήσαν ελεύθεροι... Στις 10 ακριβώς η βροντώδης φωνή του αρχηγού ακούεται... Να σταμπάρετε τα σφυροδρέπανα (σ.σ. που ήταν ζωγραφισμένα στους τοίχους της πόλης) και να τα μετατρέψετε σε δικέφαλους αετούς. Αμέσως χωρισθήκαμε σε τρία τμήματα. Το πρώτο με επικεφαλής τον ίδιον έκαμε την αρχήν και μετέβαλε το κόκκινο σφυροδρέπανο σε έναν όμορφο αετό. Κατά τις 2 π.μ. τα δύο τμήματα συνεπλάκησαν με τμήμα κομμουνιστών (περί τους δέκα) οι οποίοι εκολλούσαν ρεκλάμες (αφίσες) με την κόκκινη σημαία. Τα ποντίκια -αφού τους εξυλοκόπησαν- τους έκαμαν να τραπούν εις άτακτοι φυγή αφήσαντας ως λάφυρα, τις ρεκλάμες των, μία σκάλαν, ένα πινέλο, κόλλα κ.ά.

Χαλυθδόκρανος
της ΕΕΕ (από το
"Εν Θεσσαλονίκη",
εκδόσεις
Εξάντας).

Οι πουλημένοι της Μόσχας δεν ξεχνούν τα παθήματα τους, Θέλουν να τα εκδικηθούν. Παρακολουθούν τους Αλκίμους για να τους βρουν μεμονωμένους και να τους ξυλοκοπήσουν...".

Το κλίμα της εποχής θύμιζε -σε μικρότερο βαθμό βέβαια- τις συγκρούσεις μεταξύ των Ταγμάτων Εφόδου (SA) και των κομμουνιστών στην προναζιστική Γερμανία (1927-1933).

Άλλο ενδεικτικό δημοσίευμα της "Δράσης" είναι το ακόλουθο: "Αθλοι και πάθημα Εβραίων κομμουνιστών. Προχθές εις την διασταύρωσιν Βενιζέλου και Βασιλέως Ηρακλείου δύο κομμουνισταί, εκ των οποίων ο εις ήτο Εβραίος, επιτέθησαν εκ των όπισθεν κατά του εφημεριδοπώλου μας Ο. Νικολάου, δια να τον κακοποιήσουν και να ξεσχίσουν τα φύλλα της Δράσεως τα οποία επώλει. Ο Νικολάου ημύνθει γρονθοκοπήσας τους θρασείς αντιπάλους του, οπότεν κατέφθασαν δύο άλλοι εθνικισταί τυχαίως αντιληφθέντες την σκηνήν, οι Αναστ. Κελτεμίδης και Βασ. Τραμπούκης. Το αποτέλεσμα ήτο ότι οι δύο κομμουνισταί εδάρησαν ανηλεώς, πράγμα το οποίον θα τους γίνει ασφαλώς σωτήριο μάθημα..." (Εφημερίδα "Δράσις", Μάρτιος 1934). Παρόλο που η οργάνωση δεν είχε ξεκάθαρο πολιτικό προσανατολισμό, ο τρόπος συλλογισμού και δράσης των μελών της εκινείτο σε αυστηρά δογματικό εθνικιστικό πνεύμα και το καθαρό φυλετικό κράτος ήταν το κυρίαρχο ιδεολογικό στοιχείο των Τρία Έψιλον.

Τον Απρίλιο του 1934 αντιπροσωπεία της Ρουμανικής Σιδηράς Φρουράς επισκέφθηκε τα γραφεία της ΕΕΕ στη Θεσσαλονίκη. Αφού περιηγήθηκαν την πόλη ο Ρουμάνος εκπρόσωπος και ο υπασπιστής της ΕΕΕ Σ. Πετρίδης, εξέδωσαν κοινό ανακοινωθέν κατά "των Εβραίων και των κομμουνιστών που επιχειρούν να δηλητηριάσουν τις εθνικές κοινωνίες".

Παρόλη την ιδεολογική συγγένεια των Τρία Έψιλον με τα καθεστώτα του Χίτλερ και του Μουσολίνι, η εφημερίδα "Δράση" σχολίαζε στις 7 Απριλίου 1934, στη στήλη "Επί των γεγονότων", τη στάση των ιταλικών αρχών κατοχής στα Δωδεκάνησα: "Ο Αγών των Δωδεκανησίων είναι ιερός. Ημείς οι ελεύθεροι παρακολουθούμεν με συμπάθειαν τα τόσον συγκινητικά αισθήματα των αλυτρώτων αδελφών. Ας είναι βέβαιοι ότι μίαν ημέραν θα νικήσουν. Οι τίμιοι εθνικοί αγώνες πάντοτε θριαμβεύουν".

Τα μέλη των Τρία Εψιλον ήταν οργανωμένα στρατιωτικά, είχαν φανατισμό και πειθαρχία, αλλά προφανώς δεν διέθεταν την κατάλληλη ηγεσία. Το κίνημα εκφυλίστηκε σταδιακά και η δικτατορία του Μεταξά το βρήκε διαλυμένο, αφού τα περισσότερα στελέχη του προσεχώρησαν στην Οργάνωση Εθνικοφρόνων Σοσιαλιστών (ΟΕΣ) του Ιάκωβου Διαμαντόπουλου στα τέλη του 1934.

Χαρακτηριστικά δε αναφέρεται ότι στις βουλευτικές εκλογές της 26ης Ιανουαρίου 1936 η ΕΕΕ έλαβε μόλις 505 ψήφους (0,04%) του εκλογικού σώματος. Το παράδοξο είναι ότι πολλά από τα μέλη της οργάνωσης προέρχονταν και είχαν πολιτική κάλυψη από το κόμμα των Φιλελευθέρων.

Κατά τη διετία 1935-36 η οργάνωση δεν παρουσίασε καμία σχεδόν πολιτική δραστηριότητα, γεγονός που μάλλον οφείλεται στο ότι εξέλιπε η οικονομική υποστήριξη και η προστασία που παρείχαν τα αστικά κόμματα.

Αρκετά στελέχη των Τρία Εψιλον εμφανίστηκαν αργότερα, κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, στο πλευρό των Γερμανών.

Πιο γνωστός από όλους ήταν ο συνταγματάρχης Γ Πούλιος (ή Πούλος), που έδρασε στην περιοχή των Γιαννιτσών με τους "πραιτοριανούς" του ο Γ Βαρδακας, η οικογένεια Κοσμίδη κ.ά. Οι περισσότεροι όμως "χαλυβδόκρανοι" τομεάρχες της ΕΕΕ -Ελευθεριάδης από την Ξάνθη, Μπουκουβάλας από την Κοζάνη, Παπαχρήστου από τα Γιάννενα, Παπαζαντζάρης από την Καστοριά και άλλοι εντάχθηκαν στο καθεστώς της 4ης Αυγούστου, αφού πίστεψαν πως οι προσπάθειες τους ευοδώθηκαν ως έναν βαθμό και τα οράματα τους για ένα πραγματικά εθνικολαϊκό κράτος ενσάρκωναν η ΕΟΝ και η 4η Αυγούστου.

ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (ΕΕΕ)

Το καλοκαίρι του 1941 ανασυστάθηκε στην Αθήνα με τη συγκατάθεση των Γερμανών η παλαιά αντισιμητική οργάνωση ΕΕΕ. Η ηγετική ομάδα των αναγεννημένων Τριων Εψιλων αποτελείτο από τον δικηγόρο Κων. Γούλα από την Θεσσαλονίκη, τον συνταγματάρχη Γρηγορακη, τον υιό Κοσμιδη (πρωταγωνιστή των επεισοδίων του Κάμπελ), τον Βασ. Σκανδάλη, αδελφό του Κ. Σκανδάλη και διευθυντή των ελλήνοφωνων εκπομπών του ραδιοφώνου, και τον Γεώργιο Αρβανιτάκη, παλαιό κομμουνιστή και "αναβαπτισμένο" συνδικαλιστή της 4ης Αυγούστου, οι πρώτες συζητήσεις για το πολιτικό πρόγραμμα της οργάνωσης έγιναν σε ένα ισόγειο της οδού Σκουφά 10, όπου έμεναν οι Κοσμίδης και Γούλας. Για τους δύο "σκληροπυρηνικούς" Βορειοελλαδίτες ο αντιεβραϊσμός ήταν ζήτημα όχι μόνο πολιτικής αλλά κοσμοθεωρίας, ενώ πρόβαλαν στο καταστατικό των "Τριών Εψιλων την Αρχή του Αρχηγού "...ως αξιότερη και ιστορικά πλέον δικαιωμένη από την Αρχή της πλειοψηφίας". το κίνημα ευελπιστούσε να αποτελέσει έναν εθνοσοσιαλιστικό προμαχώνα από όπου θα επιλέγονταν τα καλύτερα και τα ικανότερα στελέχη για να αναλάβουν κυβερνητικές θέσεις.

Τα γραφεία τους στεγάζονταν στην οδό Σίνα 8, ενώ στη συμβολή των οδών Στησιχόρου και Μουρούζη υπήρχε αίθουσα του Τμήματος Προπαγάνδας, υπεύθυνοι για την καθοδήγηση των νέων μελών ήταν οι Αρβανιτάκης, Πανταζής, Χ. Λάμπρου και Χρ. κος. Εφημολογείτο ότι πίσω από τα κατοχικά Τρία Εψιλων κρθβονταν ο στρατιγος Μπάκος και ο υπασπιστής του, λοχαγός Βουδικλάρης. Σταδιακά με τη χρηματοδότηση των Γερμανών και την κατάλληλη προπαγάνδα η ΕΕΕ απέκτησε κάποια απήχηση και μερικές εκατοντάδες νέα μέλη. Στην περιοχή της Θεσσαλίας

Οι Γερμανοί στη
Θεσσαλονίκη.
Προσέξτε τον
"φιλοχιτλερικό"
χαιρετισμό ορισμένων
"Ελλήνων" της
συμπρωτεύουσας.

π.χ., σύμφωνα με μια αναφορά ενός πληροφοριοδότη της ελληνικής κυβέρνησης στη Μέση Ανατολή το καλοκαίρι του 1944, δρούσε μια μεγάλη ομάδα 800 Τριεψιλιτών υπό τον αντισυνταγματάρχη Χρυσοχοΐδη, η οποία αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση των κομμουνιστών. Η ίδια αναφορά έκανε λόγο για παραρτήματα της ΕΕΕ στην περιφέρεια:

"...1. Εις Τρίκαλα με αρχηγόν τον Μαντζούφαν. Η εύκολος δύναμις της ομάδος είναι 150 άνδρες. 2. Εις Ιωάννινα αποτελούμενον από 30 μέλη υπό τας διαταγάς του λοχαγού Μιχαλάκη..." (Αρχείο Εθνικής Αντίστασης, Εκδόσεις ΔΙΣ, αναφ. 393/22.7.44, 239/26.8.44, 79/22.7.44).

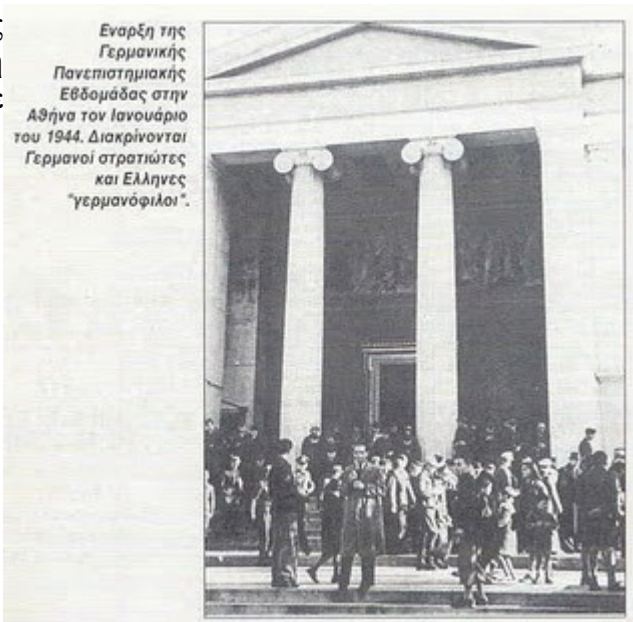
Στην Αθήνα η οργάνωση δέχθηκε ένα ισχυρότατο κτύπημα τον Αύγουστο του 1944, όταν στη λαχαναγορά του Ρέντη δολοφονήθηκε από άνδρες της ΟΠΛΑ ο Βασίλης Σκανδάλης. Η εντυπωσιακή αυτή ενέργεια κατατρόμαξε τα υπόλοιπα στελέχη, αφού η επιδρομή έγινε μέσα στα τοπικά γραφεία του Ρέντη τα οποία φυλάσσονταν από πέντε οπλοφόρους "χίτες" (την εποχή εκείνη λόγω του γνωστού "αντικομμουνιστικού κλίματος" υπήρχε συνεργασία και κοινή δράση από τις περισσότερες οργανώσεις του ευρύτερου αντιεαμικού χώρου).

Επειδή λίγο πριν από την αποχώρηση των Γερμανών η κατάσταση γινόταν όλο και πιο ρευστή, οι περισσότεροι αδιάλλακτοι των Τριών Εψιλον αποφάσισαν να διαφύγουν προς Βορρά, για να δώσουν στα τελευταία οχυρά του Ράιχ την ύστατη μάχη.

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΦΙΛΟΦΑΣΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου αλλά και αργότερα, μέχρι την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά, αρκετοί γνωστοί πολιτικοί άνδρες είχαν εμφανίσει φασιστικές-εθνικοσοσιαλιστικές τάσεις. Όχι μόνο θαύμαζαν τα καθεστώτα του Μουσολίνι και του Χίτλερ, αλλά μερικοί προσπάθησαν να συγκροτήσουν παρόμοιες ιδεολογικές κινήσεις στην Ελλάδα.

Ένας από τους σημαντικότερους άνδρες της κατηγορίας ήταν ο στρατηγός Νικ. Πλαστήρας. Είναι γνωστό πως ο Πλαστήρας με τη σύμφωνη γνώμη του Ελευθέριου Βενιζέλου το βράδυ των εκλογών της 5ης Μαρτίου 1933, που έφερνε νικητή τον αρχηγό του Λαϊκού Κόμματος Παναγή Τσαλδάρη πραγματοποίησε κίνημα για να επιβάλει ένα δικτατορικό καθεστώς "τύπου Ιταλίας", όπως ο ίδιος υποστήριζε. Ο ιστορικός Δαφνής αναφέρει πως ο Ε. Βενιζέλος αμφισβητώντας τις πολιτικές ικανότητες του "προστατευομένου" του, του είπε πως η Ελλάδα χρειάζεται έναν Μουσολίνι και όχι πραξικόπημα οπερέτα. Ο παρακάτω διάλογος είναι αποκαλυπτικός: «Περὶ την 2αν πρωινήν της 6ης Μαρτίου ο

Ελ. Βενιζέλος απεσύρθη δια να κοιμηθή. Μόλις όμως ευρέθη εις τον κοιτώνα του ήκουσε να εισέρχονται εις το παραπλεύρως γραφείον ο υιός του Σοφοκλής και ο Β. Σκουλάς. Μετά εν τέταρτον της ώρας ενεφανίσθη προ αυτού ο στρατηγός Πλαστήρας.

"Χάνουμε τας Αθήνας", είπεν εις τον Βενιζέλον. Οι Λαϊκοί θα έχουν την απόλυτον πλειοψηφία. Τι θα γίνη; Θα παραδώσετε την εξουσίαν;". "Φυσικά, του απήντησεν ο Βενιζέλος, εκδηλώνοντας συγχρόνως την έκπληξίν του δια την ερώτησιν. Θα 'χουμε τα ίδια της 1ης Νοεμβρίου τότε", παρετήρησεν ο Πλαστήρας. "Θα γίνουν ταραχές, συλλήψεις βενιζελικών, δολοφονίες και Κύριος οίδε τι άλλο! Γι' αυτό εγώ σκέπτομαι να πάω στους συνοίκισμους να εξεγείρω τους πρόσφυγας και να τους φέρω εις την πόλιν για να ζητήσουν την εγκαθίδρυσιν δικτατορίας. Θα κάνουμε ό,τι και στην Ιταλία, που χάρις στον φασισμό προοδεύει".

Ο Βενιζέλος του απήντησεν ότι δεν ήτο ενθουσιασμένος με το κοινοβουλευτικόν καθεστώς...». Η Ιταλία, προσέθεσεν, επήγαινε καλά, διότι εκεί υπήρχε δικτάτωρ, ενώ εις την Ελλάδα δεν υπήρχε δικτάτωρ. "Εγώ", συνέχισε ο Βενιζέλος, "δεν νομίζω αγαπητέ φίλε στρατηγέ Πλαστήρα ότι είσαι ικανός να κάνεις τον δικτάτορα, ως ο Μουσολίνι. Οχι μόνο δεν είσαι ικανός, αλλά δεν έχεις και την πλειάδα, τας εκατοντάδας των εκλεκτών συνεργατών του Μουσολίνι. Μετά δύο έως τρεις μήνας θα καταπέσεις οικτρώς, διότι κανένα από τα μεγάλα προβλήματα που έχεις να αντιμετωπίσης δεν θα κατορθώσεις να λύσεις... Αν πείσης τον Μουσολίνι να αφήση την Ιταλία και να έλθη εδώ, τότε ίσως συμφωνήσω να γίνη δικτατορία".

Μερικά χρόνια αργότερα ο "Μαύρος Καβαλάρης" αντιτάχθηκε στο καθεστώς της 4ης Αυγούστου ισχυριζόμενος ότι "υπήρχε έδαφος διευθετήσεως της ελληνοϊταλικής συρράξεως τη μεσολαβήσει της Γερμανίας" και πως "...η αδεξιότης επί της εξωτερικής πολιτικής του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου οδήγησεν τον ελληνικόν λαόν εις έναν ό-σον πόλεμον με μιαν μεγάλην δύναμιν ως η Ιταλία" (επιστολή του Πλαστήρα προς τον πρεσβευτή της Ελλάδας στο Βισύ της Γαλλίας, Π. Μεταξά, στις 16 Ιουλίου 1941).

Τρεις μήνες νωρίτερα ο στρατηγός έστελνε μια άλλη επιστολή στον συνεργάτη και φίλο του Κομνηνό Πυρομάγλου. Η επιστολή αυτή βρέθηκε τυχαία το Αρχείο του στρατηγού Ναπολέοντα Ζέρβα και δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα "Καθημερινή" στις 4/9/1997. Το κείμενο της αποδεικνύει ότι την ώρα που ο Ελληνικός Στρατός πολεμούσε ακόμα στα βορειο-ηπειρωτικά βουνά και στα οχυρά στη Μακεδονία ο Πλαστήρας θεωρούσε πως έπρεπε να "γίνει κυβέρνηση φιλογερμανική για να καταστήσωμεν ολιγώτερον οδυνηράν την ήτταν" (!).

Το περιεχόμενο αυτής της επιστολής, που σήμερα φυλάσσεται στο ΕΛΙΑ, είναι το ακόλουθο:

"Nice, 21/4/1941

Αγαπητέ μου,

Αυτή την στιγμή έλαβα το γράμμα σου και σου απαντώ αμέσως. Η καταστροφή που ανέμενα με την ανόητον πολιτικήν που ηκολούθησαν οι ανεύθυνοι επήλθεν ήδη. Και είναι τόσο τραγική! Ο άθλιος βασιλεύς με την αθλιότεραν σπείραν παραπαίουν, αφού αντικρύζομεν το πρωτάκουστον φαινόμενον εις την ιστορίαν των βασιλέων, να υποβιβάζη αυτός εαυτόν εις Πρόεδρον Κυβερνήσεως! Και κατέληξεν -όπως βλέπεις εις τας εφημερίδας- εις μίαν κυβέρνησιν της ελεεινοτάτης μορφής υπό τον Σακελαρίου! Και ο Τσουδερός! Τι θέλει;

Νομίζω πως εντός 4-5 ημερών θα καταληφθή και η Αθήνα γιατί δεν θα μπορέσουν να κρατηθούν ούτε στας Θερμοπύλας, αν και η θέση αυτή προσφέρεται για μια ακλόνητο άμυνα πολυχρόνιο. Φαντάζομαι ότι η υποχώρησις, η κάπως εσπευσμένη, των Άγγλων από την Λάρισα προς την Λαμία δεν θα επιτρέψη την κανονικην υποχώρησιν της Ελληνικής Στρατιάς Καλαμπάκας - Πίνδου, η οποία αναγκασθείσα να υποχώρησι δια του ορεινού όγκου των Αγράφων θα εγκατέλειπε ολόκληρον το βαρύ υλικόν, ως και τα τροχοφόρα. Κατόπιν αυτού τι άμυνα περιμένεις να γίνη; Πρέπει το ταχύτερον να συνθηκολογήσουν και θα γίνη αυτό θέλοντας ή μη.

Ως προς την αναχώρησίν σου προς την Βηρυττό, εξέφρασα τη γνώμη απλώς και μόνο διότι τα επελ-θόντα γεγονότα ματαιώνουν την εκτέλεσιν των όσων είχαμε ειπεί. Και ήθελα μάλλον να σε απαλλάξω από μια συμφωνία που εκάναμε υπό άλλας συνθήκας και να ανάκτησης πλήρη την ελευθερία της σκέψεως. Αν νομίζης ότι πηγαίνοντας στην Βηρυττό δεν θα αποκλεισθής εκεί αλλά θα μπόρεσης εν ανάγκη να πας εις την Ελλάδα χωρίς να λάβης υπό-ψιν ενδεχομένας περιπτώσεις, τότε καλόν θα είναι να πηγαίνης εκεί, εφ'όσον εδώ εις τίποτε δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθής.

Τράβα λοιπόν και η τύχη μαζί σου. Ξέρεις τας σκέψεις μου τας οποίας τας μεταδίδεις στους φίλους.

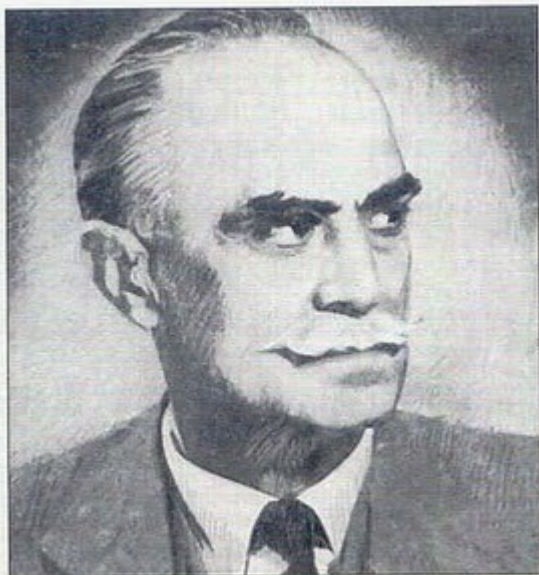
Είμαι της γνώμης ότι πρέπει να γίνη κυβέρνηση φιλογερμανική για να καταστήσωμεν ολιγώτερον οδυνηράν την ήτταν. Αυτό πρέπει να γίνη και αν ακόμη θα ηξεύραμε ότι ο πόλεμος θα τελείωνε και μετά τινάς μόνον μήνας με τελείαν ήτταν του άξονος (όπερ απίθανον).

Πολλούς χαιρετισμούς στο ζεύγος Σαβίνη. Σου εύχομαι καλό ταξίδι και καλήν αντάμωσιν.

Με πολλήν αγάπην

Ν. Πλαστήρας

Υ.Γ. Έλαβα και τα δεύτερα αντίτυπα της μεταφράσεως. Η μετάφραση είναι περίφημη, απέδωκες πληρέστατο πνεύμα, σε ευχαριστώ θερμότατα. Ο κ. Στεργιάδης μέχρι προχθές Σάββατον δεν έλαβε καμμίαν επιστολήν από την κ. Σάνου".

Ο στρατηγός Ν. Πλαστήρας.

Υπάρχει ακόμα μία έκθεση ανώτατου αξιωματικού της Χωροφυλακής, του μετέπειτα αρχηγού της (1954) στρατηγού Κων. Κατσαμπή, η οποία ανέφερε στον Μανιαδάκη ότι ένας έμπιστος άνθρωπος του Πλαστήρα του διεμήνυσε ότι ο στρατηγός θεωρούσε πως "πρέπει να αποφύγωμεν πάση Θυσία τον πό-λεμον εναντίον της Ιταλίας, φθάνοντες και μέχρις (ωρισμένων εδαφικών προς αυτήν παραχωρήσεων...".

Η παραπάνω αναφορά του Κατσαμπή παραδόθηκε στον Μανιαδάκη δύο μόλις ημέρες (26/10/1940) πριν από την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου. Ο ιστορικός συγγραφέας, ταξίαρχος ε.α. Χαράλαμπος Νικολάου, αναφέρει σε ένα άρθρο του στο περιοδικό "Στρατιωτική Ιστορία" (τεύχος 32, Απρίλιος 1999) τα παρακάτω: "...Στις αρχές του 1941, όπως προκύπτει από ιστορικά στοιχεία, ο αυτοεξόριστος στη Γαλλία αντιμοναρχικός

στρατηγός Ν. Πλαστήρας πλησίασε τους Γερμανούς. Πρότεινε σ' αυτούς να επέμβουν για τον τερματισμό των εχθροπραξιών στην Αλβανία και ζήτησε βοήθεια για να ανατρέψει τον Ι. Μεταξά και τον βασιλιά Γεώργιο.

Ο Β. Πίκοτ της Γερμανικής Υπηρεσίας Ασφαλείας ανέφερε πως ο Ν. Πλαστήρας "υπογράμμισε πάλι ότι η Ελλάδα, όταν περιέλθει υπό την ηγεσία του, θα συνεργαστεί στενά με τη Γερμανία υπό τον Φύρερ για τη δημιουργία της Νέας Τάξεως στην Ευρώπη". Όμως οι Γερμανοί, θεωρώντας ότι ο Πλαστήρας δεν είχε επιρροή στην Ελλάδα, αγνόησαν την έκκληση του".

Στις αρχές της δεκαετίας του '30 η ιταλική διείσδυση στον ελλαδικό χώρο λάμβανε τη μορφή πολιτιστικής "χιονοστιβάδας". Χαρακτηριστικοί είναι οι τίτλοι και οι υπότιτλοι του «Ελεύθερου Βήματος»: « η Ελλάς, ο Φασισμός και ο τρόπος της θεραπείας της κρίσεως... Ο Φασισμός δεν είναι εμπόρευμα προς εξαγωγή... Οποιος μελετήσει βαθύτατα το φασιστικό κίνημα θα πεισθεί ότι δεν υπάρχουν εις ημάς τάξεις ευνοούμενων ή τάξεις λησμονημένων. Δεν υπάρχουν δυστυχείς αφημένοι εις την δυστυχίαν των. Εζητήσαμεν θυσίας από όλους και συνεισέφερον όλοι δια την δημιουργίαν του" ("Ελεύθερο Βήμα", 9/11/1932).

Το "Ελεύθερο Βήμα" ακόμα μας πληροφορεί στις 7/11/1932 ότι "...εις την χθεσινήν διάλεξιν του προέδρου της εταιρείας των Ιταλών συγγραφέων και διευθυντού της Τριμπούνας" κ. Ροβέρτου Φόρτζες Νταβαντζάτι, παρέστη ο κ. και η κα Σ. Βενιζέλου, πλείστοι επιστήμονες και καθηγητές, οικονομικοί παράγοντες, λογοτέχναι, ακαδημαϊκοί, κ.ά.».Όσο παράξενο και αν ακούγεται στον πολύ κόσμο, ακόμα και ο Ελ. Βενιζέλος ήταν ένθερμος θιασώτης του ιταλικού φασισμού και φορέας δικτατορικών αντιλήψεων. Στις 22/5/1932, απογοητευμένος από τις αδυναμίες της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, αγόρευε στη Βουλή τονίζοντας με έμφαση πως τα λεγόμενα ατομικά δικαιώματα και αι προσωπικά ελευθέρια πρέπει να περιορίζονται".

Ο Κρητικός πολιτικός, χολωμένος από την αντιβενιζελική στάση των Εβραίων της συμπρωτεύου- σας, τροφοδοτούσε συχνά το κύμα αντισημιτισμού στη βόρεια Ελλάδα με δηλώσεις

του τύπου: «Η στάσις του ισραηλιτικού στοιχείου, ψηφίσαντος ομαδικώς και κατ' εντολήν της ραββινείας το κυβερνητικόν ψηφοδέλτιον, αποτελεί πράξιν εχθρότητος εναντίον του ημίσεος της Ελλάδος» (εφημερίδα «Ελεύθερο Βήμα», 5/7/1933).

Ο Κωνσταντίνος Ζαβιτσάνος, μία από τις κορυφαίες πολιτικές προσωπικότητες της εποχής στέλεχος των φιλελευθέρων, περιγράφει τον αρχηγό του στις αναμνήσεις του ως εξής: "...Μίαν και μόνον μίαν (σ.σ. ιδιότητα) δεν ηδύνατο να προσλάβει και αυτή ήτο εκείνη που προσέλαβε, δηλαδή την ονομασίαν του Φιλελευθέρου, διότι αν είναι κάτι που δεν ηγάπησε ποτέ το κόμμα τούτο και το οποίον δεν εσεβάσθη, ήσαν αι ελευθερίαι, τας οποίας εις μεν τους αντιπάλους του συχνά ηρνήθη εις δε τους οπαδούς του πάντοτε, διότι ουδέποτε επέτρεψεν εις αυτούς να έχουν ιδίαν γνώμην...".

Ο Ζαβιτσάνος αργότερα προσχώρησε στον εθνικοσοσιαλισμό και ίδρυσε το 1935 πολιτικό κόμμα παρεμφερών αρχών. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας έγινε αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Μεταξά, ενώ κατά την Κατοχή ανέλαβε τη διοίκηση της Εθνικής Τράπεζας. Ο Κερκυραίος πολιτικός, που διετέλεσε πρόεδρος της Βουλής και υπουργός του Βενιζέλου, πέθανε το 1946, αφού αμνηστεύθηκε πρώτα από το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων.

Ο κεντρικός πολιτικός Α. Μιχαλακόπουλος δήλωνε στο «Ελεύθερο Βήμα» στις 15/4/1934, ότι «η Ελλάς έχει ανάγκη μιας πενταετούς αν όχι δεκαετούς σταθεράς και παγίας διακυβερνήσεως» και ότι «ένανς πρέπει να είναι ο κυβερνών και ο διευθύνων νους με αυστηράν επιλογήν του πολιτικού και υπαλληλικού του επιτελείου... Η διαφθορά έχει εισδύσει βαθύτερον απ' ότι ηδύνατο κανείς να φαντασθεί. Είναι κοινό μυστικό η αγοραπωλησία της ψήφου...».

Ένας ακόμα από τους "φασίζοντες" άνδρες της περιόδου εκείνης ήταν ο στρατηγός Γεώργιος Κονδύλης. Ο Κονδύλης ξεκίνησε την πολιτική του σταδιοδρομία από τη ριζοσπαστική πτέρυγα των Φιλελευθέρων, συγκρούστηκε με τον θρόνο, για να περάσει σταδιακά στην αντίπερα όχθη και να επαναφέρει το 1935 τη μοναρχία.

Η κυβερνητική αστάθεια, η πολιτική ένταση και συνεχόμενες ταραχές και απεργίες που μάστιζαν την ελληνική κοινωνία του Μεσοπολέμου, διαμόρφωσαν την πολιτική σκέψη του Κονδύλη και τον ώθησαν να προχωρήσει σε οριστική ρήξη με το παρελθόν του και να οδηγηθεί σε πιο ακραίες θέσεις επιζητώντας την επιβολή δικτατορίας και τη διάλυση των πολιτικών κομμάτων.

Στις 7 Απριλίου 1934 ο στρατηγός παραχώρησε συνέντευξη στην εφημερίδα «Völkischer Beobachter» (Λαϊκός Παρατηρητής) της Γερμανίας, το επίσημο δημοσιογραφικό βήμα του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος. Μεταξύ των άλλων είπε: "... ο κοινοβουλευτισμός είναι ανίκανος να κυβερνήσει. Κάθε Γερμανός ασπάζεται τας υψηλάς κρατικές ιδέας του Χίτλερ -το κοινόν συμφέρον υπεράνω του ατομικού συμφέροντος -και πας το αισθάνεται ακόμη προσωπικώς. Εις την Γερμανίαν υπάρχη λαϊκή θέλησις. Αλλά ακριβώς όταν εννοώ την ιστορικήν δύναμιν του Χίτλερ πρέπει να αναγνωρίσω την μεγάλην διαφοράν μεταξύ Ελλάδος και Γερμανίας... Ο Έλλην ενθουσιάζεται δια την προσωπικήν ελευθερίαν και ανεξαρτησίαν. Είναι απολύτως ατομικιστής. Ίσως και το κλίμα να συντελή εις αυτό. Οπωσδήποτε χρειαζόμεθα ακόμη πολύν χρόνον δια να προπαρασκευάσωμεν την λαϊκήν οργάνωσιν των μαζών, όπως συμβαίνει εις τον Γερμανικόν και τον Ιταλικόν λαόν, και όπως προαχθούν μόνοι των οι λαοί εις την μεγάλην Εθνικήν Ευτυχίαν... Το σύστημα διευθύνσεως του Χίτλερ είναι μία θαυμάσια ιδέα η οποία πρέπει να αποβή καρποφόρος...".

Το 1935 ο Κονδύλης επισκέφθηκε έπειτα από επίσημη πρόσκληση του Μουσολίνι την Ιταλία, μαζί με τον Σταμάτη Μερκούρη. Ακόμα και ο Π. Κανελλόπουλος ερωτοτρόπησε για ένα διάστημα με τη δικτατορία, γράφοντας πως «ο Θεσμός της πλειοψηφίας, ο οποίος είναι αναγκαίον στοιχείον της πολιτικής ελευθερίας, οφείλεται εις μίαν εκ των μεγαλυτέρων ουτοπιών της νέας εποχής...", ενώ ο Γεώργιος Παπανδρέου έδωσε «πόρισμα» του για τη δικτατορία στην "Καθημερινή της 1/7/1934: "Πιστεύω ότι η δικτατορία ημπορεί εις ορισμένας περιστάσεις να αποτελέσει ιστορικήν

ανάγκη δι' έναν τόπον, όταν την επιβάλει ο υπέρτατος νόμος της σωτηρίας της πατρίδος..."

Ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου, πρωτοπόρος και υπέρμαχος της σημερινής σοσιαλδημοκρατίας, με άρθρο του στον "Ανεξάρτητο Τύπο" της 11/10/1926 στράφηκε κατά της ελευθεροτυπίας επειδή παρατηρούσε «εκτραχληισμό του Τύπου πέραν των ορίων τα οποία επιτρέπει ο θεμιτός κομματικός ανταγωνισμός».

Ένας ακόμα από τους μεγαλύτερους θιασώτες του ιταλικού φασισμού ήταν ο τρίτος στρατηγός της "Τριανδρίας" της επανάστασης του 1923, ο Θεόδωρος Πάγκαλος. Ο Πάγκαλος ποτέ δεν έκρυψε τις φιλοδικτατορικές του διαθέσεις. Η βραχύβια "δημοκρατική" του δικτατορία το απέδειξε άλλωστε. Λίγους μήνες μετά την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου ο στρατηγός-δικτάτορας συνελήφθη από τον Μανιαδάκη (Φεβρουάριος 1941) και εκτοπίστηκε στην Ελευσίνα επί έναν χρόνο επειδή κρίθηκε "επικίνδυνος δια την δημοσίαν αφάλειαν" και "επειδή αρέσκεται να δημιουργείται θόρυβος περί του ονόματος του, τον οποίον καταλλήλως καλλιεργεί, εις στιγμάς κατά τας οποίας το Έθνος αγωνίζεται τον ωραιότερον αλλά και σκληρότερον αγώνα της ιστορίας του και υπάρχει ανάγκη αδιατάρακτου ησυχίας".

Ο Πάγκαλος ξέσπασε λέγοντας: "Συλλαμβάνεται την χαραυγὴν ένας πρώην Γεν. Επιτελάρχης, Αρχιστράτηγος, Πρωθυπουργός, Πρόεδρος της Δημοκρατίας, διότι αρέσκεται να γίνεται λόγος για το όνομα του. Και ποιος ρωμιός δεν αρέσκεται να ομιλούν ευφήμως περί αυτού;". Ο στρατηγός βέβαια παρέλειψε να αναφέρει ότι καθ' όλη τη διάρκεια του Ελληνοϊταλικού Πολέμου είχε αποκτήσει επαφές τόσο με την ιταλική όσο και με τη γερμανική πρεσβεία.

Αργότερα, κατά την Κατοχή, πρωταγωνίστησε στην ίδρυση των Ταγμάτων Ασφαλείας μαζί με τους Βουλπιώτη, Γονατά κ.ά. Μετά την απελευθέρωση συνελήφθη και κρατήθηκε στις φυλακές Αβέρωφ ως δοσίλογος, έπειτα από απαίτηση των εαμικών υπουργών Ζέβγου και Τσιριμώκου της κυβέρνησης Παπανδρέου. Ύστερα από προφυλάκιση δέκα μηνών με απόφασή του το Συμβούλιο Εφετών αποφυλάκισε τον Πάγκαλο, απαλλάσσοντάς τον από τις κατηγορίες με τις οποίες βαρυνόταν.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΘΕΛΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ Η "ΚΥΑΝΟΛΕΥΚΗ ΜΕΡΑΡΧΙΑ"

Ο υποστράτηγος Γεώργιος Μπάκος, που ήταν ο πιο γερμανόφιλος της κυβέρνησης Τσολάκογλου, θεωρούσε σχεδόν σίγουρη τη γερμανική νίκη. Γι' αυτόν τον λόγο πρότεινε στους αξιωματικούς αλλά και στο υπουργικό συμβούλιο να δημιουργηθεί μια αντικομμουνιστική λεγεώνα στο πλαίσιο των εθελοντικών λεγεώνων των άλλων ευρωπαϊκών χωρών, η οποία θα πολεμούσε στη Ρωσία στο πλευρό των Γερμανών. Ο Μπάκος πίστευε πως αυτό θα ήταν αργότερα ένα ισχυρό διαπραγματευτικό όπλο στα χέρια της Ελλάδας, ενώ η μορφή της γερμανικής κατοχής θα γινόταν ηπιότερη. Οι περισσότεροι από τους αξιωματικούς που τον άκουσαν δεν έδωσαν απάντηση.

Ο Μπάκος τότε ζήτησε κατάλογο όλων των αξιωματικών για να τον παραδώσει στο αρμόδιο γερμανικό γραφείο. Κάποιοι έφεδροι αντέδρασαν και ανάμεσα τους ήταν ο παλαιός επιτελάρχης του Μπάκου στο Β' ΣΣ,

συνταγματάρχης Θρασύβουλος Τσακαλώτος.

Ο πρωθυπουργός Τσολάκογλου αγνοούσε τις ενέργειες του υπουργού του και πίστευε, όπως αργότερα κατέθεσε, πως το εγχείρημα αυτό ήταν και «λυπηρόν και όσο και λίαν εγκληματικών». Όταν όμως πληροφορήθηκε τις προθέσεις του Μπάκου αποφάσισε με τη συνδρομή του αρχηγού της Χωροφυλακής υποστράτηγου Ντάκου να ματαιώσει με οποιοδήποτε τίμημα τη δημιουργία και την αποστολή της ελληνικής λεγεώνας.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις και τις πληροφορίες που είχε συγκεντρώσει ο Τσολάκογλου τουλάχιστον 2.000 άνδρες είχαν εγγραφεί εθελοντές στη Θεσσαλονίκη για το Ανατολικό Μέτωπο, ενώ στην Αθήνα είχαν ετοιμασθεί 200 αιτήσεις για τη συγκρότηση της λεγεώνας.

Η ιδέα της ελληνικής μεραρχίας ενθουσίασε τους Γερμανούς, οι οποίοι με καταχωρήσεις στον κατοχικό Τύπο άφηναν να εννοηθεί πως η λεγεώνα μετά τη "σίγουρη γερμανική νίκη" θα ήταν ένα σοβαρότατο επιχείρημα υπέρ της Ελλάδας. Προς αυτή την κατεύθυνση εργάζονταν και φιλογερμανικές οργανώσεις της Αθήνας και της συ- μρωτεύουσας, τα κατοχικά Τρία Έψιλον και η ΕΣΠΟ.

Όπως κατέθεσε στον γράφοντα ένας πράκτορας της Intelligence Service, ο Κώστας Α. απόστρατος σήμερα αξιωματικός του Ελληνικού Στρατού, τα περισσότερα ξενοδοχεία της περιοχής Ομονοίας στην Αθήνα ήταν τότε κατειλημμένα από εθελοντές που περίμεναν να εγγραφούν στους κα ταλόγους της ελληνικής λεγεώνας, ενώ υπήρχε ένα συγκροτημένο σώμα από φοιτητές και νεολαίους της Κρήτης που ανέμενε να αποσταλεί στο Ανατολικό Μέτωπο. Τα γραφεία "εθελοντών ρωσικού Μετώπου" βρίσκονταν στο Σύνταγμα, στην οδό Φιλελλήνων.

Τη λεγεώνα αυτή ο Μπάκος πρότεινε να τη διοικεί ο υπασπιστής του Βουδικλάρης μαζί με έναν άλλον ανώτερο αξιωματικό. Οι γερμανόφιλοι υπουργοί Γκοτζαμάνης και Λογοθετόπουλος καθώς και άλλοι "εξωκυβερνητικοί κύκλοι" υποστήριξαν την πρόταση του συναδέλφου τους, όπως έγραψε ο Τσολάκογλου στα απομνημονεύματά του. Θιασώτες Κυανόλευκης Μεραρχίας ήταν ο συνταγματάρχης Νικ. Κουρκουλάκος μαζί με τον αδελφό του Στέφ. Κουρκουλάκο.

Συνήγορος στην προσπάθεια αυτή ήταν ο ελληνομαθής Γερμανός στρατιωτικός ακόλουθος φον Κλεμ, ο οποίος είχε αгаσθή συνεργασία με τον Μπάκο. Ο Τσακαλώτος αργότερα ισχυρίστηκε ότι ο στρατηγός αρχικά φαινόταν ως υποστηρικτής της ιδέας αποστολής εθελοντών στο ρωσικό μέτωπο επειδή ήθελε να δείξει στον Κλεμ ότι συμφωνούσε μαζί του, ύστερα όμως έπραξε τα πάντα για να την υπονομεύσει.

Ενώ η πληροφορία αυτή είναι ελεγχόμενη από πλευράς ακρίβειας, γεγονός είναι ότι ο άνθρωπος του Τσολάκογλου διοχέτευσε στους Ιταλούς την "πληροφορία" ότι «οι προθυμοποιούμενοι δια να ενδυθούν και να εξοπλισθούν (σ.σ. της λεγεώνας) προτίθενται να λιποτακτήσουν εις τα βουνά δια να κτυπούν εκείθεν τους Ιταλούς κυρίως και δευτερευόντως τους Γερμανούς» (Απομνημονεύματα Τσολάκογλου, σελ. 235). Ο Ιταλός πρεσβευτής έντρομος έσπευσε να μεταβεί στη γερμανική πρεσβεία για να συζητήσει την αναβολή της αποστολής. Στις 12 Αυγούστου 1941 ο Αλτενμπουργκ τηλεγράφησε στο Βερολίνο για να πάρει τις τελικές οδηγίες σχετικά με τη συγκρότηση της Ελληνικής Λεγεώνας. Ανέφερε στους προϊσταμένους του στο Υπουργείο Εξωτερικών ότι "η Ελληνική Κυβέρνησις είχε προχωρήσει στις προετοιμασίες της τόσο, που μένει πλέον να κάνει την πρόπουσα διαφήμισιν μέσω του Τύπου για την δημιουργίαν της Λεγεώνας".

Την ίδια ημέρα που το τηλεγράφημα έφθανε στη γερμανική πρωτεύουσα ο εκεί Ιταλός επιτετραμμένος Κοσμέλι επέδιδε διάβημα εκ μέρους της Ρώμης στον Ρίμπεντροπ ζητώντας να μην επιτραπεί η αποστολή Ελλήνων εθελοντών στο Ανατολικό Μέτωπο, για τους λόγους που προαναφέρθηκαν. Ο Ρίμπεντροπ θέλοντας να ικανοποιήσει την ιταλική πλευρά ενημέρωσε τον Αλτενμπουργκ στην Αθήνα ότι η οριστική απόφαση του Βερολίνου στο συγκεκριμένο ζήτημα είναι να μην επιτραπεί η συγκρότηση της Ελληνικής Λεγεώνας.

Δυο μέρες αργότερα ο πληρεξούσιος του Ράιχ στην Ελλάδα, κόμης Αλτενμπουργκ, απάντησε στον στρατηγό Τσολάκογλου πως "επειδή συγκεντρώθη-καν πολλές λεγεώνες στη Ρωσία, δημιουργήθηκε θέμα ανεφοδιασμού και προς το παρόν δεν τίθεται θέμα". Η επίσημη ανακοίνωση των Αρχών Κατοχής έλεγε πως για "λόγους τεχνικούς δεν είναι δυνατόν να σταλεί η Λεγεών εις την Ρωσίαν".

Ορισμένοι ιστορικοί αναφέρουν πως η αναβολή της συγκρότησης της "Κυανόλευκης Μεραρχίας" οφειλόταν στις λανθασμένες "πληροφορίες" κάποιων αντιστασιακών οργανώσεων που πολύ έξυπνα διοχέτευσαν στην ιταλική πρεσβεία. Η υιοθέτηση αυτής της εκδοχής είναι μάλλον ατόπημα παρά πραγματικότητα, αφού την εποχή εκείνη δεν γινόταν καν λόγος για αντίσταση ή αντιστασιακές οργανώσεις, ενώ οι μόνες εμφανιζόμενες και άξιες λόγου ομάδες ήταν οι γερμανόφιλες.

Η πιθανότερη εκδοχή λοιπόν φαίνεται να είναι η θέση του Τσολάκογλου, όπως αυτή αναφέρεται στα Απομνημονεύματα και στην κατάθεση στο Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων αμέσως μετά τον πόλεμο: ότι δικοί του άνθρωποι διεμήνυσαν στους Ιταλούς ότι οι εθελοντές της λεγεώνας θα λιποτακτούσαν και θα έβγαιναν στα βουνά για να πολεμήσουν αρ-γότερα τους Ιταλούς. Ένας μάρτυρας στη δίκη, ο Ορ. Παπαναγιώτου, μέλος της διοίκησης της Πανελλήνιας Ένωσης Εφέδρων Αξιωματικών, κατέθεσε πως ο Τσολάκογλου κατά τη διάρκεια μιας περιόδου του στη Θεσσαλία μίλησε στη Λάρισα για την αποστολή της "Κυανόλευκης" μεραρχίας. Προφανώς όμως το έπραξε για να κολακεύσει τους Ιταλούς ή γιατί ήταν αναγκασμένος να το κάνει. Άλλωστε η άρνησή του -παρά τις πιέσεις των γερμανόφιλων κύκλων να κηρύξει τον πόλεμο κατά της Σοβιετι-κής Ένωσης του δίνει το δικαίωμα να υποστηρίξει την άποψή του. Οργανωμένη ελληνική λεγεώνα, όπως εκείνες των άλλων ευρωπαϊκών χωρών (Γαλλία, Βέλγιο, Ολλανδία κ.ά.) δεν υπήρξε ποτέ. Η συντριπτική πλειοψηφία του λαού έδειξε παγερή αδιαφορία και απροθυμία να καταταγεί.

Υπήρξαν όμως αρκετοί μεμονωμένοι Έλληνες που πρόλαβαν και κατατάχθηκαν αρχικά στις μεραρχίες οι οποίες σχηματίστηκαν από εθελοντές των λαών του Καυκάσου και κυρίως σε μονάδες των Ελλήνων του Πόντου με αρχηγό τον συνταγματάρχη Σονίν Κρομιάδη.

Ένας μάλιστα εθελοντής, ο Θωμάς Μπουρτζάλας, πρώην χωροφύλακας και σωματοφύλακας του υπουργού του Λαϊκού Κόμματος Στρατού, έλαβε μέρος στη μάχη του Στάλινγκραντ (Οκτώβριος 1942 -Φεβρουάριος 1943), αλλά κατόρθωσε να σωθεί από την εξόντωση της 6ης Στρατιάς και να αποφύγει την αιχμαλωσία. Επέστρεψε στην Ελλάδα και ανέλαβε νέα καθήκοντα με τον βαθμό του ανθυπομοιράρχου στη γερμανική αστυνομία (GFP). Η υπηρεσία της GFP στεγαζόταν στο Μέγαρο Λινάρδου επί της οδού Πατησίων και αποτέλεσε τόπο μαρτυρίου για πολλούς Έλληνες αντιστασιακούς. Το όνομα του Θ. Μπουρτζάλα, που καταγόταν από το Αγρίνιο, αναφέρεται και στο βιβλίο του Νικ. Αντωνάκη "Φως εις το σκότος της Κατοχής" με τον χαρακτηρισμό του "Προδότη".

Ο Μπουρτζάλας μεταπολεμικά δικάστηκε από το Ειδικό Δικαστήριο και παρέμεινε στις φυλακές επί δέκα περίπου χρόνια (1945-1955). Αρκετά χρόνια αργότερα, στις 22 Απριλίου 1967, μία μόλις ημέρα μετά το πραξικόπημα των συνταγματαρχών, ανέφερε σε μια τυχαία συνάντηση στον παλαιό συγκροτούμενο του Κ. Γεώργιο πως "...το πραξικόπημα δεν ήταν τίποτε άλλο, παρά δάκτυλος της CIA και των ΗΠΑ για να ελέγξουν τη χώρα που όδευε προς τον Κομμουνισμό".

Για τον Μπουρτζάλα και τους ομοίους του η τελευταία ελπίδα για την Ελλάδα και την Ευρώπη ολόκληρη να ξεφύγουν από "τον επικίνδυνο στραγγαλισμό του Μπολσεβικισμού και της διεφθαρμένης πλουτοκρατίας του Καπιταλισμού" θάφτηκε στα ερείπια του Βερολίνου τον Μάιο του 1945. Ο γράφων είχε την τύχη να συναντήσει και να καταγράψει μια μοναδική μαρτυρία ενός Ελληνοπόντιου δεκανέα της Εθνικιστικής Στρατιάς του Ρώσου στρατηγού Αντρέι Βλασώφ. Ο Γ. Χρήστος, που ζει σήμερα σε μεγάλη ηλικία στην Καλλιθέα, ανέφερε πως κατά τους πρώτους μήνες του 1942 σχηματίστηκαν στα γερμανικά μετόπισθεν με την προτροπή του Χίμλερ οι πρώτες ρωσικές αντικομμουνιστικές μονάδες από λιποτάκτες του Σοβιετικού Στρατού.

Ανδρες της ΡΟΑ,
μεταξύ των οποίων
πολέμησαν και
Ελληνοπόντιοι
εθελοντές.

Πολύ γρήγορα στον RNNA και αργότερα POA (Ρωσικό Εθνικό Απελευθερωτικό Στρατό) κατατάχτηκαν και άνδρες άλλων εθνικοτήτων που αναζητούσαν την εθνική τους ταυτότητα και ανεξαρτησία. Διοικητής του πρώτου συγκροτημένου σώματος του POA, που αποτελείτο από 6 τάγματα πεζικού και 1 μηχανικού με μια μονάδα πυροβολικού (δύναμης 10.000 ανδρών), ήταν ο Ελληνοπόντιος συνταγματάρχης Σ. Κρομιάδης. Ο Κρομιάδης, που είχε προσωπική φιλία με τον Βλασώφ, έπεισε τον Ρώσο στρατηγό να προχωρήσουν με ταχύτερο ρυθμό τη στρατολόγηση εθελοντών από τους λαούς του Καυκάσου. Περισσότεροι από 20.000 Ελληνοπόντιοι κατατάχθηκαν στον POA. Το 7ο Σύνταγμα, στο οποίο υπηρετούσε ο Γ. Χρήστος, ήταν αμιγώς ελληνικό και παρέτασσε 1.500 πλήρως εξοπλισμένους άνδρες.

Οι περισσότεροι από αυτούς είχαν υποστεί την άγρια σταλινική τρομοκρατία και τις διώξεις του 1935-1940. Ο Γ. Χρήστος είχε χάσει τον πατέρα του σε κάποιο στρατόπεδο - γκούλαγκ στη Σιβηρία, όπως και πολλοί άλλοι. Με τους εθνικιστές του POA θεωρούσε πως μπορούσε να εκδικηθεί τους κομμουνιστές και να αποδοθεί ένα είδος αυτονομίας στον Πόντο σύμφωνα με τις υποσχέσεις των Γερμανών και του Βλασώφ. Οι Ελληνοπόντιοι του POA έφεραν στην αριστερή επωμίδα τα ελληνικά χρώματα (μπλε και λευκό) και δεξιά το έμβλημα με τα γράμματα POA.

Παρόλη τη φυλετική βάση της φιλοσοφίας του Εθνικοσοσιαλισμού, ο γερμανικός φυλετισμός δεν υπήρξε απαραίτητα και αντίθετος προς τις άλλες φυλές. Σκοπός του ήταν «να καταστήσει τον γερμανικό λαό ισχυρό και υγιή σε όλους τους τομείς». Κάτι ανάλογο πίστευαν και οι υπόλοιποι Ευρωπαίοι εθνικοσοσιαλιστές και επιδίωξαν την καλύτερευση και την επαναφορά των δικών τους αξιών πάνω στους λαούς τους.

Όλα αυτά αποδείχθηκαν όταν τα Waffen SS άνοιξαν τις τάξεις τους για να συμπεριλάβουν 20.000 Γάλλους εθελοντές, 60.000 μουσουλμάνους διαφόρων εθνικοτήτων, 40.000 Ολλανδούς, 8.000 Νορβηγούς, 6.000 Δανούς, 15.000 Εσθονούς, 1.000 Έλληνες κ.ά. Στα αρχεία της Wehrmacht αναφέρονται και κάποια ονόματα Κυπρίων εθελοντών, που οι περισσότεροι χάθηκαν στις αιματηρές μάχες του ανατολικού μετώπου.

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΥ ΦΟΥΛΙΔΗ

Με τους Ελληνοπόντιους του POA είχε σχέση και ένα ικανότατο στέλεχος των γερμανικών Ειδικών Δυνάμεων (Μεραρχία Brandenburg), ο συμπατριώτης μας Σεβαστιανός Φουλίδης, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε από το γερμανικό επιτελείο στις πιο δύσκολες αποστολές.

Ο Φουλίδης καταγόταν από τον Πόντο και ήταν φανατικός αντικομμουνιστής. Στη γερμανική αντικατασκοπεία είχε ενταχθεί το 1938, με μοναδικό σκοπό να πλήξει τους Μπολσεβίκους με οποιονδήποτε τρόπο. Αφού φοίτησε σε μια σχολή πρακτόρων και εκπαιδεύτηκε στο Quenz, εντάχθηκε στο τμήμα της Brandenburg που είχε την ευθύνη των βαλκανικών χωρών.

Ο Κανάρης που συνδεόταν φιλικά με τον Φουλίδη ζήτησε από τον Έλληνα πράκτορα να του μεταφέρει πληροφορίες για την κατάσταση που επικρατούσε στη νότια Ρωσία και στα παράλια της Μαύρης θάλασσας. Επειδή όμως η τουρκική αστυνομία τον καταζητούσε, απ' την εποχή του Μικρασιατικού πολέμου, (1919 – 1922), ο Φουλίδης μετέφερε την έδρα του στην Αθήνα. Στη συμφωνία που έκανε με τον Κανάρη τόνισε πως η δράση του και οι πληροφορίες που θα συγκέντρωνε θα αφορούσαν αποκλειστικά τη Σοβιετική Ένωση και σε καμιά περίπτωση την Ελλάδα, την οποία θεωρούσε πατρίδα του και υπεραγαπούσε. Άλλωστε σε προσωπικές του συζητήσεις με τον αρχηγό της Abwehr ανέφερε πως ότι έκανε το έκανε για να δει τον Πόντο ενωμένο με τη μητροπολιτική Ελλάδα, μετά τον νικηφόρο αγώνα του Άξονα εναντίον των Σοβιετικών.

Επί δύο ολόκληρα χρόνια ο Φουλίδης συνεργαζόταν στενά -εκτός από τη γερμανική Abwehr-

Ο Σεβαστιανός Φουλίδης,
ο Έλληνας
"Brandenburger".

και με τον αστυνόμο Σπύρο Παξινό της υπηρεσίας Αλλοδαπών. Είχε συμφωνήσει με τον Παξινό, με την έγκριση του Κανάρη, να παραχωρεί στις ελληνικές αρχές όλα τα έγγραφα και τα δελτία των πρακτόρων του, τα οποία αφού θα φωτογραφίζονταν, θα του επιστρέφονταν για να σταλούν στο Βερολίνο. Με τη βοήθεια του Παξινού ο Φουλίδης οργάνωσε το δίκτυό του, πο το αποτελούσαν κυρίως Ρωσομαθείς Έλληνες. Κατόρθωσε να τους ναυτολογήσει σε τουρκικά καράβια που επισκέπτονταν τα ρωσικά λιμάνια του Εύξεινου Πόντου. Παράλληλα αποκατέστησε επαφή με τους πράκτορες του οι οποίοι δρούσαν στη νότια Ρωσία.

Για τη συνεργασία Φουλίδη-Παξινού έγραψε στα απομνημονεύματά του ο Αρθουρ Ζάιτς, ένας άλλος σημαντικός Γερμανός πράκτορας στην Ελλάδα: "Με αυτόν τον τρόπο η εναντίον της Ρωσίας κατασκοπευτική εργασία του Φουλίδη κατέληγε να γίνεται γνωστή και να επωφελούνται συγχρόνως η ελληνική, η αγγλική και η γερμανική υπηρεσία πληροφοριών. Τούτο το γνώριζε βέβαια η γερμανική κατασκοπεία, η οποία κατά κανόνα δεν επέτρεπε στους πράκτορές της παρόμοιες συνεργασίες. Και αυτό επιτράπη μόνο στον Φουλίδη, επειδή αυτός είχε δηλώσει ότι, ως Έλληνας στην καταγωγή, δεν δεχόταν να εργασθεί στην Ελλάδα ως κατάσκοπος της Γερμανίας χωρίς τη συγκατάθεση των ελληνικών αρχών. Και ο ίδιος πρότεινε αυτού του είδους τη συνεργασία, την οποία τόσο ο Ναύαρχος Κανάρης, όσο και ο άμεσος προϊστάμενος του Φουλίδη στο Βερολίνο, συνταγματάρχης Μούντσιγκερ, υιοθέτησαν απολύτως, διότι αφενός είχαν απόλυτη εμπιστοσύνη και εκτίμηση στον χαρακτήρα του Φουλίδη και αφετέρου οι πληροφορίες αφορούσαν τη Ρωσία, εναντίον της οποίας στρέφονταν τότε όλοι".

Αυτά βέβαια ίσχυαν ως την είσοδο των γερμανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα, οπότε οι συνθήκες που δημιουργήθηκαν ανάγκασαν τη γερμανική κατασκοπεία να τροποποιήσει το πρόγραμμα της. Η επίθεση στη Σοβιετική Ένωση ήταν θέμα χρόνου. Ο Φουλίδης ήταν ενημερωμένος από τους προϊσταμένους του στο Βερολίνο. Οργάνωσε λοιπόν ένα σώμα από αποφασισμένους Λευκορώσους μετανάστες που ζούσαν από καιρό στην Ελλάδα και τους έστειλε λίγους μήνες αργότερα πίσω από τις ρωσικές γραμμές για διενέργεια δολιοφθορών, συλλογή πληροφοριών και διασπορά ψευδών ειδήσεων.

Ο ίδιος ο Φουλίδης έφυγε από την Ελλάδα τον Αύγουστο του 1941 και παρουσιάστηκε στον συ-ταγματάρχη φον Κλάουζεβιτς, αρχηγό της Υπηρεσίας Κατασκοπείας της Ομάδας Στρατιών του Νότου. Αποστολή του ήταν η συλλογή πληροφοριών για την κατάσταση που επικρατούσε στα ρωσικά μετόπισθεν και ο κλονισμός του ηθικού των Ουκρανών οι οποίοι υπηρετούσαν στον Κόκκινο Στρατό. Ο Φουλίδης και η ομάδα του εφοδιάστηκαν με το κατάλληλο προπαγανδιστικό υλικό και μεταφέρθηκαν ενα βράδυ με γερμανικό αεροπλάνο πίσω από τις ρωσικές γραμμές.

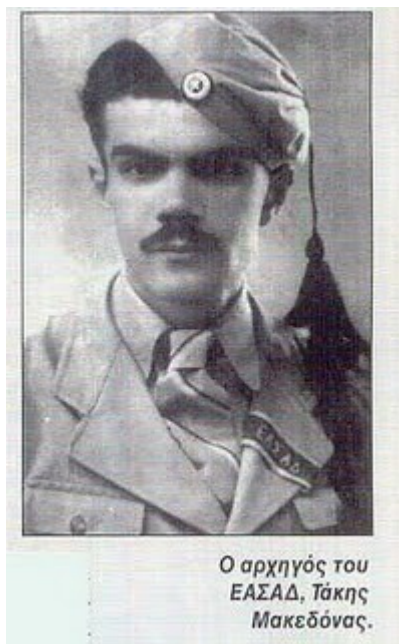
Ο τολμηρός Έλληνας κατάφερε πολύ περισσότερα από όσα περίμενε το γερμανικό στρατηγείο. Πρώτα από όλα ενημέρωσε με τον ασύρματο του τον Κλάουζεβιτς για την ακριβή θέση των αεροδρομίων τα οποία χρησιμοποιούσαν οι Σοβιετικοί, καθώς και για τον αριθμό και τη θέση των αρμάτων μάχης που υπεράσπιζαν το Κίεβο. Όταν άρχισε η γερμανική επίθεση ο Φουλίδης και οι σύντροφοι του πέρασαν πάλι μέσα από τις ρωσικές γραμμές. Με κίνδυνο της ζωής τους ενημέρωσαν τον επιτελάρχη του γερμανικού στρατεύματος για τις κινήσεις των ρωσικών τεθωρακισμένων, τα οποία τελικά εξουδετερώθηκαν.

Δύο μέρες μετά την κατάληψη του Κιέβου στο πολεμικό ανακοινωθέν της Wehrmacht έγινε μνημία του ηρωισμού και της αυτοθυσίας της ομάδας Φουλίδη. Ο ίδιος από ανθυπολοχαγός προήχθη στον βαθμό του υπολοχαγού επ' ανδραγαθία. Στη συνέχεια οι επιτυχίες του Φουλίδη, ιδιαίτερα στον Καύκασο, ξεπέρασαν και την πιο τολμηρή φαντασία, "αφού υπερέβη σε κατορθώματα και τη δράση του θρυλικού Άγγλου πράκτορα Λώρενς της Αραβίας", όπως έγραψε ο Ζάιτς. Με τα κηρύγματα και την προπαγάνδα του δαιμόνιου Έλληνα εξεγέρθηκαν χιλιάδες Πόντιοι, Γεωργιανοί και Αρμένιοι εναντίον των Σοβιετικών. Ήταν τόσο μεγάλη η ταραχή της ρωσικής κυβέρνησης ώστε και μετά το τέλος του πολέμου οι λαοί αυτοί θεωρήθηκε ότι δεν μπόρεσαν να αποβάλουν το "σπέρμα της προδοσίας" με το οποίο "διαβρώθηκαν" από τους Γερμανούς. Αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής ήταν να εκτοπισθούν 500.000 περίπου Καυκάσιοι, μεταξύ των ετών 1944 και 1947, στη Σιβηρία.

Το τέλος του Φουλίδη ήταν λίγο-πολύ αναμενόμενο. Τον Δεκέμβριο του 1943 ο Κλαούζεβιτς του ανέθεσε να εισχωρήσει εκ νέου στις ρωσικές γραμμές για να εξακριβώσει τον αριθμό των

Σοβιετικών και τη διάταξη των εχθρικών τεθωρακισμένων. Ο Φουλίδης έγινε όμως αντιληπτός από μια ρωσική περίπολο και άφησε την τελευταία του πνοή σε απόσταση μόλις 200 μέτρων από τις γερμανικές γραμμές.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΡΑΚΤΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ

Ο αρχηγός του
ΕΑΣΑΔ, Τάκης
Μακεδόνας.

Μία ομάδα από εκείνες που διενεργούσαν δολιοφθορές εναντίον των Συμμάχων ήταν εκείνη του Γιάννη Κανελλόπουλου και του Χρήστου Βαρούχα, που είχε ως έδρα το οίκημα της οδού Αλκυστιδος 5. Το συγκεκριμένο κλιμάκιο πρακτόρων διέθετε ασύρματο και εκρηκτικές ύλες. Το πρωί της 9ης Αυγούστου 1944, κάτω από τα μάτια των Γερμανών, μια ομάδα αντιστασιακών αξιωματικών που αποτελείτο από τους Τάκη Μπαρδή, Κώστα Αντωνάκη, Σπύρο Κονιδάρη κ.ά. εισέβαλε στο άντρο τους με προτεταμένα όπλα και τους συνέλαβε. Μετά από πολύωρη ανάκριση ομολόγησαν ότι αρχηγός του κλιμακίου ήταν ο πράκτορας των Γερμανών Δημ. Ρούσσος και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας ήταν τα αδέλφια Χρήστος και Νικολέττα Κανελλοπούλου.

Όλοι οι πράκτορες ανήκαν στο δίκτυο κατασκοπίας του Γερμανού Μίξε, του οποίου τα γραφεία βρίσκονταν στην οδό Βασ. Σοφίας 151. Το παράδοξο ήταν ότι ο Ρούσσος διηύθυνε το κλιμάκιο από το Λονδίνο, όπου βρισκόταν για λογαριασμό της γερμανικής κατασκοπίας.

Σε μια άλλη Ειδική Υπηρεσία, την επονομαζόμενη Abwehr Stelle 2, υπηρετούσε πλειάδα Ελλήνων συνεργατών οι οποίοι με τη δράση τους έφεραν πολλές φορές τις αντιστασιακές ομάδες σε δύσκολη θέση. Ορισμένοι από αυτούς (Τσίρος, Παρασκευάς, Στράτος) μαζί με την πιο δραστήρια πράκτορα των Γερμανών, την κατάξανθη Αλίκη Ηπιώτου, ανήκαν προπολεμικά στο περίφημο κατασκοπευτικό δίκτυο FAT 376.

Η Ηπιώτου μαζί με τον φοιτητή Γιώργο Δανέτη πριν από την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου είχαν κλέψει στρατιωτικούς χάρτες με τις οχυρώσεις της Ηπείρου και της Μακεδονίας και τους είχαν παραδώσει στη γερμανική πρεσβεία. Η Ηπιώτου συνελήφθη από την Ελληνική Αστυνομία, αλλά ελευθερώθηκε από τους Γερμανούς στις 10 Ιουνίου 1941. Γι' αυτήν και τους συναδέλφους της της FAT 376 η συναρπαστική ζωή της κατασκόπου συνεχίστηκε. Μαζί με τους Δανέτη, Γιάννη Ανιάν κ.ά. τοποθετήθηκε στη GFP της οδού Κοραή, στο Μέγαρο Ζαναρά. Αποστολή τους ήταν να εντοπίζουν αντιστασιακούς και Άγγλους πράκτορες και να τους παραδίδουν στους Γερμανούς. Λίγο αργότερα ο Ανιάν και ο Δημ. Καρούσας, αρχινοσοκόμος του Πολιτικού Νοσοκομείου και δραστήριο στέλεχος της FAT 376, μετατέθηκαν στα SS της οδού Μέρλιν. Στη GFP παρέμειναν η Ηπιώτου, ο Δανέτης, η Αγγελική Μαρσέλου, ο Αντ. Βαλαβάνης και ο Γ. Μενουδάκος.

Ολόκληρο το κατασκοπευτικό δίκτυο εργάστηκε για τους Γερμανούς μέχρι την τελευταία στιγμή. Το τέλος της δραστηριότητας ήταν αναμενόμενο. Οι περισσότεροι πλήρωσαν το τίμημα που πληρώνουν σχεδόν πάντα οι κατάσκοποι: συνελήφθησαν ή θανατώθηκαν.

Στις 20 Μαΐου 1946 το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων Πειραιά καταδίκασε ερήμην τους Μπέλο και Ξάνθο σε ισόβια, τον Δ. Βύρωνα σε 15 έτη, ενώ απάλλαξε τον Κάλφα. Ο Βύρων συνελήφθη τελικά στη συνοικία Άγιος Λουκάς το 1947. Ο Μπέλος, που είχε καταφύγει αρχικά στη Γερμανία, επέστρεψε και κρυβόταν σε φιλικό του σπίτι στην Πάτρα για περισσότερο από 2 χρόνια. Τελικά ανακαλύφθηκε και προφυλακίσθηκε το 1948.

Στις 10 Μαρτίου 1944 ένα ανώνυμο τηλεφώνημα ειδοποιούσε το νοσοκομείο του Ερυθρού Σταυρού ότι ένα ανδρικό πτώμα βρισκόταν σε ένα ύψωμα στην περιοχή του Ψυχικού. Ο άνδρας, που ζούσε ακόμα όταν έτρεξαν οι γιατροί, απεκάλυψε ότι ένας Γερμανός λοχίας μαζί με τον πράκτορα των SS Δημ. Καρούσα επιχείρησαν να τον δολοφονήσουν. Ο ετοιμοθάνατος Γιάννης Ανιάν έφερε επτά τραύματα από βολίδες αυτόματου όπλου και ανέπνεε με δυσκολία. Λίγες στιγμές αργότερα άφησε την τελευταία του πνοή χωρίς οι γιατροί να του προσφέρουν καμιά βοήθεια.

Ήταν η εποχή που οι Γερμανοί άρχισαν να δολοφονούν όλους όσους θεωρούσαν διπλούς

πράκτορες, ύποπτους επειδή γνώριζαν πολλά και επικίνδυνους λόγω πιθανότητας να προσχωρήσουν στο εχθρικό στρατόπεδο. Ακολουθώντας αυτή την τακτική σκότωσαν μερικές δεκάδες διερμηνείς τους τον Σεπτέμβριο του 1944 στην οδό Μέρλιν, ενώ κάποιους άλλους, περισσότερο έμπιστους, τους πήραν μαζί τους στη Γερμανία.

Ο Δημ. Καρούσας αναχώρησε με τις τελευταίες γερμανικές φάλαγγες για το Μόναχο και καταδικάστηκε ερήμην σε θάνατο. Ο Καρούσας δεν επέστρεψε πίσω και κανένας δεν έμαθε γι' αυτόν τίποτα. Στην Αθήνα της Κατοχής υπήρχε και ένα πλήθος από τυχοδιώκτες και καιροσκόπους Έλληνες που ασχολούντο με τις πλέον ύποπτες υποθέσεις (μαύρη αγορά, παραχάραξη νομισμάτων, διπλή κατασκοπεία κ.ά.). Ένας γνωστός τυχοδιώκτης της εποχής ήταν ο Κώστας Πετρουτσόπουλος. Εμφανίσμος και πάντα καλοντυμένος, κυκλοφορούσε με ένα ακριβό αυτοκίνητο μάρκας Opel έχοντας μαζί του την ταυτότητα της γερμανικής μυστικής αστυνομίας. Προσποιούμενος τον αγγλόφιλο δέχθηκε να φιλοξενήσει στο πολυτελέστατο διαμέρισμα του στην οδό Σκαρामαγκά, απέναντι από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, δύο Άγγλους αξιωματικούς, τον υπολοχαγό Μακ Ναμπ και τον ανθυπολοχαγό Ρίκετ. Την επόμενη μέρα τους κατέδωσε στους Ιταλούς με αποτέλεσμα να τους συλλάβουν οι καραμπινιέροι και να τους εκτελέσουν αργότερα με την κατηγορία της δολιοφθοράς και της κατασκοπείας.

Το καλοκαίρι του 1941 ο Πετρουτσόπουλος συνδέθηκε συναισθηματικά με τη νεαρή ηθοποιό Καίτη Οικονόμου. Η Οικονόμου έγινε αργότερα γνωστή στο θεατρόφιλο κοινό με το ψευδώνυμο "Ντιριντάουα" και παντρεύτηκε τον "δανδή" αρχικατάσκοπο. Τον Ιούλιο του 1942 έγιναν μαζικές συλλήψεις Βρετανών αξιωματικών που κρύβονταν στην Αθήνα. Για τις συλλήψεις αυτές θεωρήθηκαν τότε υπεύθυνοι η "Ντιριντάουα" και ο Πετρουτσόπουλος. Οι Αθηναίοι που κατέκλυζαν το θέατρο "Αλκαζάρ" το καυτό καλοκαίρι του 1942, δημιουργούσαν σε βάρος της νεαρής ηθοποιού συχνά επεισόδια. Της έστελναν υβριστικές επιστολές και την αποδοκίμαζαν με βαρείς χαρακτηρισμούς. Η κατάσταση είχε γίνει τόσο αφόρητη ώστε ένα βράδυ που ακούστηκαν έντονες αποδοκιμασίες και η λέξη "Βουλγάρα" από έναν θεατή, η "Ντιριντάουα" διέκοψε εκνευρισμένη και φώναξε θαρραλέα: "Είμαι Ελληνίδα, ζήτω η Αγγλία!". Παρόλα αυτά, μετά το τέλος της Κατοχής η Καίτη Οικονόμου καταδικάστηκε σε φυλάκιση ενός έτους, ποινή που δεν εξέτισε ποτέ.

Για τον "ωραίο" και "αριστοκράτη" Πετρουτσόπουλο ο γνωστός ηθοποιός Λάμπρος Κωνσταντάρας διηγήθηκε ένα επεισόδιο που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα "Βραδυνή" (Ιανουάριος 1945). Έγραψε σχετικά με το επεισόδιο ο δημοσιογράφος Τάσος Κοντογιαννίδης στο βιβλίο του "Ηρωες και προδότες στην Κατοχική Ελλάδα": "Όπως διηγήθηκε ο ηθοποιός Λάμπρος Κωνσταντάρας, ο Πετρουτσόπουλος που τριγύριζε στα θέατρα, του ζήτησε να του δανείσει κάποιο χρηματικό ποσό που είχε, όπως του είπε, μεγάλη ανάγκη. Πράγματι ο Κωνσταντάρας του δάνεισε το ποσό που ζήτησε, αλλά δεν ήταν το μοναδικό. Του έδωσε και άλλα χρήματα, τα οποία κάποια στιγμή ήθελε να του επιστραφούν γιατί είχε κι αυτός ανάγκες. Όταν πήγε ο Κωνσταντάρας στο ραντεβού που έκλεισε για να πάρει πίσω τα δανεικά, τον πληροφόρησαν ότι ο Πετρουτσόπουλος προσβλήθηκε από σηψαιμία και τον μετέφεραν επείγοντως στο νοσοκομείο "Αιγινήτειο". Το ίδιο απόγευμα ο λαμπρός ηθοποιός πήγε στο νοσοκομείο από ενδιαφέρον γιo να τον δει. Έλαβε εκεί την πληροφορία από τις νοσοκόμες ότι ξεψυχάει και ότι δεν έχει παρά μόνο λίγες ώρες ζωής.

Έφυγε γεμάτος συγκίνηση και την άλλη μέρα το πρωί φρόντισε να αγοράσει ένα στεφάνι για την κηδεία του, πράγμα που είχαν κάνει και άλλοι γνωστοί του. Στη συνέχεια πήγε στο νοσοκομείο, όπου έμαθε κατάπληκτος από μη μνημένες νοσοκόμες ότι ο Πετρουτσόπουλος όχι μόνο δεν ήταν ασθενής αλλά υγιέστατος, έφυγε νωρίς το πρωί από το νοσοκομείο και από εκεί για τη Ρώμη".

Ο απόστρατος αξιωματικός Ανδρέας Κονδάκης, Αρθρογράφος εποπτείας υπέρ των Ιταλών και των Γερμανών επιδικώντας το διαφωτιστικό πολιτικό ρόλο κατά την Κατοχή.

Μέλη της Εθνικοσοσιαλιστικής Φρουράς Ελλάδος, μερικά από τα οποία φέρουν γερμανική στολή, καταθέτουν στεφάνι στο Μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη.

Ο Πετρουτσόπουλος επέστρεψε στην Ελλάδα το 1945 και κλείστηκε στις φυλακές της Καλλιθέας ως τις αρχές της δεκαετίας του '50. Η "Ντιριντάουα" για να ξεπλύνει την "ντροπή" του δοσιλογισμού προσχώρησε μετά την απελευθέρωση στο ΕΑΜ και έλαβε μέρος σε πολλές διαδηλώσεις κατά του βασιλιά και των Άγγλων. Μερικά χρόνια αργότερα πραγματοποίησε έναν "βραχύβιο" γάμο με τον ηθοποιό Κώστα Χατζηχρήστο. Η Καίτη Οικονόμου πέθανε ξεχασμένη από όλους στην Κηφισιά τον Φεβρουάριο του 1996. Ένας ιδιαίτερα επικίνδυνος πράκτορας των SS ήταν ο Φραγκολεβαντίνος Θωμάς Αποστολίδης, που εργαζόταν στο γνωστό επί της οδού Σταδίου πρατήριο του Λουμίδη. Ήταν εφοδιασμένος με γερμανική ταυτότητα και διέθετε φωτογραφίες Ελλήνων αντιστασιακών και Άγγλων πρακτόρων. Είχε ως αποστολή την αναγνώριση τους -αφού το πρατήριο ήταν "κέντρο διερχομένων"- και την τακτική ενημέρωση των γερμανικών αρχών.

Προϊστάμενος της υπηρεσίας του ήταν τότε ο δαιμόνιος αντισυνταγματάρχης Σβέρμπελ, που με χρήματα και άλλου είδους κίνητρα είχε στρατολογήσει δεκάδες Έλληνες πράκτορες.

Στο πρατήριο του Λουμίδη εργαζόταν ένας άλλος Έλληνας, συνειδητός πατριώτης και μέλος αντιστασιακής οργάνωσης, ο Ιωάννης Σακελλαρίου. Ο Σακελλαρίου είχε την πληροφορία από τον αστυνομικό Σπύρο Κώτση (της ομάδας Τσιγάντε) ότι ο Αποστολίδης ήταν πράκτορας των Γερμανών.

Ένα βράδυ του Απριλίου του 1943 ο Αποστολίδης είχε πει λίγο παραπάνω. Προσποιούμενος τον φίλο ο Σακελλαρίου του πρότεινε "συνεργασία".

"Δε μου δίνεις τις φωτογραφίες Θωμά, να ρίξω κι εγώ μια ματιά μήπως αναγνωρίσω κανέναν από τους καταζητούμενους για να βγάλω κι εγώ τίποτα ψιλά;".

Αμέσως ο Θωμάς έβγαλε από έναν φάκελο 100 περίπου φωτογραφίες καταδιωκόμενων, μεταξύ των οποίων ο Σακελλαρίου αναγνώρισε τον τέως αστυνομικό Τζαβέλλα της οργάνωσης Τσιγάντε, τον Κώστα Μπούρα και τον υπάλληλο της ΑΑγροτικής Τράπεζας Γ. Κατσημήτρο, που καταζητούσαν οι αρχές Κατοχής. Ο Σακελλαρίου, φοβούμενος τη σύλληψή των, ειδοποίησε την οργάνωση μέσω του Κώτση. Για το δικηγόρο Κ. Μπούρα ήταν πολύ αργά όμως. Ο κλοιός είχε στενέψει και ένα πρωί, την ώρα που ο άτυχος δικηγόρος βρισκόταν σε ένα καφενείο στο θέατρο Σαμαρτζή, σταμάτησε έξω ένα γερμανικό αυτοκίνητο. Από το ανοικτό Volkswagen κατέβηκαν τρεις Γερμανοί και ένας διερμηνέας με προτεταμένα όπλα. Λίγες στιγμές αργότερα ο Μπούρας οδηγείτο στις φυλακές Αβέρωφ, όπου τουφεκίσθηκε στις 19 Ιουνίου 1943.

Ο Θωμάς Αποστολίδης συνελλήφθη από την αστυνομία λίγο μετά την απελευθέρωση και κλείστηκε-κε στις φυλακές της Καλλιθέας. Στις αρχές του 1952 φυλακίσθηκε και εργάσθηκε ως ξενοδοχοϋπάλληλος στο ξενοδοχείο "Ρουαγιάλ", απέναντι από τη Μητρόπολη.

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΜΠΑΣ

Μια άλλη μυστηριώδης φυσιογνωμία της Κατοχής ήταν ο Κεφαλλονίτης Κωνσταντίνος Τσίμπας. Ο Τσίμπας, έχοντας υπηρετήσει το 1918 στον Βρετανικό Στρατό, ταξίδευσε κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Μιλώντας με ευχέρεια τρεις γλώσσες (αγγλικά, γαλλικά και γερμανικά) απέκτησε πολύ σύντομα τη φήμη του κοσμικού και του τυχοδιώκτη. Το 1923 πλαστογράφησε πιστοποιητικό ανώτερου αξιωματικού του Ναυτικού και εμφανιζόταν με την ιδιότητα αυτή αποσπώντας διάφορα χρηματικά ποσά από ανύποπτους πολίτες.

Στην Αθήνα έμενε στην οδό Σόλωνος 108 και εργάστηκε επί ένα μικρό χρονικό διάστημα ως ανταποκριτής ξένων εφημερίδων. Περιπετειώδης τύπος, του άρεσε να έχει σχέσεις με γυναίκες του ελαφρού κόσμου και των dancing café. Τελικά παντρεύτηκε την ηθοποιό Αγγελική Κοτσάλη.

Από πολύ νωρίς ήλθε σε επαφή με τη γερμανική κατασκοπεία και εκδηλώθηκε καθ' υπόδειξη ως αγγλόφιλος. Αμέσως μετά όμως, με την είσοδο των Γερμανών, έδειξε την πραγματική του ιδιότητα. Μεταξύ του 1941 και του 1942 υπηρετούσε στη Γερμανική Μυστική Στρατιωτική Αστυνομία (GFP) και διετέλεσε ένας από τους πιο ικανούς συνεργάτες του λοχαγού Σμιτ, προϊστάμενος της υπηρεσίας GFP στην οδό 3ης Σεπτεμβρίου.

Αποστολή του Τσίμπα ήταν η ανακάλυψη όσο το δυνατόν περισσότερων Άγγλων πρακτόρων ή αξιωματικών που είχαν παραμείνει στην Ελλάδα και η παράδοσή τους στις γερμανικές αρχές. Ήταν τόσο πανούργος ώστε είχε φθάσει στο σημείο να ναυλώσει ιστιοφόρα και άλλα πλεούμενα για τη δήμευση μεταφορά των Ελλήνων και των Άγγλων που ήθελαν να φυγαδευθούν στη Μέση Ανατολή.

Μεταξύ των ετών 1943 και 1944 ο Τσίμπας εκπαιδεύτηκε μαζί με δέκα άλλους Έλληνες πράκτορες από μια Ειδική Γερμανική Υπηρεσία στη ρωσική γλώσσα και σε τακτικές ανορθόδοξου πολέμου, με σκοπό να αποσταλεί στο Ανατολικό Μέτωπο. Εξαιτίας των ραγδαίων εξελίξεων όμως η αποστολή δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ και ο Τσιμπάς μαζί με τη γυναίκα του Αγγελική αναχώρησαν για τη Γερμανία τον Σεπτέμβριο του 1944.

Ο Τσίμπας εγκαταστάθηκε στη Βαϊμάρη, ενώ η σύζυγος του μετέβη στο Βερολίνο, όπου ανέλαβε υπηρεσία στην ελληνόφωνη εκπομπή του Κυριάκη στο γερμανικό ραδιόφωνο.

Τον Απρίλιο του 1945 ο Τσίμπας συνελήφθη από τα αμερικανικά στρατεύματα λίγο έξω από το Βι-σμπάντεν. Τη στιγμή της σύλληψης του έφερε πάνω του το ποσόν των 145.000 δολαρίων, όπως ο ίδιος κατέθεσε αργότερα στον ανακριτή. Τα χρήματα αυτά κατασχέθηκαν από τις αμερικανικές Αρχές Κατοχής.

Αφού παρέμεινε επί έναν περίπου χρόνο στις αμερικανικές στρατιωτικές φυλακές μεταφέρθηκε στην Ελλάδα τον Μάρτιο του 1946 και παραδόθηκε στην ελληνική δικαιοσύνη. Καταδικάστηκε τρεις φορές σε θάνατο, αλλά δεν εκτελέστηκε. Κλείστηκε στις φυλακές της Καλλιθέας μαζί με τους άλλους "ομοϊδεάτες" του και απελευθερώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '50. Μέχρι την τελευταία στιγμή παρέμεινε πιστός στις ιδέες του, αφού θεωρούσε πως "το συμφέρον της Ελλάδος ήταν να σταθεί στο πλευρό της Γερμανίας στον Πόλεμο" (από επιστολή που έστειλε το 1947 στον Πρόεδρο της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Πολίτου, κ. Νινατσιό).

Ο μακρύς κατάλογος των Ελλήνων που υπηρέτησαν με φανατισμό και συχνά με δουλικότητα τη γερμανική Νέα τάξη δεν έχει τέλος. Εκτός από τους δύο γνωστούς δοσίλογους (Ν. Έξαρχο και Γ. Πούλο) που εκτελέστηκαν μετά τον πόλεμο, οι υπόλοιποι -μικρά και μεγάλα "ψάρια"- πλήρωσαν το τίμημα της ιδεολογίας και της δράσης τους με μερικά χρόνια φυλακή. Κάποιοι άλλοι φρόντισαν έγκαιρα να αλλάξουν στρατόπεδο υπηρετώντας εξίσου πιστά τη μεταπολεμική τάξη πραγμάτων. Η ανταμοιβή για τις υπηρεσίες τους ήταν η απαλλαγή από την κατηγορία της συνεργασίας με τον κατακτητή και η επανένταξη τους στη μεταπολεμική ελληνική κοινωνία, πολλές φορές με το φωτοστέφανο του "αντιστασιακού" και τις ανάλογες ευεργετικές συνέπειες.

ΕΘΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ (ΕΕΣ)

ΤΟ ΕΝΟΠΛΙΟ ΣΩΜΑ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗ Γ. ΠΟΥΛΟΥ (POULOS VERBAND)

Ενώ η Κατοχή πλησίαζε στο τέλος της, η κυβέρνηση Ράλλη προχώρησε από το φθινόπωρο του 1943 στον σχηματισμό βοηθητικών αντικομμουνιστικών μονάδων (Τάγματα Ασφαλείας και άλλες παρακρατικές ομάδες), με σκοπό την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του αντάρτικου κινήματος στην ορεινή και στην πεδινή Ελλάδα και τη διάσωση του αστικού καθεστώτος από την επερχόμενη κομμουνιστική καταιγίδα.

Πολλά από τα στοιχεία που αφορούσαν αυτές τις μονάδες έχουν χαθεί ή καταστραφεί. Όσα υπάρχουν (Ομοσπονδιακά Αρχεία στο Κόμπλεντς της Γερμανίας (Bundesarchiv), έγγραφα της RG 165/179 στην Ουάσιγκτον κ.ά.), τεκμηριώνουν την άποψη πως οι Γερμανοί για να εμποδίσουν την άνοδο του ΕΛΑΣ χρηματοδότησαν και εξόπλισαν τις μονάδες αυτές με αποστολή να ελέγξουν την ελληνική ύπαιθρο χρησιμοποιώντας πολλές φορές τη βία και την τρομοκρατία.

Ο συνταγματάρχης Γεώργιος Πούλος ήταν ένας άγνωστος αξιωματικός του Ελληνικού Στρατού μέχρι τη στιγμή που προσέφερε οικειοθελώς τις υπηρεσίες του στους Γερμανούς. Αν και το πολιτικό του ιστορικό θεωρείτο δημοκρατικό, τα δεξιά - εθνικιστικά του αισθήματα σύντομα βγήκαν στην επιφάνεια. Ο ίδιος, όπως και πολλοί από τους γερμανόφιλους της εποχής, ήταν

Ο συνταγματάρχης
Γεώργιος Πούλος. Η
στολή που φέρει είναι
Ελληνα αξιωματικού.
Ωστόσο πάνω από τη
δεξιά τσέπη υπάρχει ο
γερμανικός αετός με τη
σβάστικα. Η φωτογραφία
ελήφθη στην Κρύα
Βρύση Γιαννιτσών, το
"πουλικό" φρούριο, στις
27-7-1944.

αντιβασιλικός και προπολεμικά υποστήριζε την αντισημιτική οργάνωση ΕΕΕ που δημιουργήθηκε και δραστηριοποιήθηκε με βενιζελική χρηματοδότηση και υποστήριξη. Μισούσε τους Βρετανούς επειδή τους θεωρούσε υπεύθυνους για τη Μικρασιατική Καταστροφή και υποστήριζε πως ο βασιλιάς Γεώργιος Β' ήταν Άγγλος πράκτορας. Όμως αν τα αισθήματα του εναντίον του Έλληνα μονάρχη ήταν έντονα, τότε η αποστροφή που ένιωθε για τον κομμουνισμό ήταν ακόμα μεγαλύτερη. Ο Πούλος ξεκίνησε τη "σταδιοδρομία" του ως μέλος της Sonderkommando 2000, μιας γερμανικής μονάδας αντικατασκοπείας που οργάνωνε δίκτυα πληροφοριοδοτών και πρακτόρων στις γραμμές της ελληνικής αντίστασης.

Παράλληλα δραστηριοποιήθηκε και στη διοίκηση της Εθνικής Ένωσης Ελλάδος (ΕΕΕ), της παλιάς αντιεβραϊκής οργάνωσης την οποία είχαν αναβιώσει στη Θεσσαλονίκη και στην Αθήνα τα SS, η SD και κάποιοι Έλληνες νοσταλγοί του "Κάμπελ" (Βασ. Σκανδάλης, Γ. Κοσμίδης, Ν. Ζωγράφος κ.ά.).

Όταν ο Πούλος προσφέρθηκε να βοηθήσει τους Γερμανούς στη Θεσσαλονίκη (άνοιξη 1943), οι επιθέσεις των ανταρτών είχαν αυξηθεί σημαντικά. Ήταν η εποχή που η ρήξη μεταξύ των Ελλήνων που ήθελαν μια μεταπολεμική κομμουνιστική διαχείριση και εκείνων οι οποίοι επιθυμούσαν έναν μονάρχη (είτε μια δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση) είχε ολοκληρωθεί.

Αυτές οι ολότελα διαφορετικές απόψεις παρατηρούντο μέχρι τότε στα ελληνικά πανεπιστήμια, στα καφενεία και στις ταβέρνες των μεγάλων πόλεων. Σταδιακά έφθασαν στα βουνά, στα χωριά και γενικότερα στην ελληνική ύπαιθρο.

Ο Πούλος μιλά σε κάποιο χωριό στη θόρεια Ελλάδα εναντίον των "κομμουνιστών" και των "κεφαλαιοκρατών". Προσέξτε πίσω του τη γερμανική σημαία με τον αγκυλωτό σταυρό.

Οι δυνάμεις του Άξονα δεν έχασαν την ευκαιρία που παρουσιάστηκε. Υποστηρίζοντας τα αντικομμουνιστικά στοιχεία της χώρας προχώρησαν με γερμανικό και ιταλικό εξοπλισμό στη συγκρότηση ελληνικών βοηθητικών αποσπασμάτων. Οι Ιταλοί είχαν προσπαθήσει νωρίτερα να βρουν Έλληνες εθελοντές, όμως επειδή ήταν αντιπαθείς και άξιοι περιφρόνησης μόλις και μετά βίας μπορούσαν να διατηρήσουν την τάξη στις περιοχές που έλεγχαν. Οι Γερμανοί και (σε μικρότερο βαθμό) οι Βούλγαροι ήταν πιο αποτελεσματικοί στη στρατολόγηση Ελλήνων εθελοντών. Οι Γερμανοί, ως σημειωθεί, ήταν σεβαστοί ως εξαιρετικοί στρατιώτες από ένα μέρος της ελληνικής κοινής γνώμης, ενώ οι Βούλγαροι στρατολόγησαν κυρίως σλαβόφωνους χωρικούς στη Δυτική Μακεδονία. Επιπλέον ένα μεγάλο τμήμα της ελληνικής κοινωνίας είχε αντικομμουνιστικά αισθήματα, ενώ ένα μικρότερο, κατάλοιπο της 4ης Αυγούστου, ήταν ισχυρά φασιστικό και υποστήριζε τους Γερμανούς.

Παρόλο που οι συνθήκες ήταν αρκετά ευνοϊκές επειδή ο ΕΛΑΣ είχε διαλύσει με τη βία τις περισσότερες αντικομμουνιστικές ομάδες στην περιοχή ενδιαφέροντος, ο Πούλος δεν κατάφερε να

συγκεντρώνει περισσότερους από 300 άνδρες. Οι "Πουλικοί" με πρώτο ορμητήριο την πόλη της Θεσσαλονίκης και αργότερα το χωριό Κρύα Βρύση της Πέλλας συμμετείχαν σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις της Βέρμαχτ στη Μακεδονία. Φορούσαν γερμανικές στολές που έφεραν τα διακριτικά ΕΕΣ (Εθνικός Ελληνικός Στρατός) και συνεργάζονταν με τα τοπικά Τάγματα Ασφαλείας. Ο ίδιος ο Πούλος φορούσε στολή αξιωματικού του Ελληνικού Στρατού με μόνα γερμανικά διακριτικά τον αετό και τη σβάστικα. Ένας Γερμανός αξιωματικός - σύνδεσμος, ο Κουρτ Τομπίας (Kurt Tobias), τοποθετήθηκε στο αρχηγείο του (επί της οδού Παύλου Μελά στη Θεσσαλονίκη) για τον καλύτερο συντονισμό της ομάδας Πούλου.

Τον Σεπτέμβριο του 1943 η SD αναγνώρισε επίσημα την ομάδα του Πούλου ως μέρος του οργανισμού της στην Ελλάδα, διαθέτοντας στον υπέρβαρο συνταγματάρχη γραφεία και ένα πεδίο ασκήσεων. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ημερών του ίδιου μήνα η ομάδα του Πούλου υπήχθη στο 2ο Σύνταγμα Brandenburg). Τότε η μονάδα εγκαταστάθηκε μέσα και γύρω από την Πτολεμαΐδα, κυρίως στα χωριά που κατοικούνται από προσφυγικό πληθυσμό. Οι «Πουλικοί» της Εορδαίας και της Καστοριάς υπό τη διοίκηση του έφεδρου λοχαγού Μενεμένη και του Ανδρέα Αναγνωστόπουλου (παλαιού μακεδονομάχου από την Κλεισούρα), πραγματοποιούσαν πολλές επιδρομές εναντίον των ανταρτών της περιοχής, αλλά και των χωριών που υποψιάζονταν πως βοηθούσαν τους "αντάρτες (Ερμακιά).

Τον Ιανουάριο του 1944 το εθελοντικό Σώμα του Πούλου δέχθηκε 90-100 άνδρες από την Κρήτη. Φαίνεται πως η μικρή αυτή μονάδα δημιουργήθηκε στο νησί από έναν ελληνομαθή Γερμανό λοχία της Μυστικής Αστυνομίας, τον Φριτς Σούμπερτ (Fritz Schubert). Ο Σούμπερτ είχε στρατολογήσει Κρητικούς εθελοντές, αλλά και Γερμανούς του κοινού ποινικού δικαίου και των ταγμάτων φρουρίων, που εμφανίστηκαν στο ελληνικό έδαφος το φθινόπωρο του 1943. Οι περισσότεροι "Σουμπερτιανοί" ήταν φλογεροί πολέμιοι του κομμουνισμού, είτε άνεργοι καιροσκόποι, είτε απλώς νέοι Κρητικοί, που αναζητούσαν την περιπέτεια, διακρίνονταν δε για τη σκληρότητά τους. Η 5η Μεραρχία του ΕΛΑΣ, που έδρευε στα ορεινά της Κρήτης, είχε ορκιστεί να καταληστέψει την ομάδα του Σούμπερτ με κάθε μέσο. Αυτό είχε ως συνέπεια ο Σούμπερτ να μην τολμήσει πλέον κανένα εγχείρημα έξω από τα Χανιά αν δεν συνοδευόταν από δυνάμεις της Wehrmacht. Έτσι η α-ποτελεσματικότητα της ομάδας του, ήταν πολύ μειωμένη, αφού η δράση της ήταν περιορισμένη. Επιπλέον, ο διοικητής της 22ης Αερομεταφερόμενης μεραρχίας (που τότε στάθμευε στην Κρήτη) αντιπαθούσε τον Σούμπερτ και τους άνδρες του, επειδή πίστευε πως η παρουσία τους ήταν επιζήμια.

Οι "Σουμπερτιανοί" είχαν προκαλέσει τέτοιο θόρυβο στο νησί ώστε η γερμανική διοίκηση ήταν αναγκασμένη να τους στείλει μακριά. Έτσι κατέληξαν στη Βέροια, μαζί με τον συνταγματάρχη Πούλο, στις αρχές του 1944. Και οι δύο ομάδες πλέον συναγωνίζονταν στο ποια θα διαπράξει τις μεγαλύτερες ωμότητες.

Οπλισμένος χωρικός στη θόρεια Ελλάδα. Στο περιβραχιόνιο φέρει τον αγκυλωτό σταυρό και το σήμα της νίκης του Γκαίμπελς.

Οι περισσότερες επιδρομές εναντίον των ανταρτών από τους άνδρες του Πούλου ήταν εστιασμένες σε περιοχές όπου δρούσαν οι αντάρτες του συνταγματάρχη Καλαμπαλίκη της 10ης μεραρχίας του ΕΛΑΣ. Οι Ελασίτες δεν δίσταζαν να αντιμετωπίσουν τον τρόπο της ΡουΙος Verband με αντιτρομοκρατία. Οι επιθέσεις εναντίον του Πούλου άρχισαν την άνοιξη του 1944. Στην αρχή ήταν παρενοχλητικές, σταδιακά όμως έγιναν συντονισμένες προσπάθειες ώστε η μονάδα του να καταστραφεί πλήρως. Στις 6 Απριλίου, για παράδειγμα, μια μονάδα της 10ης Μεραρχίας του ΕΛΑΣ από το Βέρμιο επιτέθηκε σε ένα τμήμα "Πουλικών" την ώρα της αναφοράς τους. Όταν η μάχη τελείωσε, οι αντάρτες ισχυρίστηκαν ότι είχαν σκοτώσει 83 άνδρες.

Τον Ιούλιο του 1944 ομάδες "Πουλικών" και το 5ο Τάγμα Ασφαλείας Πτολεμαΐδας, υπό τη διοίκηση του ταγματάρχη Μαλτζέζου, πήραν μέρος στις επιχειρήσεις των Γερμανών ανατολικά του Βερμίου εναντίον των ανταρτών της περιοχής. Η σχετική αναφορά του Τάγματος μιλά για "μεγάλες απώλειες των κομμουνιστικών συμμοριών".

Σε λίγο καιρό οι "πραιτοριανοί" του Πούλου έγιναν γνωστοί στα

γύρω χωριά για την ωμότητα τους. Τουφέκιζαν όσους χωρικούς υποψιάζονταν πως ήταν μέλη του ΕΛΑΣ και επιτίθεντο στις γυναίκες που είχαν άνδρες στην Αντίσταση. Πίσω από κάθε φοβισμένο χωρικό έβλεπαν έναν υπονήφιο αντάρτη. Λεηλατούσαν τα σπίτια παίρνοντας το ψωμί, το στάρι, το τυρί και τα γιδοπρόβατα που οι χωρικοί δεν είχαν προλάβει να κρύψουν στα γύρω βουνά.

Πολλοί από τους "Πουλικούς", όπως κάποιοι Κακλαμάνης από την Καστοριά, ζητούσαν "εισφορές" για τον "αντικομμουνιστικό αγώνα" και φορολογούσαν τους εμπόρους και τους βιοτέχνες της περιοχής.

"Ζητάμε από τον ελληνικό λαό", έλεγε σε μήνυμα του ο κατοχικός πρωθυπουργός στις αρχές του 1944, "να δείξει στοργή για τους άνδρες των Σωμάτων Ασφαλείας που θέτουν τη ζωή τους σε κίνδυνο για να διασφαλίσουν τη ζωή, την τιμή και την ιδιοκτησία των πολιτών".

Λίγοι όμως από τους "ειρηνόφιλους πολίτες" προς τους οποίους απευθύνθηκε ο Ράλλης εμπιστευόνταν τα Τάγματα, αλλά και τις πολλές ανεξέλεγκτες συμμορίες του ΕΛΑΣ που το όνομά τους είχε γίνει συνώνυμο της αυθαίρετης βίας.

Στις 13 Απριλίου 1944 η μονάδα του συνταγματάρχη Πούλου βρέθηκε στα Γιαννιτσά. Μαζί ήταν και η μονάδα των "Σουμπερτιανών", πλαισιωμένη από τουρκόφωνους χωρικούς της γύρω περιοχής. Είχε προηγηθεί η απαγωγή και η εκτέλεση ενός Γερμανού στρατιώτη από αντάρτες του ΕΛΑΣ. Εκεί οι άνδρες του Πούλου και του Σούμπερτ συγκέντρωσαν όλους τους άρρενες άνω των 10 χρόνων, στην πλατεία μπροστά από το σχολείο, όπου στεγαζόταν η γερμανική φρουρά. Τις γυναίκες και τα παιδιά τα συγκέντρωσαν σε μια άλλη γειτονική πλατεία. Ύστερα από μια σύντομη ομιλία του πατέρα Παπαγρηγορίου, του ιερέα που συνόδευε το απόσπασμα, ο Σούμπερτ άρχισε να απειλεί ουρλιάζοντας.

Για τους "Πουλικούς", που είχαν εκτεθεί στα μάτια του κόσμου με τη συνεργασία τους με τους Γερμανούς, οι εκτελέσεις και οι βιαιοπραγίες αποτελούσαν καθημερινή ρουτίνα. Ο τελικός αριθμός των νεκρών ανέβηκε τουλάχιστον στους 75, ανεξάρτητα από εκείνους τους χωρικούς οι οποίοι εκτελέστηκαν επί τόπου στους αγρούς τους από τους άνδρες του Πούλου και του Σούμπερτ.

Η εφιαλτική μέρα για τους άτυχους Γιαννιτσιώτες όμως δεν τελείωσε με τις εκτελέσεις. Το απόσπασμα θανάτου συνέχισε το έργο του παίρνοντας τα ρούχα των θυμάτων, τα παπούτσια, τα λεφτά και τα πολύτιμα είδη τους, ενώ έκαψε και πολλά σπίτια "υπόπτων στο φρόνημα". Όση ώρα διαδραματιζόνταν τα γεγονότα αυτά οι Γερμανοί της τοπικής φρουράς έστεκαν παράμερα και κοιτούσαν αδιάφορα ή έπαιρναν φωτογραφίες.

Μόλις αποχώρησαν οι "Πουλικοί" με τα φορτηγά αυτοκίνητα τους, οι επιζώντες διέφυγαν στην ύπαιθρο. Ένας απεσταλμένος του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού, ο Ελβετός Βένγκερ, επισκέφθηκε τα Γιαννιτσά έπειτα από δύο ημέρες. Βρέθηκε σε «μια νεκρή πόλη, μια πόλη φάντασμα». Σχεδόν το 1/3 των σπιτιών είχε καεί, ενώ οι δρόμοι και οι πλατείες είχαν ερημώσει. Καθώς διέσχιζε τον κάμπο μέχρι τη Θεσσαλονίκη, άκουσε από τους φοβισμένους ντόπιους και για άλλα εγκλήματα. Στη Βέροια είχαν βιάσει 12 γυναίκες, στο χωριό Σκυλίτσι οι "Πουλικοί" είχαν εκτελέσει όποιον βρήκαν μπροστά τους. Στον Χορτιάτη, 22 χλμ. ΝΑ της Θεσσαλονίκης, συνέβη το πιο φρικτό από όλα. Στις 19 Σεπτεμβρίου 1944 ο Σούμπερτ μεταφέροντας μια δύναμη από δικούς του και άνδρες του Πούλου πάνω σε 20 καμιόνια κύκλωσε το χωριό. Είχε προηγηθεί η δολοφονία ενός Γερμανού και ενός Έλληνα υπαλλήλου της Εταιρίας Ύδρευσης από μια ομάδα ανταρτών του ΕΛΑΣ. Εισερχόμενοι οι "γερμανοντυμένοι" μέσα στο χωριό άρχισαν να πυροβολούν ό,τι εκινείτο. Σε ένα από τα αρχοντικά σπίτια συγκέντρωσαν όλα τα γυναικόπαιδα και αφού κλείδωσαν τις πόρτες έβαλαν φωτιά χρησιμοποιώντας μια εμπρηστική σκόνη.

Οι κάτοικοι αλλόφρονες προσπαθώντας να μην καούν ζωντανοί, έπεσαν πάνω στα πολυβόλα. Βλέποντας αιμόφυρτο τον ιερέα του χωριού, Δημήτριο Τομαρά, οι δύο κόρες του όρμησαν πάνω σε έναν Γερμανό φρουρό. Ο επικεφαλής αξιωματικός τις συνέλαβε και τις έριξε και αυτές στις φλόγες. Συνολικά 250 κάτοικοι του Χορτιάτη εκτελέστηκαν ή κάηκαν ζωντανοί.

Ο Βένγκερ συνάντησε τον Πούλο στο οχυρωμένο στρατηγείο του στην Κρύα Βρύση, έξω από τα Γιαννιτσά. Τόλμησε να αρθρώσει κάποιες λέξεις διαμαρτυρίας για τις σφαγές που προξένησαν οι παρακρατικές συμμορίες, αλλά ο δοσίλογος συνταγματάρχης τον διέκοψε απότομα: «Τα παράπονα σας να τα κάνετε στους αντάρτες. Αυτοί είναι υπεύθυνοι για την όλη κατάσταση». Δεν έδειξε να έχει καθόλου τύψεις παρά μόνο μίσος για τους χωρικούς που τροφοδοτούσαν τους

αντάρτες, ενώ κατέστησε σαφές στον ξένο συνομιλητή του πως η γνώμη του για τον Ερυθρό Σταυρό δεν ήταν καθόλου καλή.

Καθώς ο ΕΛΑΣ γινόταν ολοένα και πιο απειλητικός, οι "στρατιώτες" του Πούλου έδειχναν φοβισμένοι, έτοιμοι να πατήσουν τη σκανδάλη και να προβούν σε πράξεις πρωτοφανούς αγριότητας. Μόλις μαθευόταν ότι πλησίαζαν, ολόκληρα χωριά και κωμοπόλεις άδειαζαν και οι κάτοικοι έτρεχαν πανικόβλητοι να κρυφτούν στα χωράφια και στις σπηλιές των γύρω βουνών. Μια φορά ένας "Πουλικός" οπλαρχηγός, όταν πάντρεψε την κόρη του, υποχρέωσε τα χωριά της περιφέρειας του να πληρώσουν σε είδος κάποια "δώρα" για τον γάμο της.

Γενικά οι σφαγές, η βία και οι μέθοδοι του Πούλου ήταν μέρος μιας συνειδητής πολιτικής και τακτικής των Γερμανών, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν την τρομοκρατία σε μαζική κλίμακα πιστεύοντας πως ήταν η καλύτερη δυνατή λύση απέναντι στο συνεχώς διογκούμενο αντάρτικο. Ο ΕΛΑΣ από την πλευρά του συμμετείχε το ίδιο φανατισμένα σε αυτό το όργιο εγκλημάτων αντεκδίκησης, εκτελώντας συχνά ανυποψίαστους πολίτες με ψευδείς κατηγορίες.

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως και η ίδια ΠΑΟ μια από τις πιο αντικομμουνιστικές οργάνωσης της Κατοχής, κράτησε αποστάσεις από τον Πούλο. Ένα υπόμνημα του αντισυνταγματάρχη Αργυρόπουλου της ΠΑΟ προς το συμμαχικό στρατηγείο του Καΐρου στις 22/10/1944 ανέφερε: "...ουδείς οίκτος επιτρέπεται δια τον Πούλον και τα τμήματα πρέπει να τους γίνει μεταχείρισις προδοτών. Ο λαός της Βορείου Ελλάδος με ικανοποίηση θα τους έβλεπε κρεμασμένους όλους".

Τον Απρίλιο του 1944 ο ΕΛΑΣ αποφάσισε να δόση ένα γερό κτύπημα στο "πουλικό απόσπασμα", ειδική ομάδα από 20 αντάρτες εισχώρησε στη Βέροια, όπου ήταν στρατοπεδευμένοι οι δοσίλογοι.

Το Σώμα του Πούλου εγκαταλείπει την Κρύα Βρύση (Ιούλιος 1944). Οι περισσότεροι άνδρες του φορούν γερμανικές στολές.

Ήταν Κυριακή απόγευμα και αρκετός κόσμος έκανε την καθιερωμένη βόλτα του. Ο Πούλος και οι άντρες του δειπνούσαν σε ένα σχολείο χωρίς να έχουν πάρει ιδιαίτερα μέτρα προφύλαξης. Το πυρ των απών τούς έπιασε απροετίμαστους. Επακολούθησε πανικός. Πάνω από 100 άνδρες του Πούλου σκοτώθηκαν ή τραυματίστηκαν. Ανάμεσα τους ήταν ο υπαρχηγός τους, ενώ ο σκληροτράχηλος συνταγματάρχης κατόρθωσε να ξεφύγει. Οι Γερμανοί, έφθασαν καθυστερημένα, δεν έκαναν τίποτε, οι αντάρτες απεχώρησαν αθόρυβα με τον ίδιο τρόπο με τον οποίον είχαν εισέλθει στην πόλη (ο γραφών είχε την ευκαιρία να ακούσει τις λεπτομέρειες της μάχης από έναν παλαιό "Πουλικό" που ήταν αυτόπτης μάρτυρας της επίθεσης και πέθανε πρόσφατα).

ΔΡΑΣΗ ΜΕΧΡΙ ΤΗ ΣΛΟΒΕΝΙΑ

Ο πόλεμος όμως πλησίαζε στο τέλος του. Τον Αύγουστο του 1944 η Ρουμανία και η Βουλγαρία συνθηκολόγησαν και ο Ρωσικός Στρατός απείλησε να εγκλωβίσει τις δυνάμεις των Γερμανών στην Ελλάδα. Η ομάδα Στρατιών του στρατηγού Λερ έλαβε τη διαταγή οπισθοχώρησης και εκκένωσης του ελλαδικού χώρου εκτός από την Κρήτη, η οποία ανακηρύχθηκε σε Festung (φρούριο-οχυρό).

Για τον Πούλο και τους άντρες του απέμεινε μόνο η "ασφάλεια" της Κεντρικής Ευρώπης. Ο "Εθνικός Στρατός" μαζί με πολλούς άλλους δοσίλογους μετακινήθηκαν στα τέλη Οκτωβρίου προς Βορρά. Στη Σλοβενία, έξω από τη Λουμπλιάνα, ο Πούλος σχημάτισε ένα εθελοντικό ελληνικό τάγμα αστυνομίας υπό γερμανική διοίκηση. Μέσα από βουνά γεμάτα παρτιζάνους και αντιμετώπη με έναν εχθρικό πληθυσμό η μονάδα αυτή πολέμησε με φανατισμό στο πλευρό των Γερμανών ως τις αρχές Απριλίου του 1945.

Όταν οι "Πουλικοί" αρνήθηκαν να κινηθούν εναντίον αμερικανικών δυνάμεων στην Αυστρία, ο Πούλος διατάχθηκε από την "εξόριστη" ελληνική κυβέρνηση του Κίτσμπυλ να παρουσιαστεί μπροστά στον πρόεδρο Τσιρονίκο για να απολογηθεί. Στο Κίτσμπυλ οι Έλληνες φυγάδες μετρούσαν τις τελευταίες ημέρες ύπαρξης τους ως "κυβέρνηση".

Λίγο αργότερα ο Πούλος συνελήφθη από τους Αμερικανούς και μεταφέρθηκε σε ένα συμμαχικό στρατόπεδο κοντά στη Στουτγάρδη (Κόρβεσχαϊμ), μαζί με τα δυο του παιδιά, Αθηνά και Δημήτρη, και τη σύζυγο του, Μαστιχούλα Πούλου. Ενώ ήταν κρατούμενος, έγραψε μια επιστολή στην ελληνική κυβέρνηση και δήλωνε πως ο ίδιος και οι άνδρες του ήταν πρόθυμοι να πολεμήσουν στο "πλευρό του Εθνικού Στρατού εναντίον της κομμουνιστικής ανταρσίας". Τα εγκλήματα όμως και η δράση των "Πουλικών" είχαν προκαλέσει τέτοια αγανάκτηση στην ελληνική κοινωνία, ώστε ο Πούλος μεταφέρθηκε και προφυλακίσθηκε στη Θεσσαλονίκη και αργότερα στις φυλακές της Καλλιθέας.

Σημειώνεται ότι μαζί με τον Εθνικό Στρατό του Πούλου υπήρχαν και μερικές εκατοντάδες άνδρες των Ταγμάτων Ασφαλείας και των Εθελοντικών Σχηματισμών (Freiwilligen Formationen - FF). Ο αρχηγός της αστυνομίας και διοικητής των SS Hermann Franz, εντυπωσιασμένος από τη δράση τους κατά τη διάρκεια της γερμανικής σύμπτυξης από τα Βαλκάνια (Οκτώβριος - Νοέμβριος 1944), δήλωσε μετά τον πόλεμο: "Η παρουσία των Ελλήνων εθελοντών ήταν πολύ σημαντική για μας, επειδή κάλυψαν με απόλυτη επιτυχία την οπισθοχώρηση των καταπονημένων μονάδων της Wehrmacht, αντιμετωπίζοντας συχνό υπέρτερες εχθρικές δυνάμεις". Οι άνδρες των FF χρησιμοποιήθηκαν για τελευταία φορά στη Βαυαρία τον Απρίλιο του 1945, σε καθήκοντα βοηθητικής αστυνομίας.

Τον Μάιο του 1947 (22/5/47) άρχισε στο Διαρκές Στρατοδικείο Θεσσαλονίκης η δίκη του Γ. Πούλου και των συνεργατών του. Πρόεδρος του δικαστηρίου ορίστηκε ο υποστράτηγος Χατζητζανής και δημόσιος κατήγορος ο συνταγματάρχης της Στρατιωτικής Δικαιοσύνης Μπασιάκος. Κατηγορούμενοι ήταν οι: Γ. Πούλος, Μαστιχούλα Πούλου, Αν. Καναβάτζογλου, Αρ. Ζαρταλούδης, Ν. Πανταζής (μηχανοδηγός), Θ. Λαζαρίδης (συνταξιούχος χωροφύλακας), Π. Θεοδωρίδης, Διογ. Καρακάσογλου (υπάλληλος Αμερικανικής Εταιρίας), Ηλίας Συκαμιώτης

"Πουλικοί" στους δρόμους της Κρύας Βρύσης. Η φωτογραφία αυτή βρίσκεται στο Μουσείο Σύγχρονης Ιστορίας της Λουμπλιάνα (Σλοβενία).

(ταγματάρχης ε.α.), Χρ. Σάββας (γεωργός), Γ. Σαπουνάς, Ν. Βουδούρης, Ι. Πετρακάκος, Χρ. Καμπεριάδης και Αρ. Βλαχάκης.

Σύμφωνα με το κατηγορητήριο οι παραπάνω "από κοινού συμφέροντος κινούμενοι συναπεφάσι-σαν την εκτέλεσιν της επομένης αξιοποιήσιμης πράξεως εν Θεσσαλονίκη και αλλαχού κατά το από του έτους 1943 μέχρι Νοεμβρίου 1944. Ήτοι γενομένης προς αυτούς προσκλήσεως παρά της Γερμανικής Υπηρεσίας Αντικατασκοπείας (του Δικτύου Βορ. Ελλάδος) και των Φρανς και Βίλιτς επί σκοπώ κατασκοπείας και επί αμοιβή παρέχωναι εις αυτούς μυστικός πληροφορίας αφορώσας την άμυναν της χώρας και την εξωτερικήν ασφάλειαν αυτής..."(εφημερίδα "Φως" της Θεσσαλονίκης, 22/5/47).

Στην κατάμεστη από περίεργους και ενδιαφερόμενους αίθουσα του δικαστηρίου κατέθεσαν ως μάρτυρες κατηγορίας οι Μαντούβαλος, Χρυσόχοου, Θ. Αυγέρης, Ι. Καραγιάννης κ.ά. Την υπεράσπιση των κατηγορουμένων ανέλαβαν οι δικηγόροι Κανναβός, Τσίτσουρας, Μακρής, Αρ. Νικολαΐδης, Πετμεζάς, Πετραλιάς, Πέιος και Μαγιάκος. Ως μάρτυρες υπεράσπισης παρουσιάσθηκαν οι Ε. Τήκος, Β. Ατμαζάνης, Αθηναϊλίδης και Π. Σαββίδης από την περιφέρεια Πτολεμαΐδας και κατέθεσαν ότι ο Πούλος τους βοήθησε να σωθούν από τους Βουλγάρους.

Κατά την απολογία του ο δοσίλογος συνταγματάρχης δήλωσε (29/5/47) ότι η κίνηση του δημιουργήθηκε για να αντιπαλέψει την τρομοκρατία του ΕΑΜ και δικαιολογήθηκε λέγοντας ότι οι άνδρες του "επειδή δεν υπήρχαν ελληνικές στρατιωτικές στολές... έφεραν γερμανικές με ελληνικά σήματα".

Συνεχίζοντας παραδέχθηκε: "...όπλα βεβαίως επήραμε από τους Γερμανούς, όπως θα μπορούσαμε να πάρουμε και από τον χειρότερον εχθρόν μας, μιας και θα τα χρησιμοποιούσαμε εναντίον των Βουλγάρων και των κομμουνιστών...". Τελειώνοντας ανέφερε πως το σώμα των "πραιτοριανών του" εγκαταστάθηκε την άνοιξη του 1944 στην Πτολεμαΐδα για να δράσει εναντίον των Βουλγάρων. Αργότερα, τον Σεπτέμβριο, προωθήθηκε από τη βάση του (Κρύα Βρύση) στη Χαλκηδόνα για να φύγει οδικώς για τη Γερμανία (εφημερίδα "Φως", 30/5/1947).

Σε ερώτηση του βασιλικού επιτρόπου γιατί δεν βοήθησε στην κίνηση του Χρυσόχοου (στη συλλογή πληροφοριών για την αντιμετώπιση της ξενοκίνητης προπαγάνδας), ο Πούλος απάντησε ότι δεν είχε τη δυνατότητα να το κάνει επειδή "θα έχανε την εμπιστοσύνη των Γερμανών και δεν θα μπορούσε να ολοκληρώσει το πατριωτικό του πρόγραμμα". Στο τέλος ο Πούλος δεν κατάφερε να αποφύγει τη Νέμεση και οδηγήθηκε στο εκτελεστικό απόσπασμα.

Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ "ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΩΝ" ΔΟΣΙΛΟΓΩΝ

Κατά τη διάρκεια της Κατοχής η Gestapo εκτός από τους γνωστούς γερμανόφιλους συνεργάστηκε και με επώνυμους κομμουνιστές και "δηλωσίες", οι οποίοι με την είσοδο των Γερμανών φόρεσαν τον μανδύα του εθνικοσοσιαλιστή ή υιοθέτησαν την ιδεολογία αυτή. Δύο από τις πιο γνωστές περιπτώσεις αφορούν τις δραστηριότητες του Μανώλη Μανωλέα και του Μιχάλη Τυρίμου, πρώην βουλευτών του ΚΚΕ.

Ο Μαν. Μανωλέας,
π. βουλευτής του ΚΚΕ.

Ο Μανώλης Μανωλέας καταγόταν από την Καρδαμύλη και το πραγματικό του όνομα ήταν Αντώνης Κρητικός. Από πολύ νωρίς μυήθηκε στην κομμουνιστική θεωρία και σε σύντομο χρονικό διάστημα έδειξε στο κόμμα τη "σοβαρή" και "πειθαρχημένη" δράση του. Το 1925 έγινε πρόεδρος των ναυπηγοξυλουργών Καλαμάτας, στη συνέχεια γενικός γραμματέας του Εργατικού Κέντρου Γυθείου (1926 - 1927) και το 1929 άρχισε η κυρίως κομματική του δραστηριότητα στον Πειραιά.

Πρωτοστάτησε σε απεργίες και συλλαλητήρια, ενώ συγκρούστηκε πολλές φορές με την Αστυνομία και έδωσε δυναμικά μάχες στους δρόμους με μέλη εθνικιστικών οργανώσεων. Το 1932 εξελέγη βουλευτής Πειραιά με μεγάλη διαφορά ψήφων. Τον Αύγουστο του 1933 έφυγε μαζί με μια ομάδα άλλων κομμουνιστών για τη Σοβιετική Ένωση, όπου παρακολούθησε σεμινάρια, στην περίφημη Κομματική Σχολή της ΚΟΥΤΒ, πάνω σε θέματα τακτικής προσηλυτισμού και θεωρητικής κατάρτισης. Επιστρέφοντας στην

Ελλάδα, τον Οκτώβριο του 1935, είχε πλέον πεισθεί ότι ο κομμουνισμός της Σοβιετικής Ένωσης δεν είχε καμία σχέση με εκείνον που ο ίδιος οραματιζόταν και αγωνιζόταν να εγκαταστήσει.

Στις εκλογές του Ιανουαρίου του 1936 εξελέγη εκ νέου βουλευτής με το ΚΚΕ από τον λαό του Πειραιά. Ήταν τόσο αγαπητός στα εκεί κομματικά στελέχη, ώστε δημιουργήθηκε νεολαία που έφερε το όνομα του: οι "Μανώληδες". Οι "Μανώληδες" του Πειραιά ξεπέρασαν τους χίλιους και αποτελούσαν τα πιο δυναμικά μέλη του κομματικού μηχανισμού της περιοχής. Κατά το πρότυπο των "Μανώληδων" δημιουργήθηκαν τη δεκαετία του '60 οι "Λαμπράκηδες". Ο Μανωλέας τέθηκε επικεφαλής, ως βουλευτής, μιας πορείας εκατοντάδων απεργών και μαθητών γυμνασίου και αντιμετώπισε την Αστυνομία. Συνελήφθη από αστυνομικούς και κλείστηκε στις φυλακές.

Κατά τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου εκτοπίστηκε κατά σειρά στην Ανάφη, στην Αίγινα και στην Κέρκυρα, όπου παρέμεινε φυλακισμένος μαζί με τον Ν. Ζαχαριάδη, τότε ηγέτη του ΚΚΕ. Στις φυλακές της Κέρκυρας διαφώνησε έντονα με τον Ζαχαριάδη και συγκρούστηκε μαζί του καθώς θεωρούσε πως οι θέσεις του κόμματος απέναντι σε ζητήματα όπως το Μακεδονικό ή η Εκστρατεία της Μικράς Ασίας λανθασμένες, με αποτέλεσμα να καθορίζουν πενιχρά αποτελέσματα του ΚΚΕ στις βουλευτικές εκλογές.

Η διαφωνία του με τον Ζαχαριάδη του στοίχισε τη διαγραφή του από το κόμμα. Ακολούθησε η γραφή δήλωσης αποκήρυξης του κομμουνισμού η ένταξη του στην ΕΟΝ. Με εντολή του δαιμόνιου Μανιαδάκη συμμετείχε στη λεγόμενη Προσωρινή Διοίκηση του ΚΚΕ μαζί με άλλα αξιόλογα κομματικά στελέχη, όπως ο Μάθησης, ο Μιχελίδης, ο Μίτλας, ο Μιχ. Τυρίμος, κ.ά. Όλοι μαζί εξέδωσαν δικό τους «Ριζοσπάστη» και έφεραν τέτοια αναστάτωση στο κομμουνιστικό κίνημα ώστε ο Ιωαννίδης, γεν. γραμματέας του ΚΚΕ κατά την Κατοχή, είπε ότι ο Μανιαδάκης με την Προσωρινή Διοίκηση τους "χάλασε μέσα σε δύο χρόνια όσα αυτοί είχαν καταφέρει τόσο καιρό με κόπο και επίμονη κομματική εργασία".

Ο Μανωλέας και τα άλλα στελέχη έδιναν διαλέξεις στα αμφιθέατρα των Πανεπιστημιακών Σχολών και παρείχαν την κομματική τους εμπειρία στην Ασφάλεια.

Η Κατοχή βρήκε τον Μανωλέα άνεργο και τελείως αποκομμένο από τους πρώην "φίλους" του. Αναγκάστηκε να εργασθεί ως μάγειρος σε κάποιο εργοστάσιο μέχρι το 1943. Η ήττα της 6ης Στρατιάς Γερμανών στο Στάλινγκραντ αποτέλεσε τον σπινθήρα για το ξεκίνημα της νέας του στράτευσης. Για τον Μανωλέα ο κίνδυνος "σοβιετικοποίησης" της Ευρώπης ήταν τότε περισσότερο ορατός παρά ποτέ. Ο ίδιος προσέφερε τις υπηρεσίες του στο κατοχικό ραδιόφωνο και στο Γραφείο Τύπου της γερμανικής πρεσβείας. Η γνωστή Σίτσα Καραϊσκάκη συντόνιζε την παρουσίαση των κειμένων και των λόγων Μανωλέα.

Τα περισσότερα άρθρα του Μανωλέα δημοσιεύθηκαν στις αθηναϊκές εφημερίδες τον Απρίλιο του 1943 με τον γενικό τίτλο: "Το αληθινό πρόσωπο του κομμουνισμού". Μια δεύτερη σειρά άρθρων άρχισε να δημοσιεύεται στις 23 Μαΐου και διήρκεσε ως τις 30 Μαΐου 1943 έχοντας τον γενικό τίτλο "Ελλάς ξύπνα!" και υπότιτλο "του πρώην βουλευτού του κομμουνιστικού κόμματος κ. Μανώλη Μανωλέα".

Οι αποκαλύψεις του Μανωλέα για τη Γ' Διεθνή, τις οργανώσεις της ΕΠΟΝ και του ΕΑΜ, προκάλεσε τότε ζωνή εντύπωση στο αναγνωστικό κοινό με αποτέλεσμα το όνομα του να μπει στη "μαύρη" λίστα της ΟΠΛΑ.

Το τέλος της πολυτάραχης ζωής του είχε προδιαγραφεί. Τον Ιανουάριο του 1944 δύο εκτελεστές της ΟΠΛΑ με υποπολυβόλα Sten κρυμμένα μέσα στις καμπαρντίνες τους ανέβηκαν σε

ένα τραμ στην οδό Θησέως στην Καλλιθέα. Ο Μανωλέας ήταν ένας από τους επιβάτες. Αφού τον αιφνιδίασαν, τον οδήγησαν με τη βία έξω. Μέσα στο χειμωνιά πρωινό ακούστηκαν δύο πυροβολισμοί και ο Μανωλέας έπεσε στον δρόμο.

Ο Μανωλέας δεν ήταν ο μόνος κομμουνιστής βουλευτής που εκδηλώθηκε ανοικτά υπέρ των Γερμανών. Περισσότερο δραστήριος ίσως και ευφυής αποδείχθηκε ο υπ' αριθμόν δύο στην κομματική ιεραρχία μετά τον Ζαχαριάδη, βουλευτής Λέσβου του ΚΚΕ (1936) Μιχάλης Τυρίμος. Ο Τυρίμος, αφού έκανε τη γνωστή "δήλωση", απελευθερώθηκε από τις φυλακές της Κέρκυρας όπου εκρατείτο και ήλθε σε επαφή με τον Μανιαδάκη. Κατ' εντολήν του τελευταίου ανέλαβε την ηγεσία του ΚΚΕ, αφού ο Ζαχαριάδης ήταν φυλακισμένος. Η ιστορία της Προσωρινής Διοίκησης είναι λίγο πολύ γνωστή. Το ξεκαθάρισμα μεταξύ της Παλαιάς και της Προσωρινής Διοίκησης έγινε μόνο τους πρώτους μήνες της Κατοχής, όταν τα περισσότερα φυλακισμένα ή εξορισμένα στελέχη του ΚΚΕ απελευθερώθηκαν ή δραπέτευσαν.

Το καλοκαίρι του 1941 ο Τυρίμος εγκατέλειψε την "ηγεσία" του ΚΚΕ και ανέλαβε καθήκοντα υπαρχηγού στο νεοσύστατο Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα του Γεωργίου Μερκούρη. Εκεί μαζί με τους Αλεξ. Γιάνναρο και Μ. Μανωλέα επεδίωξαν να προσεγγίσουν την εργατοϋπαλληλική τάξη με σκοπό την αύξηση των μελών του κόμματος. Εκτός από την πλαisiώση των δύο γνωστών παραγόντων (Α. Κονδάκης και Παντελόγλου), η προσπάθεια αυτή έπεσε στο κενό. Ο Τυρίμος μαζί με τον Γιάνναρο κατηγορήθηκαν προς το τέλος της Κατοχής για την "απογύμνωσιν" της Εφορίας Υλικού Πολέμου, αλλά και για ύποπτες συναλλαγές με μαυραγορίτες.

Σταδιακά ο Τυρίμος απομονώθηκε από τους Γερμανούς και τους συνεργάτες τους και έπεσε σε δυσμένεια. Η επιθυμία του να βρει λαϊκό έρεισμα και να αποτελέσει ο ίδιος μια περίπτωση Ζακ Ντοριό (ηγετικό στέλεχος του γαλλικού ΚΚ πριν από τον πόλεμο, που στην πορεία το εγκατέλειψε και συνεργάστηκε με τους Γερμανούς πολεμώντας ως εθελοντής στο Ανατολικό Μέτωπο), δεν βρήκε ανταπόκριση. Μερικές ημέρες μετά την Απελευθέρωση έπεσε στα χέρια της ΟΠΛΑ και εκτελέστηκε κατά τα Δεκεμβριανά. Ο Τυρίμος πλήρωσε με τη ζωή του για τον ρόλο που διαδραμάτισε στη συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας στην Εύβοια, αλλά και για τη γενικότερη δράση του απέναντι στους πρώην "συντρόφους" του.

